

Kahden maan välissä

Suomensomalialaisten transnationaalisesti jakautunut

huolenpito ja rahalähetykset

Anna Katariina Rundgren

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiologia

Pro gradu -tutkielma

Lokakuu 2013

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä – Författare – Author Anna Katariina Rundgren			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Kahden maan välissä – Suomensomalialaisten transnationaalisesti jakautunut huolenpito ja rahalahetykset			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiologia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Lokakuu 2013	
		Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 74 + lähteet, liitteet (10 sivua)	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkimuksessa tarkastellaan Suomessa asuvien somalialaistaustaisten maahanmuuttajien rahalahetyksiä sosiaalisessa kontekstissa. Keskeisenä osana tutkimusta ovat somalialaisten transnationaaliset eli ylirajaiset suhteet, jotka muodostavat perustan rahalahetyksille. Rahalahetykset ovat merkittävä osa kaikkea siirtolaisuutta. Erittäin merkittäviä ne ovat yleisesti diasporassa eläville siirtolaisille, joiden perheet tai sukulaiset saattavat elää edelleen epävarmoissa oloissa. On hyvin tavallista, että Somalian ulkopuolella asuvat somalialaiset lähettävät rahaa kotimaahansa. Tutkimuksen tehtävä on tuottaa tietoa rahalahetyksistä erityisesti somalialaistaustaisten maahanmuuttajien itsensä eli lähettäjän näkökulmasta. Tutkimuksen pääasiallinen tutkimuskysymys on: Miten somalialaistaustaiset maahanmuuttajat kokevat rahalahetykset? Tutkimuksessa vastataan myös kysymyksiin: Miksi rahaa lähetetään ja miten lähetettävä summa määräytyy? Ovatko rahalahetykset vapaaehtoisia vai pakollisia? Miten niitä perustellaan itselle ja muille?</p> <p>Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimii transnationalismi sosiologisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Transnationaalisia suhteita ja rahalahetyksiä tarkastellaan erityisesti jakautuneena huolenpitoa sekä sosiaalisesti pakottavana transnationalismina. Myös diasporan käsite kulkee keskeisesti mukana läpi koko tutkielman. Tutkielman aineisto koostuu yhdeksästä puolistrukturoidusta teemahaastattelusta. Kaikki haastateltavat ovat ensimmäisen polven somalialaistaustaisia maahanmuuttajia, jotka ovat asuneet Suomessa alle kymmenen vuotta. Haastattelut on toteutettu kolmella eri paikkakunnalla suhteellisen kaukana pääkaupunkiseudusta ja ne toteutettiin suomen kielellä. Kukaan haastateltavista ei ole palkkatöissä, joten haastateltavien toimeentulo muodostui erinäisistä toimeentulo-, kotoutumis- ja opintotuista. Haastateltujen kertomat asiat otetaan analyysissä vastaan faktatietona, mutta niitä peilataan myös haastattelutilanteiden vuorovaikutustilanteiden läpi. Aineisto on teemoiteltu teorioiden perusteella luotujen kategorioiden alle.</p> <p>Tutkimuksen tuloksena esitetään, että rahalahetyksillä on hyvin merkittävä asema somalialaistaustaisten maahanmuuttajien transnationaalisisissa suhteissa. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että rahalahetykset ovat hyvin tavallisia somalialaistaustaisille maahanmuuttajille siitä huolimatta, että lähettäjien tulot perustuvat ainoastaan sosiaalietuuksiin. Seitsemän yhdeksästä haastateltavasta kertoi lähettävänsä rahaa niin paljon kuin vain pystyi. Rahaa lähetetään lähisukulaisille, kuten omille lapsille tai vanhemmille sekä sisaruksille. Rahan lähettäminen kuvataan pakolliseksi ja erittäin merkitykselliseksi perheenjäsenten pärjäämisen kannalta. Se, miten paljon jokainen pystyy lähettämään, määräytyy lähettäjän ja vastaanottajan henkilökohtaisten, sosiaalisten ja yhteiskunnallisten asioiden perusteella. Kertomansa mukaan kukaan haastateltavista ei pysty lähettämään niin paljon rahaa sukulaisilleen kuin haluaisi. Odotukset ovat kotimaassa usein epärealistiset ja sen ymmärtäminen, ettei Suomessa asuvilla sukulaisilla olisi rahaa lähetettäväksi, voi olla vaikeaa. Ristiriidan kokeminen saa haastateltavat tuntemaan olonsa stressaantuneiksi, syyllisiksi ja surullisiksi. Joskus Somaliasta tuleviin puheluihin ei vastata, jotta ei jouduta kohtaamaan näitä ristiriitaisia tilanteita.</p> <p>Sen enempää rahalahetyksiä kuin transnationalismiakaan ei tulisi nähdä yksiselitteisesti esteenä integraatiolle. Jokaisella lähettäjällä on omat henkilökohtaiset syyt rahan lähettämiseen, mutta kaikkia mainittuja rahalahetyksen syitä yhdistää myös yleisemmän tason selitykset: moraalit, uskonto ja kulttuuri. Rahalahetyksiä kuvataan usein pakottavien termein. Pakonomaista transnationalismia ei muodosta niinkään mikään rahalahetyksiä vaativa taho, vaan haastateltavien oma käsitys oikein toimimisesta. Omat ja rahalahetyksiä vastaanottavien sukulaisien taloudelliset ja sosiaaliset tilanteet olivat niin epätasapainoiset, että rahalahettäjät kokevat jopa syyllisyyttä omasta turvallisesta ja hyvinvoivasta asemastaan Suomessa ja velvollisuus omia sukulaisia ja läheisiä kohtaan koetaan pakottavaksi. Tutkielmassa ehdotetaan suomen kielellä kirjoitettaessa pakkotransnationalismi-termin sijasta käytettäväksi termiä sosiaalisesti pakottava transnationalismi. Sosiaalisesti pakottava transnationalismi on terminä neutraalimpi sekä informatiivisempi.</p> <p>Tutkielman johtopäätöksenä esitetään, että haastateltaville rahalahetyksen keskiössä ei ole niinkään raha, vaan yhteydenpito, välittäminen ja huolenpito. Rahalahetykset voidaan nähdä lahjana, jonka ydin on sosiaalisuus. Transnationaalisia suhteita, moraalisia velvoitteita ja hyvänä muslimina, isänä, poikana tai tyttärenä toimimista ei voi mitata rahassa. Tutkielma tuottaa yhteiskunnallisesti merkittävää tietoa rahalahetyksen merkityksestä transnationaalisten suhteiden ylläpidossa hiljattain Suomeen muuttaneiden somalialaistaustaisten maahanmuuttajien keskuudessa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Rahalahetykset, transnationalismi, somalialaiset, diaspora, jakautunut huolenpito, pakkotransnationalismi			

Sisältö

1 Johdanto	1
1.1 Näkökulma ja tutkimuskysymykset	3
1.2 Työn rakenne	5
2 Somalialaiset diasporassa ja rahalähetykset	6
2.1 Somalialaiset siirtolaisina	6
2.2 Kansainväliset rahalähetykset ja Somalia.....	10
2.2.1 Hawala	13
2.3 Rahalähetyksen sosiaalinen tarkastelu lähettäjän kannalta	16
3 Teoreettinen viitekehys ja käytetty kirjallisuus	18
3.1 Transnationalismi tutkimuksen viitekehyksenä.....	18
3.1.1 Jakautunut välittäminen ja huolenpito	20
3.1.2 Pakotettu tai painostettu transnationalismi	23
3.1.3 Transnationalismi ja integraatio	24
3.2 Diaspora transnationaalisisessa kontekstissa	25
3.3 Suomensomalialaiset diasporassa	27
3.4 Rahalähetyksen sosiaaliset vaikutukset.....	28
4 Tutkimusasetelma	31
4.1 Aineiston esittely.....	31
4.1.1 Haastateltavien hankkiminen ja tutkimuksen eettiset kysymykset	32
4.1.2 Haastateltavat ja haastattelutilanteet.....	34
4.2 Haastattelut vuorovaikutustilanteina	37

4.3	Haasteet aineiston keräämisessä	40
4.4	Aineiston riittävyys ja aineiston analyysin välineet.....	43
5	Aineiston analyysi.....	45
5.1	Erilaiset syyt rahan lähettämiseen.....	46
5.1.1	<i>Kun oma perhe siellä, on pakko antaa</i>	47
5.1.2	<i>Nii äiti auttaa siihen niin ku mihin pystyy</i>	50
5.1.3	<i>Tämä raha on meidän perheen</i>	51
5.2	Monet syyt muodostuvat vahvaksi velvollisuudeksi.....	53
5.2.1	<i>Se on meidän kulttuuri ja meidän uskonto</i>	53
5.2.2	<i>Täällä on rauha ja siellä sota</i>	55
5.3	Jännitteitä rahalähetyksissä.....	56
5.3.1	Vaikea lähettää, vaikea olla lähettämättä.....	58
5.3.2	<i>Ei niistä silleen niin ku puhuta</i>	60
5.4	Rahalähetyksen vaikutukset elämään Suomessa	61
6	Rahalähetykset sosiaalisuutena.....	63
6.1	Miksi rahaa lähetetään ja miten lähetettävä summa määräytyy?.....	65
6.2	Sosiaalisesti pakottava transnationalismi	66
6.3	Jännitteet.....	67
7	Johtopäätökset.....	70
7.1	Rajauksien ja tutkimusmenetelmien arviointi.....	72
7.2	Jatkotutkimusmahdollisuudet	73
	Lähteet.....	75
	Liite 1 Haastattelujen kysymysrunko.....	82
	Liite 2 Haastatellut.....	84

1 Johdanto

Tässä tutkielmassa tarkastelen Suomeen muuttaneiden somalialaistaustaisten maahanmuuttajien rahalähetyksiä sosiaaliselta kannalta. Rahalähetyksillä tarkoitan heidän joko kotimaihinsa tai muihin maihin, kuten Somalian naapurimaihin, lähettämiä rahasummia. Rahat lähetetään tavallisesti sukulaisille, tuttaville tai jollekin muulle ryhmälle (Lindley 2009, 13–14). Rahalähetyksen sosiaalisen puolen tarkasteleminen nostaa esille rahalähetyksen takana olevia ja käytäntöön panevia sosiaalisia tekijöitä: huolenpitoa, välittämistä ja moraalisia velvoitteita. Pro gradu -tutkielmani tavoite on tuoda ennen kaikkea esille somalialaisten motiiveita, asenteita ja tunteita rahalähetyksiin liittyen.

Kirjoitin kandidaatin työni kansainvälisistä rahalähetyksistä vuonna 2010, lähinnä tarkastellen, mitä rahalähetyksistä on aikaisemmin kirjoitettu. Maailmalla rahalähetykset on paljon tutkittu ilmiö (esim. Guarnizo 2003; Lindley 2010), mutta huomasin, että Suomeen muuttaneiden siirtolaisten rahalähetyksiä on tutkittu verrattain vähän. Kandidaatin tutkielmani valmistuttua minua jäi kiinnostamaan erityisesti mieleen painunut Anna Lindleyn (2010, 115–141) väite siitä, että rahalähetykset saattavat vaikuttaa negatiivisesti erityisesti diasporassa elävien maahanmuuttajien integraatioon uudessa asuinmaassaan. Minun oli vaikea hyväksyä, että asia olisi noin yksiselitteinen, ja siksi halusin lähteä syventymään rahalähetyksiin sosiaalisena toimintana. Vaikuttavatko rahalähetykset todella maahanmuuttajien integraatioon uudessa asuinmaassa? Miten maahanmuuttajat itse kokevat rahalähetykset? Ja miten he ne perustelevat?

Maahanmuuttajat ovat varsin laaja ja heterogeeninen joukko ihmisiä. Heillä ei ole välttämättä muuta yhteistä elämänhistoriassaan paitsi Suomeen muuttaminen. (Haikkola 2012, 25.) Maahanmuuttaja-käsitteen laajuuden takia koin aiheen rajauksen tärkeäksi tutkielmani onnistumisen kannalta. Päästäkseni uppoutumaan Lindleyn (emt.) väitteeseen, halusin lähteä tutkimaan erityisesti diasporassa eläviä maahanmuuttajia. Somalialaistaustaiset maahanmuuttajat muodostavat kolmanneksi suurimman vieraskielisen ryhmän Suomessa heti venäjän- ja vironkielisten jälkeen. Somalialaistaustaiset ovat myös suurin niin sanotusti diasporassa elävä maahanmuuttajaryhmä Suomessa. (Tilastokeskus 2012a.) Lisäksi somalialaistaustaiset maahanmuuttajat joutuvat kokemaan syrjintää ja rasismia Suomessa verrattain usein. (European Union Agency for Fundamental

Rights 2009.) Lisätiedon tuottaminen somalialaistaustaisiin maahanmuuttajiin liittyen on tärkeää ennakkoluulojen ja vääristyneiden mielikuvien karsimiseksi.

Keskustelu somalialaisten rahalähetyksistä on paitsi hyvin ajankohtainen myös tulenarka aihe. Samaan aikaan kun pohdin aiheitani, suomalaisessa mediassa huomioitiin somalialaisten rahalähetykset osana terrorismitutkintaa, kun kaksi Suomessa asuvaa somalialaistaustaista henkilöä pidätettiin terrorismin rahoittamisesta (esim. HS 16.9.2011). Teema on latautunut niin julkisessa kuin poliittisessakin keskustelussa ja se luo jännitteitä maahanmuuttajien ja kantaväestön välille. Julkisesti ja keskustelupalstoilla käytävät keskustelut kärjistyvät usein kantoihin, joiden mukaan maahanmuuttajien rahalähetykset nähdään vain yhteiskunnan varojen väärinkäyttönä ja eräänlaisena taloudellisena petturuutena asuinvaltiota kohtaan. Hyvin usein maahanmuuttajia kritisoidaan runsaasta hyvinvointipalvelujen käyttämisestä (kts. esim. Malin & Anis 2013). Olen huomannut rahalähetykseskusteluun liittyvän jännitteitä ja ennakkoluuloja jo keskustellessani tuttavieni kanssa graduni aiheesta. Ennakkoluulot ja asenteet somalialaisten rahalähetyksiä kohtaan ovat kovat.

Useimmiten keskustelussa huomioimatta jää kokonaan rahalähettäjien oma näkökulma, syy siihen, miksi rahaa lähetetään. Rahalähetyksen takaa löytyvät useimmiten sosiaaliset suhteet ja näiden suhteiden seurauksena syntyneet tunteet. Tunteet, kuten vaikkapa huoli, lojaalisuus, syyllisyys tai ikävä, saavat maahanmuuttajat lähettämään osan tuloistaan sukulaisilleen. Rahalähetyksiä käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa korostetaan, että näillä rahalähetyksiä tekevillä siirtolaisilla voi olla hyvin vahvat sosiaaliset paineet rahan lähettämiseksi (kts. esim. Lindley 2010, 115–139; Baldassar et al. 2007, 208; Al-Ali 2002). Sosiaaliset paineet syntyvät erilaisten elämäntilanteiden seurauksena transnationaalisissa suhteissa. Usein rahan lähettäminen tarkoittaa samalla ystävyys- ja sukulaissuhteiden ylläpitoa, eli samalla kun rahaa lähetetään, pidetään yllä verkostoja lähtömaassa. Jos perheellä tai sukulaisilla on pulaa monesta asiasta, tai vaakakupissa on esimerkiksi lasten kouluttautuminen tai perheenjäsenten terveys, on paine lähettää rahaa kova. Joskus rahaa lähetetään jopa oman hyvinvoinnin kustannuksella eli omista, jopa erittäin keskeisistä menoista, kuten ruoasta tai terveystenoista, säästetään, jotta sukulaisille voitaisiin lähettää mahdollisimman paljon apua. (Lindley 2010, 116–141, 150.)

Graduni tavoite on valottaa tätä rahalähettäjän ja erityisesti somalialaistaustaisen rahalähettäjän näkökulmaa rahalähetyksiin.

Pro gradu -tutkielmaani varten haastattelin yhdeksää Suomeen muuttanutta somalialaistaustaista maahanmuuttajaa. Kaikki haastateltavat olivat ensimmäisen polven maahanmuuttajia, jotka ovat muuttaneet Suomeen viimeisen kymmenen vuoden sisällä. Haastateltavista seitsemän kertoi tekevänsä rahalähetyksiä aina kun pystyi.

1.1 Näkökulma ja tutkimuskysymykset

Sosiologian opiskelijana haluan tuoda esille rahalähetyksen sosiaalisen puolen, jota on tutkittu taloudellista puolta huomattavasti vähemmän. Rahalähetykset perustuvat transnationaaliin sosiaalisiin suhteisiin, joten rahalähetyksen tutkiminen sosiaalisesta näkökulmasta on olennaista.

Työni teoreettisena näkökulmana toimii transnationaalisuus eli ylijärjisyys. Käytän transnationalismin käsitettä erityisesti sosiologisessa viitekehyksessä, enkä esimerkiksi taloudellisessa tai maantieteellisessä. Yleisesti transnationalismilla tarkoitetaan henkilökohtaisia sekä yhteisötason sosiaalisia, kulttuurisia, poliittisia ja taloudellisia verkostoja, jotka ulottuvat yli kansallisvaltioiden rajojen (Vertovec 2009, 1–13). Transnationalismin lisäksi tutkielmani keskeisenä teemana kulkee diasporan käsite. Määrittelen diasporan käsitteen sen perinteisen merkityksen mukaan, eli tarkoitan sillä tilannetta, jossa siirtolainen on muuttanut enemmän tai vähemmän pakotettuna kotimaastaan joko sodan, konfliktin tai esimerkiksi nälänhädän seurauksena, eikä voi muuttaa kotimaahansa takaisin. Muualla asuessaan siirtolainen pitää yhteyksiä yllä kotimaahansa joko symbolisesti tai konkreettisesti. Symbolisella yhteydenpidolla tarkoitetaan esimerkiksi kotimaan uutisten ja ajankohtaisten asioiden seuraamista. (Weinar 2004, 75.)

Transnationalismin näkökulmasta käsin tarkastelen somalialaistaustaisia maahanmuuttajia kahden maan välissä. Tarkastelen rahalähetyksiä ennen kaikkea kahden maan välille jakautuneena huolenpitona sekä oleellisena osana transnationaalisten suhteita (kts. esim. Smith 2007). Otan mukaan myös Lindleyn (2010) ja Nadjé Al-Alin (2002) näkemykset painostetusta tai pakkotransnationalismista. Nämä eri näkökulmat huomioon ottaen tarkastelen somalialaistaustaisia maahanmuuttajia toisaalta transnationaalisessa tilassa, joka sijoittuu ikään kuin kansallisvaltioiden väliin, mutta toisaalta ja ennen kaikkea

myös Suomessa asuvina henkilöinä. Työlläni haluan jatkaa keskustelua rahalähetyksen sosiaalisista vaikutuksista ja syventää sitä keskittymällä ainoastaan rahalähettäjiin ja heidän sosiaalisiin kokemuksiinsa rahalähetyksistä. Tutkimus osoittaa, että rahalähetykset ovat ennen kaikkea sukulaisten ja tuttavien välillä olevaa sosiaalisuutta, ja raha on ikään kuin konkreettinen osoitus välittämisestä.

Tutkimukseni tuo lisätietoa hiljattain Suomeen muuttaneista somalialaistaustaisista maahanmuuttajista. Usein somalialaisia koskeva tutkimus käsittelee lähinnä 1990-luvun alussa tulleita somalialaisia. Työ tuo lisätietoa keskusteluun rahalähetyksistä kuvaamalla ennen kaikkea lähettäjän näkökulmaa ja sosiaalisia paineita, joihin lähettäjä mahdollisesti joutuu transnationaalisessa elämäntilanteessa. Tutkimus antaa yhteiskunnassa käytävälle keskustelulle somalialaistaustaisten maahanmuuttajien rahalähetyksistä uutta tietoa sekä hyvin vähälle huomiolle jääneen somalialaistaustaisten siirtolaisten oman näkökulman ja äänen. Tutkimuksen tavoite on olla edesauttamassa rasististen ennakkoluulojen karsimista suomalaisesta yhteiskunnasta. Transnationaalisesta näkökulmasta huolimatta graduni sijoittuu vain Suomeen.

Graduni keskeisin tutkimuskysymys on:

1) Miten somalialaistaustaiset maahanmuuttajat kokevat rahalähetykset?

Lisäksi etsin vastauksia seuraaviin konkreettisempiin kysymyksiin:

2) Miksi rahaa lähetetään ja miten lähetettävä summa määräytyy?

3) Onko rahan lähettäminen pakollista vai vapaaehtoista?

4) Miten rahalähetyksiä perustellaan itselle ja muille?

5) Liittyykö rahalähetyksiin jonkinlaisia jännitteitä, ja jos, niin minkälaisia?

6) Kokevatko rahaa lähettävät henkilöt lähettämisen vaikuttavan heidän elämäänsä Suomessa?

1.2 Työn rakenne

Aiheen ymmärtämiseksi on tärkeää tuntea nykytilanteen taustoja. Koska rahalähetysten sosiaalinen puoli on varsin tuntematon ja tutkimaton aihealue, aloitan työni kuvaamalla somalialaisten siirtolaisten ja rahalähetysten historiallisia ja yhteiskunnallisia taustoja tiivistetysti. Kappaleessa kaksi esittelen tutkielmani aiheen pääpiirteittäin sekä asetan sen yhteiskunnalliseen viitekehykseen. Kappaleessa kolme liitän tutkimukseni laajempaan teoreettiseen kontekstiin ja esittelen aiheeni kannalta relevanttia tutkimuskirjallisuutta. Sijoitan tutkimukseni kansainväliselle ja suomalaiselle tutkimuskentälle. Kappaleessa neljä esittelen tutkimusasetelmani: tutkimusaineiston sekä tutkimusmenetelmät. Samassa kappaleessa pohdin myös haastattelututkimukseni eettisyyttä sekä sen haasteita.

Kappaleessa viisi esittelen keräämäni aineiston teorian pohjalta tehtyjen kategorioiden mukaisesti. Käyn analyysin vaiheet läpi selostamalla, miten analyysi on tehty ja minkälaisia vastauksia se antaa johdantokappaleessa esittelemiini tutkimuskysymyksiin. Seuraavaksi, kappaleessa kuusi, pohdin tutkimukseni luotettavuutta ja onnistuneisuutta. Liitän omat tutkimustulokseni aiheesta käytävään laajempaan yhteiskunnalliseen ja sosiologiseen keskusteluun. Tutkimukseni viimeisessä kappaleessa, kappaleessa seitsemän, kertaan lyhyesti tutkimukseni tavoitteet ja vaiheet ja pohdin, minkälaisia johtopäätöksiä tutkimuksestani voi tehdä ja mikä merkitys näillä on aiheeseen liittyvän keskustelun kannalta. Viimeisessä kappaleessa pohdin myös aiheeseen liittyviä jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 Somalialaiset diasporassa ja rahalähetykset

Tässä kappaleessa johdetaan lukijan tarkemmin rahalähetyksen teemaan esittelemällä hyvin tiivistetysti ensin somalialaisten historiaa siirtolaisina ja heidän asemaansa diasporassa maailmalla ja meillä Suomessa. Tämän jälkeen pohditaan rahalähetyksiä ja rahalähetyksen teknistä tapaa, jonka jälkeen tuon keskustelun lähemmäs sosiaalista tasoa.

2.1 Somalialaiset siirtolaisina

Kahtiajakautunut Somalia itsenäistyi Englannin ja Italian siirtomaaherruudesta vuonna 1960 ja muodosti Somalian tasavallan. Maan itsenäisyys on ollut kuitenkin varsin ongelmallinen koko sen historian ajan. (Omar 2006, 251.) Ääri rajoille ongelmat kiristivät aivan 1980-luvun lopulla, kun vuosikymmeniä rautaisella otteella maata hallinneen Siad Barren valta-asema alkoi rakoilla. Valtio menetti kykynsä tehdä tehtävänsä: pankit lopettivat toimintansa, sairaaloista loppuivat resurssit potilaiden hoitamiseksi ja julkinen sektori kuihtui kuihtumistaan. Vuonna 1991 itsevaltiat syöstiin pois vallasta ja maa ajautui raakaan sisällissotaan, jonka katsotaan jatkuvan yhä edelleen. (Omar 2006, 154–165.) Sisällissodan syttymistä seuranneina vuosina maan sosiaalinen ja taloudellinen infrastruktuuri tuhoutuivat täysin. Seurauksia olivat esimerkiksi suuri nälänhätä ja laaja pakolaisten virta. (Tiilikainen 2003, 26.) Arviolta yli miljoona somalialaista pakeni maan ulkopuolelle ja kaksi kolmasosaa väestöstä eli maan sisäisinä pakolaisina (UNDP 2012, 17).

Sisällissotaa seurasi lukuisia rauhanneuvotteluja ja -sopimuksia, kuitenkin ilman toivottua lopputulosta (Omar 2006, 191–194). Vuonna 2006 vallan väliaikaishallitukselta kaappasi islamilaisten tuomioistuinten neuvosto tarkoituksenaan vakauttaa maan tilannetta. Neuvosto julisti sodan maan väliaikaishallitusta sekä Etiopian joukkoja vastaan. Tämän seurauksena Etiopia hyökkäsi Somaliaan ja tilanne maassa tulehtui entisestään. Maassa käytiin sen historian verisimpiä taisteluita. Tilanteen rauhoittamiseksi Somaliaan saapui Afrikan unionin rauhanturvaajia sekä Yhdysvallat aloitti ilmaiskut Etelä-Somaliaan. Arviolta 500 000 somalialaista, erityisesti Mogadishusta ja Etelä-Somaliasta, joutui jättämään kotinsa ja lähtemään pakolaisiksi. Seurasi uusi, erittäin merkittävä somalialaisten pakolaisuus. (Lewis 2009, 89–90.)

Vuosikymmeniä jatkunutta tilannetta Somaliassa kuvataan yhdeksi pahimmista humanitaarisista kriiseistä maailmassa ja yhä edelleen, kaksi vuosikymmentä sisällissodan puhkeamisen jälkeen, yli puolet maassa asuvasta väestöstä on kiireellisen humanitaarisen avun tarpeessa (UNDP 2012, 17). Viime vuosina maata on levottomuuksien ja turvattomuuden lisäksi riepottellut laaja nälänhätä, jonka seurauksena vuosina 2010–2012 arviolta 300 000 henkilöä menetti henkensä. Kuolleista noin puolet oli lapsia (FAO Somalia 2012: Study suggests 258,000 Somalis died due to severe food insecurity and famine).

Viimeisen kahden vuosikymmenen aikana somalialaiset pakolaiset ovat jatkuvasti muodostaneet yhden suurimmista pakolaisryhmistä maailmassa (Lindley 2010, 30). Eniten somalialaisia pakolaisia ovat vastaanottaneet Somalian naapurimaiden ja Saudi-Arabian jälkeen Iso-Britannia, Yhdysvallat, Etelä-Afrikka, Hollanti, Norja ja Kanada (UNHCR Statistical Online Population Database). Suomeen somalialaisia alkoi tulla 1980-luvun loppupuolella, mutta suuremmissa määrin vasta vuonna 1990. Ensimmäinen, yli tuhanen somalialaisen turvapaikanhakijan joukko, yllätti Suomen viranomaiset, sillä Suomessa oli ajateltu, ettei pakolaisia tule muuten kuin asetettujen kiintiöiden kautta. (Tiilikainen 2003, 51.)

Suurin osa somalialaisista on tullut Suomeen joko turvapaikanhakijoina, pakolaisina tai perheenyhdistämisen kautta (Tiilikainen 2003, 51–52). YK:n pakolaisjärjestö, UNHCR, määrittelee pakolaisen henkilöksi, joka joutuu pelkäämään joutuvansa kotimaassaan vainotuksi rodun, uskonnon, kansalaisuuden, sosiaalisen aseman tai poliittisen mielipiteen johdosta (UNHCR 2012: The 1951 Refugee Convention). Pakolaiset tulevat Suomeen niin sanotun kiintiön kautta, jonka eduskunta määrittelee vuosittain. Turvapaikanhakija on taas henkilö, joka saapuu Suomeen itsenäisesti ja hakee turvapaikkaa kansainvälisen suojelun perusteella. Suomessa oleskeluluvan saaneilla henkilöillä on oikeus perheenyhdistämiseen, eli tuoda Suomeen perheenjäseniään tietyin edellytyksin. (Ulkomaaolaki 30.4.2004/301.)

Somalialaistaustaisista maahanmuuttajista kirjoittaessani en, yksinkertaistamisen ja kirjoittamisen helpottamisen takia, tee eroa henkilöiden välillä maahanmuuttosyyntä perusteella. Haastattelutilanteissa osa perheenjäsenistä saattoi olla tullut Suomeen turvapai-

kanhakijana, kun taas osa perheenyhdistämisen kautta. Usein haastattelutilanteissa perheenjäsenten mielipiteet sekoittuivat ja muodostuivat ikään kuin yhdeksi. Siksi turvapaikanhakijoiden ja perheenyhdistämisen kautta tulleiden mielipiteitä on erittäin vaikea, ellei jopa mahdotonta, erotella toisistaan. Todellisuudessa on kuitenkin oletettavaa, että rahälähetykset määräytyvät sen mukaan, onko lähettäjällä kaikki lähiomaiset vielä Somaliassa vai onko hän kenties perheen viimeinen kotimaastaan turvaan muuttava. Tätä kautta maahanmuuttoperusteella voi olla merkitystä rahälähetyksiin.

Kaikkia haastateltavia yhdistää kokemus diasporasta. Diasporassa elämisellä tarkoitetaan sitä, että muutto uuteen maahan on ollut enemmän tai vähemmän pakonalainen ja tämä heijastaa maahanmuuttajien suhtautumista myös uuteen kotimaahansa. Vaikka kotimaahan ei haluttaisikaan palata, se muodostaa silti merkittävän osan diasporassa elävän identiteetistä (ks. esim. Wahlbeck 1999, 30–31; Tiilikainen 2003, 58–59.) Marja Tiilikaisen (2003, 58–59) mukaan diasporan käsitteessä ”yhdistyy toisaalta pyrkimys sopeutua uuteen yhteiskuntaan, vaikkakin ehkä valikoidusti, ja toisaalta tietoisuus omista juurista ja tarve ylläpitää yhteyttä aikaisempaan kotimaahan”.

Somalialaisten voidaan nähdä muuttaneen Suomeen karkeasti ottaen kahdessa aallossa. Ensimmäiset tulijat tulivat 1990-luvun taitteessa, juuri sisällissodan syytymisen jälkeen. (Kts. esim. Alitolppa-Niitamo & Ali 2001; Tiilikainen 2003.) Nämä niin sanotussa ensimmäisessä aallossa tulleet ovat asuneet Suomessa jo reilut 20 vuotta ja useimmiten heidän integraationsa on edennyt pidemmälle mitä myöhemmin tulleiden. He ovat perustaneet perheitä ja usein heidän lapsensa ovat syntyneet ja kasvaneet Suomessa. Pääsääntöisesti nämä henkilöt ovat sijoittuneet asumaan Uudellemaalle. (Tiilikainen 2003, 52; Tilastokeskus 2012a.)

Toinen merkittävä muuttoliike tapahtui Somalian vuonna 2006 alkaneiden suurten levottomuuksien seurauksena. (UNDP 2011, 1; Tilastokeskus 2012d; Abdirashid 2013.) Nämä myöhemmin tulleet ovat asuneet Suomessa alle 10 vuotta. Heidän siteensä Somaliassa elävien sukulaisten kanssa ovat tuoreemmat ja Somaliassa on todennäköisemmin vielä lähisukulaisia. Kielitaito ja työllisyystilanne eivät ole ehtineet kehittyä samaan tapaan kuin puolet pidempään maassa olleilla.

Tällä hetkellä somalialaistaustaiset maahanmuuttajat ovat kooltaan yksi merkittävimmistä maahanmuuttajaryhmistä Suomessa. He muodostavat kolmanneksi suurimman vieraskielisen kieliryhmän venäjän ja viron jälkeen. Viimeisimmän tilaston mukaan vuonna 2012 Suomessa asui vajaa 15 000 somalian kieltä äidinkielenään puhuvaa henkilöä. (Tilastokeskus 2012a.) Heistä noin 6 000 on Suomen kansalaisia (Tilastokeskus 2012c). 1990-luvun alussa somalialaisissa maahanmuuttajissa miehiä oli selkeästi naisia enemmän. Myöhemmin sukupuolijakauma on lähes tasoittunut. (Tilastokeskus 2012a.) Somalialaisista maahanmuuttajista huomattava määrä on lapsia, ja vain harvoin maahanmuuttaja on yli 45-vuotias (Tilastokeskus 2012d). Suomeen tulleet somalialaistaustaiset henkilöt ovat hyvin heterogeeninen ja jossain tapauksissa jopa jakautunut ryhmä. He tulevat eri puolilta Somaliaa, niin maaseudulta kuin kaupungeistakin, sekä heidän koulutustaustansa että klaanitaustansa vaihtelee. (Tiilikainen 2003, 29–30, 53; Alitolppa-Niitamo 2004, 30–31; Hautaniemi 2004, 47–48.) Somalialaisten klaaneilla on pitkä ja monimutkainen historia. Mary Harper (2012, 11) kuvaa klaanien ristiriitaisuutta siten, että osa somalialaisista kieltää klaanien olemassaolon kokonaan, toiset eivät halua määrittellä itseään klaanien kautta ja toiset taas korostavat klaaniperimäänsä ja niiden merkitystä yhteiskunnassa. Harper (emt.) myös kommentoi, että usein klaaniperimä korostuu konfliktien edessä, kuten sisällissodan alkaessa.

Somalialaiset eroavat yleensä kantasuomalaisista ulkonäöltään, kulttuuriselta taustaltaan sekä perinteiseltä vaatetukseltaan. Siksi heidät on helppo erottaa katukuvassa omaksi ryhmäkseen. Niin suomalainen vastaanotto kuin somalialaisten integraatio suomalaiseen yhteiskuntaan ei ole ollut täysin onnistunutta kuluneen parinkymmenen vuoden aikana, ongelmilta ja yhteentörmäyksiltä ei ole välttytty (kts. esim. Alitolppa-Niitamo 2004, 101–102). Somalialaistaustaisiin maahanmuuttajiin kohdistuu Suomessa runsaasti ennakkoluuloja sekä suoranaista syrjintää ja rasismia (Jasinskaja-Lahti & al. 2002, 34). Vuonna 2009 Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) teettämän ”European Union Minorities and Discrimination Survey” -tutkimuksen mukaan Suomessa asuvat somalialaiset joutuvat kokemaan syrjintää, rasismia, uhkailua ja väkivaltaa enemmän kuin muissa EU-maissa. Tutkimuksessa lähes 60 prosenttia vastanneista kertoi joutuneensa kokemaan syrjintää etnisen alkuperänsä perustella. (European Union Agency For Fundamental Rights 2009.) Myös osa haastattelemistani henkilöistä kertoi rasisistisista ko-

kemuksistaan. He kertoivat muun muassa joutuneensa kuulemaan rasistisia solvauksia ja uhkailua, erityisesti humalaisten taholta.

Suomen kielessä somalialaistaustaisista maahanmuuttajista on tähän mennessä puhuttu yleisesti somaleina. Somali-sanaan on kuitenkin liitetty niin paljon negatiivista latausta, että työssäni käytän tutkijoiden (Tiilikainen & Mukhtar Abdi 2008, 102) suosittelemaa somalialainen-muotoa. Tämän lisäksi käytän termejä somalialaistaustainen ja suomen-somalialainen ilman eroa näiden välillä. Yksinkertaistamiseksi käytän termejä myös somalialaistaustaisista henkilöistä, jotka ovat asuneet Suomessa pitkään ja joilla on Suomen kansalaisuus, eli toisin sanoen myös heistä, jotka ovat virallisesti suomalaisia.

Myös käyttämäni maahanmuuttaja-käsite on hieman problemaattinen. Maahanmuuttajakäsitteellä voidaan viitata ihmisiin kaikista mahdollisista taustoista ja kansallisuuksista. Se viittaa hyvin laajaan ja hyvin heterogeeniseen joukkoon ihmisiä, joita ainoana yhdistävänä tekijänä toimii muuttaminen ja maahanmuutto elämänhistoriallisena tapahtumana. (Martikainen 2011, 38–39; Haikkola 2012, 25.) Tuomas Martikaisen (2011, 102) mukaan yhä useammin maahanmuuttaja-termillä viitataan arkipuheessa ainoastaan pakolaisiin, turvapaikanhakijoihin ja muslimeihin. Termissä on negatiivinen lataus ja siksi se on jossain tapauksissa jo korvattu muun muassa termillä suomeenmuuttaja (esim. Daisy Ladies). Käytän tutkielmassani kuitenkin vielä termiä maahanmuuttaja viittamaan tutkittaviin henkilöihin eli ensimmäisen polven somalialaistaustaisiin maahanmuuttajiin, sillä suomeenmuuttaja-termi ei ole vielä vakiintunut tieteellisessä käytössä. Maahanmuuttaja-termin lisäksi käytän tutkimuksessani termejä somalialainen, somalialaistaustainen, pakolainen, turvapaikanhakija, maahanmuuttaja ja siirtolainen.

2.2 Kansainväliset rahalähetykset ja Somalia

Rahalähetyksillä tarkoitetaan yleisesti yksilön joko kotimaihinsa tai johonkin kolmansiin maihin lähettämiä rahasummia sukulaisilleen, tuttavilleen tai jollekin muulle ryhmälle, kuten vaikkapa erilaisille avustusjärjestöille tai seurakunnille (Lindley 2010, 13–14). Rahalähetykset eivät ole palkkatyöhön vertautuva palkkio tehdystä työstä, vaan se on lahja, joka annetaan toiselle erilaisin perustein kuin palkka. Rahalähetyksiä ei yleisesti myöskään veroteta mitenkään. Puhuttaessa rahalähetyksistä maailmanlaajuisesti puhutaan erittäin merkittävistä rahasummista. Useissa maailman maissa rahalähetykset

ovat merkittävä osa maan bruttokansantuotetta ja näin ollen myös erittäin tärkeä osa maan taloutta. (United Nations 2011.)

Rahalähetykset ovat maailmanlaajuisesti viennin jälkeen merkittävin ulkomaalaisen valuutan lähde. Lukuisille perheille maailmassa rahalähetykset ovat tärkeä tai jopa tärkein tulo. Rahalähetykset vähentävät köyhyysrajan alapuolella elävien ihmisten määrää maailmassa. Suurin osa rahalähetyksistä lähetetään kehittyneistä maista köyhiin ja kehittyviin maihin. Varakkaimmat kehittyvät maat vastaanottavat suurimmat summat, mutta suhteellisesti maan bruttokansantuotteeseen verrattuna rahalähetykset ovat suurimmat ja myös tärkeimmät kaikista köyhimmässä kehitysmaissa. (Gammeltoft 2002, 181–182, 190.) Huomionarvoista on, että rahalähetykset muodostavat vuosittain kolme kertaa suuremman summan kuin kaikki kehitysapu yhteensä ja niillä on erittäin merkittävä asema köyhyyden vähentämisessä maailmasta (Adepoju 2008, 36–37; United Nations 2011). Eniten rahalähetyksiä vastaanottavat maat maailmassa ovat Intia (arviolta 69 miljardia dollaria vuodessa), Kiina (60 miljardia), Filippiinit (24 miljardia) ja Meksiko (23 miljardia). Rahalähetysten merkittävydestä globaalissa maailmassa kertonee myös se, että Maailmanpankki tuottaa vuosittain huomattavan määrän informaatioita koskien rahalähetyksiä. (The World Bank 2011, Migration and Remittances Factbook 2011.)

Rahalähetykset ovat erottamaton osa kansainvälistä muuttoliikekeskustelua. Toisin sanoen aina kun on siirtolaisuutta, on myös rahalähetyksiä. Tutkitusti merkittävä osa maailman siirtolaisista lähettää rahaa kotimaihinsa kansalaisuuteen, sukupuoleen tai tulo- ja koulutustasoon katsomatta. (mm. Tanner 2005, 16–17; Vertovec 2009, 103; Migration and Remittances Factbook 2011.) Yleinen harhakuvitelma on, että koulutetut siirtolaiset lähettäisivät suurempia rahamääriä kotimaihinsa kuin vähemmän tai täysin kouluttamattomat siirtolaiset. Monissa tapauksissa kaikista vähävaraisimmilla ja kouluttamattomilla siirtolaisilla on mitä todennäköisimmin enemmän sukulaisia köyhissä oloissa ja taloudellisen tuen tarpeessa. Rahalähetykset kaikista köyhimmille ovat vähentäneet köyhyyttä kehittyvissä maissa. (Adepoju 2008, 36–37; Brinkerhoff 2008, 6-7.) Rahalähetykset voidaan myös ajatella suoraan kohdennettuna kehitysapuna, jossa ei ole hitaita ja byrokraattisia välikäsiä, kuten hallituksia ja järjestöjä, hidastamassa rahansiirtoa, vaan ne menevät suoraan vastaanottajille, niille, kenelle rahat todella on tarkoitettu.

Näillä maasta toiseen virtaavilla rahalähetyksillä voidaan nähdä olevan myös negatiivisia vaikutuksia. Tällaisia negatiivisia piirteitä voi olla esimerkiksi rahalähetyksiä vastaanottavien passivoituminen työmarkkinoilla tai maan yleisen hintatason kohoaminen rahalähetysten seurauksena. Myös mielipiteitä rahalähetysten vaikutuksista aseellisten konfliktien rahoittajana on esitetty. (Tanner 2006; Vertovec 2009, 104). Usein julkisessa keskustelussa korostetaan nimenomaan näitä mahdollisia negatiivisia vaikutuksia ja unohdetaan rahalähetysten laajat positiiviset vaikutukset, kuten rahalähetysten merkitys maiden kehitykselle ja perheiden hyvinvoinnille.

Rahalähetykset ovat erittäin merkittävässä roolissa myös Somalian tulevaisuuden kehityksessä, sillä niillä on valtavan suuri merkitys maan talouteen. Sanotaan, että Somalian suurin kehitysapu tulee somalialaisilta itseltään, ja tällä tarkoitetaan nimenomaan rahalähetyksiä. (UNDP 2011.) YK:n kehitysohjelman vuonna 2011 tekemässä raportissa arvioidaan, että Somaliaan lähetetyt rahalähetykset muodostavat vuosittain jopa 1,3–2 miljardin dollarin suuruisen summan. Arvioiden mukaan yli 40 prosenttia kaupungeissa asuvista somalialaisista Somaliassa vastaanottaa rahalähetyksiä sukulaisiltaan. Suurin osa rahalähetyksistä on 50–100 dollarin suuruisia ja ne käytetään perheiden arkimenoihin, kuten talon ylläpitoon, koulutukseen ja terveystalouteen. (Kulaksizi & Purdekova 2006, 7–8; UNDP 2011.) Tarkkoja tilastoja somalialaisten rahalähetyksistä ei ole saatavilla, vaan summat perustuvat arvioihin. Varmuudella kuitenkin tiedetään, että rahalähetykset ovat olleet monien perheiden pääelinkeino Somaliassa jo muutamia kymmeniä vuosia ja pitäneet yllä muun muassa koulutustasoa. (Lindley 2010, 48, 145–146.)

Merkittävään rahalähetysten määrään ja yleisyyteen vaikuttaa paitsi Somalian vuosikymmeniä jatkunut kehno taloudellinen ja poliittinen tilanne, myös opittu kulttuuri. Somalialainen kulttuuri on perinteisesti kollektiivinen eli yhteisöllinen kulttuuri, josta laaja perheensisäinen tuki ja avunannon vastavuoroisuusperiaate on yksi esimerkki. (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 138.) Saad Shirenin (2006, 24–25) mukaan jokaisen somalialaisen maastamuuttajan odotetaan lähettävän rahaa kotimaahansa. Kyseessä on paitsi humanitaarinen, myös kulttuurinen edellytys. Arvioiden mukaan lähes kaikki länsimaissa elävät somalialaistaustaiset aikuiset osallistuvat rahalähetyksiin. (emt.) Kunkin omasta elämäntilanteesta riippuu se, kuinka paljon ja miten usein rahaa lähetetään. UNDP:n raportin (2011, 38–47) mukaan todennäköisimmin lähettäjinä ovat 30–50-

vuotiaat työssäkäyvät aikuiset. Heitä nuoremmat maasta muuttaneet ovat usein opiskelijoita ja kenties vähemmän emotionaalisesti sitoutuneita lähtömaahansa, kun taas heitä vanhemmat ovat usein jo eläkkeellä eivätkä pysty lähettämään rahaa työssäkävien tapaan. Yksilöiden lisäksi rahalähetyksiä tehdään muun muassa erilaisten kansalaisjärjestöjen, moskeijoiden ja transnationaalisten yritysten välityksellä.

Rahalähetyksistä keskusteltaessa huomionarvoista on se, että somalialaisten perhekäsitys poikkeaa useimmiten paljon suomalaisesta perhekäsityksistä. Somalialaisille perhe on tyypillisesti suurperhe, johon lasketaan mukaan myös isovanhemmat, vanhempien sisarukset, serkut ja tietyissä tapauksissa myös ystävät, jotka elävät perheen kanssa joi-tain aikoja. (Tiilikainen 2003, 29–30). Siksi heillä on edelleen useita perheenjäseniä, joille heidän oletetaan lähettävän rahaa, vaikka suomalaisittain katsottuna somalialaisten ydinperhe asuisikin Suomessa heidän kanssaan.

Petri Hautaniemen (2004, 51) mukaan somalialaisille perhe on useimmiten niin vahva yhteisö, että se ”merkitsee aina jonkinasteista sitoutumista kollektiivisesti yksilöllisyyden kustannuksella”. Useimmiten perhesuhteiden vahvuus nähdään ennen kaikkea rik-kautena. Jossain tapauksissa perhesuhteisiin kuitenkin liittyy myös velvollisuuksia, joi-den noudattaminen on merkittävä osa perheeseen kuulumista.

2.2.1 Hawala

Koska Somaliassa ei ole ollut virallista valtiomuotoa yli kahteenkymmeneen vuoteen, eivät maassa toimi myöskään perinteiset pankkipalvelut. Rahaa lähetetään näin ollen naapurimaiden pankkien tai Suomen ja Somalian välillä matkustavien sukulaisten ja tuttavien kautta. Pääasiallisena rahalähetyksimuotona toimii *hawala*- rahalähetyjärjestelmä (somaliksi *xawilaad*), jonka perusteet ovat islamilaisessa laissa sekä välittäjien luottamuksellisuudessa (Abdirashid 2007, 180; UNDP 2011, 50–54).

Hawala-järjestelmä tarkoittaa pääasiallisesti islamilaisissa maissa Etelä-Aasiassa ja Lähi-idässä jo satoja vuosia toiminutta eräänlaista pankkijärjestelmää. Järjestelmä on toiminnaltaan samantapainen kuin jo muinaisilla kiinalaisilla käytössä ollut ”lentävän rahan” järjestelmä (engl. *flying cash*, kiin. *fei gian*) tai arabien Silkkitiellä käyttämä pankkijärjestelmä, jolla pyrittiin ehkäisemään kaupankäynnissä yleisesti tapahtuneita ryöstöjä. (New York Times 3.10.2001; Abdirashid 2007, 170–171.) Nykyisellään miljoonat

intialaiset, pakistanilaiset, somalialaiset tai vaikkapa filippiiniläiset käyttävät kyseistä pankkijärjestelmää ympäri maailman (Abdirashid 2007, 170–171). YK:n (2011, 50–54) raportin mukaan tällä hetkellä hawala-verkostossa toimii 12 eri rahalähetysyhtiötä, joista ylivoimaisesti suurin on Suomessa ja Somaliassakin toimiva Dahabshiil. Yritys työllistää yli 5000 ihmistä yli 150 maassa ja sen kautta rahaa liikkuu arviolta 5 miljoonaa dollaria kuukaudessa. (Dahabshiilin verkkosivut; Abdirashid 2007, 177.)

Hawala-sana tarkoittaa arabiaksi luottamusta ja pankkijärjestelmä onkin perinteisesti perustunut välitystoimintaa harjoittavien (*hawaladars*) luottamuksellisuuteen. Käytännössä rahan lähettäminen toimii niin, että asiakkaan lähettämä raha paikasta A on nostettavissa paikasta B muutamassa minuutissa. Tämä tarkoittaa sitä, ettei fyysinen raha liiku välityksissä laisinkaan, pelkästään tieto rahan lähetyksestä. Tämän takia hawalan käyttäminen on nopeaa ja edullista, mutta tämä tekee toiminnasta myös luottamuksellisuuteen perustuvaa. (Abdirashid 2007, 177–180.)

Hawala-pankkijärjestelmä on toiminut Somaliassa jo useita vuosikymmeniä, siitä asti kun somalialaiset ovat muuttaneet maasta paremman elannon perässä. Toiminta alkoi kuitenkin kukoistaa vasta Somalian virallisen valtion kaaduttua vuonna 1989. (Abdirashid 2008, 176.) Hawalan sanotaan olevan luotettavin, kätevin ja edullisin tapa lähettää rahaa Somaliaan tai sen naapurivaltioihin. Välityspalkkiot hawalan kautta lähetettävässä ovat useimmiten viiden prosentin luokkaa. Kansainväliset yhtiöt, kuten Western Union tai MoneyGram, saattavat veloittaa välityspalkkiona moninkertaisen summan hawalaan verrattuna, eivätkä ne toimita rahalähetyksiä Somalian maaseudulle tai pakolaisleireille, toisin kuin hawala. (UNDP 2011, 50–54.)

Rahalähetykset hawalan kautta ovat perinteisesti olleet täysin anonyymeja, joten lähettäjiä ja niiden vastaanottajia on hyvin vaikea jäljittää. Siksi hawalaa voidaan perinteisiä pankkipalveluita helpommin käyttää myös rikolliseen toimintaan: rahanpesuun, terrorismin rahoittamiseen ja varojen kätkemiseen. Vuoden 2001 Yhdysvaltain terroristiskujen jälkeen kaikenlainen terrorismin vastainen toiminta ja valvonta ovat tiukentuneet, niin myös hawala-palveluiden valvominen. Hawala-rahälähetyspalvelut ovatkin monissa maissa kiellettyjä terrorismin rahoituksen estämiseksi. (Passas 2005, 10–11.) Tällaisia maita ovat esimerkiksi väkirikkaat Intia ja Pakistan (UNDP 2011, 50–54; Ab-

dirashid 2007). Keskustelua hawala-palveluiden laillisesta asemasta käydään maailmalla kokoajan ja muun muassa Norja laillisti palvelun tarjoamisen vasta muutama vuosi sitten (The Royal Norwegian Ministry of Finance 2010).

Suomessa hawala-palvelut ovat laillisia muiden EU-maiden tavoin. Finanssivalvonta valvoo rahanvälitystoimintaa maksulaitoslaissa ja rahanpesulaissa määritellyillä tavoilla. Jokaisen Suomessa rahanvälitystoimintaa tarjoavan yrityksen on rekisteröidyttävä finanssivalvonnalle. Kun rekisteröitynyt taho haluaa välittää rahaa Suomessa tai Suomesta sen tulee noudattaa suomalaista sääntelyä ja rakentaa toimintansa siltä osin suomalaisen sääntelyn mukaiseksi. Tämä edellyttää sitä, ettei mikään pankkitoiminta Suomessa voi olla täysin anonyymia, eli myös kaikessa rahalähetystoiminnassa palvelun tarjoajalla täytyy olla perustiedot rahalähetyksen tekijästä. (Finanssivalvonta 2013; keskustelut Finanssivalvonnan lakimiehen Maarit Pihkalan kanssa kesällä 2013.)

Euroopan unioni määrittää kaikille sen jäsenvaltioille yhteiset säännöt koskien rahalähetystoimintaa. Laillinen rahalähetystoiminta Suomessa edellyttää myös kansainvälisten pakotteiden tiukkaa noudattamista. Tämä tarkoittaa sitä, että pakotetuiksi asetettuja tahoja tai henkilöitä ei saa ottaa asiakkaaksi eikä niille saa tarjota palveluita. YK:n turvallisuusneuvosto on merkittävin pakotteita asettava taho, mutta myös EU tai yksittäiset valtiot voivat asettaa pakotteita. Terrorismijärjestöksi luokiteltu Al-Shabaab on yksi esimerkki YK:n pakotteiden alaisista tahoista. Pakotteiden valvomista noudattaa Suomessa ulkoministeriö sekä keskusrikospoliisi. (Finanssivalvonta; keskustelut rahalähetytyspalveluista Finanssivalvonnan edustajan kanssa 23.5.2013.) Suomen suojelupoliisilla (Supo) ei ole virallista tai julkista kantaa hawala-palveluihin. He kuitenkin kertovat törmänneensä toimintaan muutaman rikostutkinnan yhteydessä. Suposta myös kerrotaan heidän tiedostavan pankkitoiminnan valvomisen hankaluus. (Keskustelut Supon edustajan kanssa 23.4.2013.)

Viime aikoina on somalialaisia koskevaan rahalähetykseskusteluun tullut uusia mutkia, kun kansainväliset pankit ympäri maailmaa ovat sulkeneet rahalähetytyspalveluja tarjoavien yritysten, kuten edellä mainitun Dahabshiilin, tilejä vedoten toiminnan valvonnan hankaluuteen sekä rahanpesuepäilyihin. Isossa-Britanniassa Barclays on kertonut sulkevansa viimeisenä pankkina rahalähetyksiä tarjoavien yritysten tilit nostattaen suuren

kohun erityisesti Isossa-Britanniassa asuvien somalialaisten parissa. (BBC News 10.7.2013.) Suomessa Nordea kertoi ensimmäisenä sulkevansa rahalähetystilit (HS 13.8.2013). Tilien sulkemista on kritisoitu monilta eri tahoilta. Muun muassa Afrikan kehitys pankin johtaja, Donald Kaberuka, varoittaa sulkemisen vahingoittavan merkittävästi Somalian kehitystä. Kaberuka kritisoi tilien sulkemista ylimitoitettuna toimenpiteenä rahanpesua vastaan, mikä pahimmassa tapauksessa voi vaarantaa miljoonien ihmisten elannon Somaliassa. Kaikkien tilien sulkemisen sijasta hänen mukaansa rahalähetykset tulisi estää vain yksittäisiltä henkilöiltä. (The Guardian 7.8.2013.)

2.3 Rahalähetyksen sosiaalinen tarkastelu lähettäjän kannalta

Rahalähetykset ovat yksi konkreettinen sosiaalisten suhteiden ylläpitämisen muoto. Lindley (2010) kirjoittaa, että perheenjäsenet ja sukulaiset pitävät aktiivisesti yllä transnationaleja sukulaissuhteita lähettämällä säännöllisesti tai silloin tällöin rahaa läheisilleen. Lindleyn (emt.) mukaan perinteinen somalialainen kulttuuri, jossa on opittu jakamaan, sosiaalinen paine, vastuuntunne tai jopa syyllisyys omasta nykyisestä hyvinvoinnista saavat maasta lähteneet siirtolaiset lähettämään rahaa kotimaihinsa, jopa siitakin huolimatta, että rahalähetyksillä voi olla omaan elämään merkittäviä negatiivisia taloudellisia vaikutuksia. Lindleyn (emt.) mukaan joissain tapauksissa rahalähetykset ylläpitävät tai jopa huonontavat rahaa lähettävien siirtolaisten elintasoja uudessa kotimaassa. Kun osa rahoista lähetetään pois omasta käytöstä, lisää se rahalähettäjien suhteellista köyhyyttä verrattuna muuhun väestöön, ja tällä voi olla yhteiskunnasta poissulkeva vaikutus.

Siirtolaisilla, varsinkin pakolaisina maahan tulleilla, on usein muuhun väestöön verrattuna heikompi taloudellinen tilanne jo ennen rahalähetyksiä johtuen huonosti palkatuista töistä tai työttömyydestä (Lindley 2010, 13–26). Suomessa vieraskielisten henkilöiden työttömyysaste on lähes kolminkertainen suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten työttömyyteen verrattuna. Vuonna 2009 koko Suomen työttömyysaste oli 8,2 prosenttia, kun taas vieraskielisten työttömyysaste oli 23,4 prosenttia. (Tilastokeskus 2012b.) Tilastokeskuksen (2012b) mukaan somalialaistaustaisten maahanmuuttajien työttömäksi jäämisen riski on kaikista maahanmuuttajista korkein, 12,3 prosenttia. Koko maassa työttömäksi jäämisen riski oli vain 3,1 prosenttia. Yleensä työllistymismahdollisuudet paranevat sitä mukaa kun Suomessa vietetty aika pitenee. Työllistymisen mahdollisuuksiin

katsotaan vaikuttavan niin inhimillisen, kulttuurisen kuin sosiaalisenkin pääoman, mutta myös vähemmistöryhmien mahdollisen syrjinnän. (Tilastokeskus 2012b.)

Vaikka transnationaalisia suhteita pidetään monilla tavoin yllä aktiivisesti, ei se kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että nämä diasporassa elävät siirtolaiset haaveilisivat realistisesti paluusta kotimaahansa. Usean vuoden asuminen uudessa maassa ja erityisesti oma ja lasten integraatio uuteen asuinmaahan voivat saada paluumuuton lähtömaahan tuntumaan kaukaiselta ajatukselta (Al-Ali 2002, 114–115). Siitä huolimatta monet maahanmuuttajat saattavat tuntea velvollisuudekseen auttaa kotimaatansa ja sinne jääneitä ihmisiä parhaansa mukaan. Usein rahalahetyksiä pidetään yllä jopa useita kymmeniä vuosia maastamuuton jälkeen. (Brinkerhoff 2008, 22–23.)

Diasporassa elävät somalialaiset elävät kahden hyvin erilaisen maan erilaisten taloudellisten ja sosiaalisten paineiden välissä. Lindleyn (2010, 115–141) mukaan erityisesti ensimmäisen polven maahanmuuttajat joutuvat tasapainoilemaan lähtömaan moraalisten ja sosiaalisten paineiden sekä uuden asuinmaan yhteiskunnan ja täällä asuvien läheisten asettamien velvoitteiden, vaatimusten ja odotusten välillä. Useaan paikkaan jakautunut transnationaalinen elämä voidaan henkilöstä, elämäntilanteesta ja asiasta riippuen kokea toisinaan rikkaudeksi ja voimia antavaksi, toisinaan taas lamauttavaksi ja negatiiviseksi asiaksi. (Esim. Vertovec 2009, 63–64; Lindley 2010, 114–141; Gorchakova 2012.)

3 Teoreettinen viitekehys ja käytetty kirjallisuus

Tässä kappaleessa kuvailen sitä, mitä tutkimusaiheestani jo tiedetään, ja sitä, mihin haen työssäni vastauksia. Kappaleessa osoitan tiivistetysti miten tutkimukseni sijoittuu etnisten suhteiden ja kansainvälisten muuttoliikkeiden tutkimuksen kansainväliselle ja suomalaiselle tutkimuskentälle. Asetan tutkimukseni teoreettiseen viitekehykseen ja kuvailen keskeisimpiä lähdeteoksiani, jotka olen jakanut teemoittain.

3.1 Transnationalismi tutkimuksen viitekehystenä

Rahalähetyksiä on tutkittu erottamattomana osana globaaleita muuttoliikkeitä jo vuosikymmeniä. Iso osa kaikesta rahalähetyksiä koskevasta tutkimuksesta keskittyy rahalähetyksiä vastaanottaviin henkilöihin sekä rahalähetysten vaikutuksiin heidän asuinmaasaan (Lindley 2010, 116). Yhteiskunnallisen tutkimuksen lisäksi rahalähetystutkimusta ovat tehneet myös lukuisat taloustieteilijät (esim. Kulakzis & Purdekova 2006; Abdirashid 2007).

Transnationalismi on keskeinen käsite tutkittaessa rahalähetyksiä ja rahalähetyksiä on pidetty transnationalismitutkimuksen keskiössä sen alusta alkaen (Bryceson & Vuorela 2002, 4–6). Steven Vertovec (2009, 1–13) tiivistää transnationalismin määritelmän henkilökohtaisiin sekä yhteisötason sosiaalisiin, kulttuurisiin, poliittisiin ja taloudellisiin verkostoihin, jotka ulottuvat yli kansallisvaltioiden rajojen. Tutkielmassani keskityn pääasiassa taloudellisten ja sosiaalisten sidosten tarkasteluun yksilö- ja perhetasolla eli ”alhaalta käsin katsottuna” (*transnationalism from below*), valtio- ja yritystasoa pienemmässä mittakaavassa. (Smith & Guarnizo 1998; Vertovec 2009, 18.) Yksilötason transnationaaliset suhteet edellyttävät suhteiden aktiivista ylläpitoa esimerkiksi rahalähetyksin.

Yksi perustavanlaatuinen teos transnationalismista on sosiaaliantropologi Vertovecin *Transnationalism* (2009), joka pyrkii kuvailemaan transnationalismin muodot pääpiirteittäen. Teoksessaan Vertovec näkee transnationalismin sosiologiseen tapaan sosiaalisesti rakentuneena ilmiönä. Työssään hän erityisesti korostaa informaatioteknologian merkitystä ylijarjaiselle elämälle. Hän korostaa informaatioteknologian merkitystä myös rahalähetysten kannalta, sillä teknologian kehittymisen myötä rahan lähettäminen on helpottunut huomattavasti ja myös muuttunut edullisemmaksi ajan saatossa. Nykyisel-

lään rahan lähettäminen voi onnistua jo matkapuhelimen kautta tai napin painalluksella nettipankissa ja raha on samassa hetkessä sen vastaanottajalla. Vertovecin (2009, 107–109) mukaan tämä onkin oikea suunta, sillä rahan lähettämisen kustannukset olisi hyvä saada mahdollisimman pieniksi. Se lisäisi rahamäärää, jota rahalähetyksiä vastaanottavat perheet saisivat käyttöönsä.

Vertovec (emt. 104) kritisoi sitä, että vaikka rahalähetyksillä on myös erittäin laajat sosiaaliset vaikutukset, tutkimus pääosin keskittyy ainoastaan taloudellisten vaikutusten arviointiin (kts. myös Mazzucato & Schans 2008, 3). Hän (2009, 104, 114) myös huomauttaa, että rahalähetysten negatiiviset vaikutukset pitäisi pyrkiä ottamaan huomioon tutkimuksissa – ei keskittyä ainoastaan positiivisiin asioihin. (Kts. myös Tanner 2005, 10 & 2006, 7.)

Vertovecin lisäksi kansainvälisesti merkittäviä tutkimuksia transnationalismin ja rahalähetyksen teemaan liittyen ovat kirjoittaneet muun muassa sosiologian professorit Luis Eduardo Guarnizo [esim. *The Economics of Transnational Living* (2003)], sekä Alejandro Portes [esim. *Introduction: The debates and significance of immigrant transnationalism* (2001)]. Molemmat huomioivat rahalähetykset merkittävänä osana transnationalismia ja siirtolaisuuden tutkimusta. Guarnizo (2003, 666–667) korostaa rahalähetyksen merkitystä transnationaalisten suhteiden osoittajana ja mittatikkuna. Hän (emt.) toteaa rahalähetyksillä olevan merkittävä vaikutus paitsi rahalähetyksiä vastaanottavien elämään ja heidän lähiympäristöönsä, myös globaaliin makrotalouteen, jolla hän tarkoittaa esimerkiksi kansainvälistä kauppaa sekä tuotannon ja kuluttamisen kulttuureita.

Vertovec (esim. 2009), Guarnizo (esim. 2003) ja Portes (esim. 2001) voidaan nähdä transnationalismin ja sitä kautta myös rahalähetykseskustelun tämän hetkisinä oppisinä ja heitä lainataan lähes jokaisessa rahalähetyksiä käsittelevässä tutkimuksessa (kts. esim. Lindley 2010; Al-Ali 2002). He kuitenkin käsittelevät transnationalismia pääosin laajassa mittakaavassa, makrotasolta, laskeutumatta yksittäisen siirtolaisen tasolle. Heidän tutkimuksensa toimivat erinomaisena johdatuksena aiheeseen, mutta eivät auta yksilön aseman ymmärtämisessä transnationaalisisessa maailmassa.

Thomas Faistin (2000) voidaan nähdä ottaneen ensiaskeleen transnationaalitutkimuksen tuomisessa sosiaaliselle kentälle, sillä teoksessaan *The Volume and Dynamics of Inter-*

national Migration and Transnational Social Spaces hän kuvailee transnationalismia ennen kaikkea sosiaalisena tilana (Faist 2000, 197, 202–210; Lovio 2013, 30–31). Tätä transnationalismin määrittelyä sosiaalisena tilana ovat jatkaneet esimerkiksi Levitt teoksellaan *The Transnational Villagers* (2001), jossa hän nostaa esille kysymyksen lasten kasvattamisesta transnationaalisessa tilassa.

Sen sijaan Deborah Bryceson ja Ulla Vuorela (2002) nostivat ensimmäisinä transnationaalisen perheen tutkimuksensa keskiöön teoksessa *The Transnational Family* (2002) (Mazzucato & Schans 2008, 4–5). Bryceson ja Vuorela (2002, 3) määrittelevät transnationaalisen perheen perheeksi, joka maantieteellisestä etäisyydestä huolimatta pitää yllä yhteyksiä, yhteistä hyvinvointia sekä ajatusta perheestä yhteisönä (Lovio 2013, 31). Hyvin usein transnationaalisia perheitä käsittelevässä tutkimuksessa perheestä kirjoitetaan valtion kaltaisena kuviteltuna yhteisöllisyytenä. Vaikka henkilö syntyy jonkin perheen tai valtion jäseneksi, jäsenyys on neuvoteltavissa ja valittavissa eikä se ole vaihtoehtoton. (Bryceson & Vuorela 2002, 9–11; Lovio 2013, 33.)

Transnationalismia perheiden näkökulmasta tarkastelevat myös Loretta Baldassar, Cora Vellekoop Baldock ja Raelene Wilding teoksessaan *Families Caring Across Borders. Migration, Ageing and Transnational Caregiving* (2007). Kirja käsittelee erilaisia transnationaalisia välittämisen muotoja ja siinä korostetaan perheenjäsenten taloudellista, henkistä, moraalista ja käytännön merkitystä toisilleen maantieteellisistä etäisyyksistä huolimatta.

3.1.1 Jakautunut välittäminen ja huolenpito

Tarkastellessa rahalähetyksiä transnationalismin näkökulmasta ei voi jättää huomiotta, että rahojen lisäksi, tai jopa ennen kaikkea, maiden rajoja ylittävät erilaiset tunteet, kuten huoli, lojaalisuus, syyllisyys, kaipaus ja välittäminen. Perheenjäsenistä ja sukulaisista välitetään ja halutaan pitää huolta yli maantieteellisten rajojen. Etäisyyksistä huolimatta perheet mielletään yhteisöiksi johon halutaan kuulua, ja joihin kuulumisen eteen halutaan nähdä vaivaa. (Baldassar et al. 2007, 13, 15). Rahan siirtyminen voidaan nähdä konkreettisena merkinä näiden tunteiden välittämisessä toiselle puolelle maailmaa.

Jakautunut huolenpito -käsite kuvaa maahanmuuttajien transnationaalista asemaa kaksoissidoksena, jossa toisaalta läheiset ihmiset ovat täällä ja toisaalta kotimaassa, toisaalta henkilökohtainen talous on täällä mutta toisaalta kotimaassa (emt.). Yleisesti jakautuneesta huolenpidosta puhuttaessa käytetään englanninkielistä termiä *dual loyalty*, joka viittaa henkilön eri kohteiden välille jakautuneeseen lojaalisuuteen (kts. esim. Smith 2007). Valentina Mazzucato (2008, 6–8) käyttää sen sijaan termiä *double-engagement*, joka taas viittaa lojaalisuuden sijasta sitoutumisen jakautumiseen kahden eri kohteen välillä. Molemmat termit kuitenkin sisältävät ajatuksen siitä, että elämä on jakautunut jollain tapaa kahden tai useampien maiden välille ja se muokkaa arjesta sellaista kuin se on, kullekin ihmisille omanlaisensa. (Baldassar et al. 2007).

Useimmiten huolehtiminen ja välittäminen koetaan luonnolliseksi ja vapaaehtoiseksi, mutta toisaalta monesti ne sidotaan myös normatiivisesti moraalisiin velvoitteisiin. Moraalisia velvoitteita perustellaan hyvin tavallisesti vedoten omaan kulttuuriin ja uskonnolliseen taustaan. Rahalähettäjä saattaa ajatella esimerkiksi, että ”toisista huolehtiminen kuuluu kulttuuriimme” tai ”ollakseni hyvä muslimi, minun täytyy pitää huolta perheestäni”. Kulttuurinen velvoitteen tunne vaikuttaa taas muihin koettuihin syihin, kuten siihen, keneen perheenjäsenen ollaan yhteydessä ja miten (Baldassar et al. 2007, 100–101, 208). Se, miten paljon lähimmäisestä välitetään ja miten välittäminen esitetään konkreettisilla rahalähetyksillä, voi jopa olla merkittävä osa lähittäjän ajatuksia itsestään. Esimerkiksi hyvää huolta perheestään pitävä henkilö kokee itsensä ”vastuuntuntoiseksi veljeksi” tai vaikka ”rakastavaksi äidiksi” (emt. 79).

Läheisistä huolen pitäminen nähdään universaalisesti moraalisenä hyveenä, jota ihmisten tulisi tavoitella. Jopa poliitikkojen nähdään ottavan kantaa koskien perheenjäsenten velvoitteita. (Baldassar et al. 2007, 15.) Suomessa velvoite perheenjäsenistä huolehtimiseen löytyy kirjattuna joidenkin puolueiden poliittisiin ohjelmiin. Muun muassa Kokoomuksen periaateohjelmassa todetaan, että:

Yhteisöllisyys toteutuu kestäväällä tavalla vain silloin, kun välitämme ja tunnemme vastuuta lähimmäisestä. (...) Jokaisen tulee yksilötasolla kantaa tästä henkilökohtainen vastuunsa. Lähimmäisen auttaminen on jokaisen velvollisuus.

(Kokoomus: Säännöt ja periaateohjelma 2012)

Periaateohjelmissa ei erotella taloudellista ja henkistä huolenpitoa toisistaan. Lähimmäisiä ei myöskään määritellä millään tavalla, vaan lähimmäisten määrittely jätetään lukijan itsensä tehtäväksi. Perheen tuki hyvinvoinnin tuottajana kuuluu olennaisena osana oikeistolaiseen yhteiskuntäkäsitykseen. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion mukainen käsitys taas korostaa valtion vastuuta sosiaalisen turvan takaajana jokaiselle sen kansalaiselle. (Kts. esim. Saaristo & Jokinen 2004, 206–210.) Transnationaalisessa elämäntilanteessa elävät saattavat näin ollen törmätä paitsi moraalisiin ja sosiaalisiin jännitteisiin, myös kahden eri yhteiskuntajärjestelmän luomiin odotuksiin.

Transnationaalinen huolenpito eroaa tavallisesta perheiden sisällä tapahtuvasta huolenpidosta monella tapaa. Transnationaalisessa tilanteessa elävä huolenpitäjä joutuu kohtaamaan sellaisia jännitteitä, joita toisiaan maantieteellisesti lähellä elävät eivät tavallisesti joudu kohtaamaan. Ensinnäkin eri maissa elävillä perheenjäsenillä saattaa olla hyvin erilaiset mahdollisuudet elämässään suhteessa niin työntekoon, opiskeluun, asumiseen kuin elämiseen yleensä. Näiden seurauksena toisella puolella maapalloa elävän perheenjäsenen elämäntilanteen ymmärtäminen ja toiselle asetetut toiveet ja vaatimukset saattavat poiketa paljon toisistaan ja synnyttää jännitteitä sukulaisten välille. Eri kulttuureissa on erilaiset käsitykset huolen pitämisestä ja nämä saattavat ajaa eri maissa eläviä perheenjäseniä kohtaamaan jännitteitä toistensa välillä. Lisäksi uudessa maassa asuvat joutuvat usein kohtaamaan jännitteitä myös uuden asuinmaansa yhteiskunnassa. Ristiriidat ja syntyneet jännitteet voivat olla merkittävä stressin lähde maahanmuuttajille. (Baldassar et al. 2007, 14–15, 193.)

3.1.2 Pakotettu tai painostettu transnationalismi

Rahalähetykset ovat yksi merkittävä ja konkreettinen välittämisen ja huolenpidon muoto. Kun perheenjäsenistä välittäminen ja huolenpito nähdään moraaliin liittyvänä ja tätä kautta yksilön velvollisuutena, koetaan rahalähetykset helposti pakollisiksi. Muun muassa Lindley (2010, 127–132) tuo esille sen, että jos rahalähetykset lakkaavat, voivat myös yhteydet aikaisempaan kotimaahan ja omiin sukulaisiin katketa. Rahalähetykset osoittavat konkreettista välittämistä avun tarpeessa olevia sukulaisia ja perheenjäseniä kohtaan. Monille siirtolaisille rahalähetykset toimivat merkinä siitä, että maantieteellisestä etäisyydestä huolimatta lähtömaata ja siellä asuvia sukulaisia ei ole unohdettu. Päätös olla lähettämättä rahaa voidaan jossain tapauksissa tulkita päätöksenä olla välittämättä sukulaisistaan ja juuristaan sekä merkinä siitä, ettei suhteita halutakaan ylläpitää. Monissa tapauksissa rahalähetykset voidaan nähdä transnationaalisen jatkuvuuden ylläpitäjänä.

Tutkiessaan pakolaisten transnationaalisia suhteita, Al-Ali et al. (2001; 2002, 98–99) tuo esille termin pakkotransnationalismi (*forced transnationalism*). Hän kirjoittaa, että joskus pakkomuutto kotimaasta eli pakolaisuus ajaa muuttajat pakkotransnationaaliseen asemaan. Termi kuvaa monien maahanmuuttajien voimakasta sosiaalista painetta pitää yllä ylijäisiä suhteita. Velvollisuus omia vanhempia tai sisarusia kohtaan edellyttää suhteiden ylläpitämistä ja joskus sosiaalisen paineen takia suhteita pidetään yllä enemmän kuin mitä itse koettaisiin tarpeelliseksi. Lindley (2010, 131) käyttää Al-Alia lievempää termiä painostettu transnationalismi (*pressured transnationalism*). Painostamisella tai pakottamisella ei kuitenkaan tarkoiteta ensisijaisesti suoraa toimintaa jonkun ihmisen taholta, vaan eri paikoissa elävien perheenjäsenten tai ystävien erilaisten taloudellisten ja sosiaalisten asemien luomia paineita. Al-Alin (2002, 99) mukaan on tärkeää, että tämä sosiaalinen paine otetaan huomioon tutkittaessa pakolaisten ja heidän sukulaistensa transnationaalisia suhteita.

Tutkimuskirjallisuudessa tuodaan toistuvasti esiin ajatus siitä, kuinka lähtömaissa usein automaattisesti oletetaan länsimaissa asuvien olevan aina taloudellisesti hyvin toimeen tulevia (esim. Lindley 2010, 131). Monesti lähettäjät eivät halua tai pysty oikaisemaan tätä kuvaa ja näin ollen pitävät yllä rahalähetyksiä oman hyvinvointinsa kustannuksella (emt. 136–137).

3.1.3 Transnationalismi ja integraatio

Usein transnationalismia käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa keskitytään transnationaalisen tilan määrittelemiseen. Vertovecin tutkimus (2009) edustaa tällaista globalisatiota käsittelevää tutkimuskirjallisuutta, joka pyrkii löytämään ja nimeämään muuttoliikkeiden seurauksena syntyneen uudenlaisen tilan, jossa keskeisinä välineinä ovat uudet teknologiset saavutukset (internet, Skype, matkapuhelimet jne.). Transnationalismi terminä kuitenkin korostaa kansallisvaltioiden merkitystä ylirajaisuudesta huolimatta (esim. Ernste et al. 2009). Teoriasuuntauksessa kansallisvaltioita pidetään edelleen sen keskeisinä toimijoina (esim. Al-Ali et al. 2002).

Kansallisvaltioiden keskeisyyttä ylirajaisuuden tutkimisessa on kuitenkin myös kritisoitu. Kansallisvaltion on hyvin vaikea vaikuttaa globaaleihin muuttoliikkeisiin ja ihmisten liikkuvuuteen, mutta mahdotonta se ei kuitenkaan ole. (Martikainen 2011, 16.) Östen Wahlbeckin (2002, 203) mukaan transnationaalissa tilanteessa elävien perheiden aseman voi kuvailla olevan ennemminkin kansallisvaltioiden yläpuolella kuin välissä tai sisällä. Huib Ernste, Henk Van Houtum ja Annelies Zoomers (2009) kehottavat korvaamaan transnationalismin transmaailmaan viittaavalla trans-world-termillä, josta koko kansallisvaltioihin viittaava nationalismi-termi olisi jätetty pois. He perustelevat termin käyttöä sillä, että se kuvaa paremmin yksilöiden omaa ymmärrystä ylirajaisuudesta, joka ei niinkään sitoudu valtioihin, vaan heidän omaan maailmankuvaansa.

Siirtolaisten transnationaalinen elämä ei voi kuitenkaan olla täysin valtioista riippumattonta, vaan kansallisvaltioilla on edelleen merkittävä fyysinen ja ideologinen vaikutus heidän elämässään (kts. esim. Hautamäki 2004, 166; Al-Ali 2002, 100–101). Käytän tutkielmassani termiä transnationalismi enkä transworldismi. Koen, että Suomessa asuville haastatelluilleni kansallisvaltiot ovat edelleen keskeisiä toimijoita erityisesti turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten elämässä, sillä he saavat oleskeluluvan nimenomaan jostain maasta ja vieläpä jostain kaupungista tai kunnasta. Tuosta maasta ja sen tavoista tulee merkittävä osa turvapaikanhakijoiden arkea ja elämää. Yksilö ei voi elää täysin transnationaalissa tilassa, virtuaalimaailmassa tai kansallisvaltioiden välissä, vaikka hän eläisikin vahvasti transnationaalista arkea. Kaikki ihmiset elävät aina johonkin paikkaan ja aikaan ankkuroituneina.

Joskus sitoutuminen lähtömaahan ja siellä eläviin ihmisiin voidaan nähdä ongelmana asuinmaahan integroitumisen kannalta. Tämän näkökulman mukaan kahden, tai jopa useamman maan välille, jakautuneet taloudelliset ja sosiaaliset resurssit estävät transnationaalista arkea elävän henkilön täyden panoksen antamisen siihen yhteiskuntaan, jossa hän elää. Muun muassa tämän vuoksi transnationalismia käsittelevä tutkimuskirjallisuus yleensä vähintään sivuaa integraation teemoja (kts. esim. Snel et al. 2006, 287).

On hyvin tavallista, että kantaväestö suhtautuu maahanmuuttajien transnationaalisiin suhteisiin epäileväisesti – näin myös usein Suomessa. Ylirajaisia suhteita pidetään usein pelkästään negatiivisena asiana tai jopa uhkana kansallisvaltiolle (Haikkola 2012, 24–25). Myös suomalainen media on ollut omalta osaltaan luomassa negatiivista kuvaa rahalahetyksistä transnationalismin muotona, sillä rahalahetyksiä on käsitelty näyttävästi ainoastaan negatiivisessa valossa terrorismitutkinnan yhteydessä vuonna 2012 (esim. Aamulehti 12.9.2012). Mediaa ja julkisuudessa käytäviä keskusteluja seurattaessa saa helposti kuvan, että transnationaalisten suhteiden ylläpito ja niiden mukanaan tuomat rahalahetykset ovat vain ja ainoastaan negatiivinen asia.

Vertovec (2009, 77–78; kts. myös Snel et al. 2006) korostaa kuitenkin, että kiinteä transnationaalisten suhteiden ylläpito ei tarkoita sitä, etteikö maahanmuuttaja voisi integroitua myös uuteen asuinmaahansa. Enemmän integraation onnistumisessa on kyse muista tekijöistä, kuten koulutustasosta, kokemuksista sekä maahanmuuttajan valmiuksista kohdata uusia asioita. Portesin (2001, 887) mukaan usein hyvin uuteen asuinmaahan sopeutuneet maahanmuuttajat ovat aktiivisia myös transnationaalisisissa verkostoissaan. Myös Koskelan (2012, 58–59) pro gradu -tutkielmaan keräämä aineisto myötäilee näitä olettamuksia. Hänen aineistossaan niillä maahanmuuttajilla, joilla näytti olevan paljon transnationaalisia yhteyksiä, oli myös runsaasti paikallisia tuttavuuksia ja toisinpäin.

3.2 Diaspora transnationaalisisessa kontekstissa

Usein rahalahetyksiä käsittelevät tutkimukset keskittyvät kaikkiin siirtolaisiin yhtenä ihmisryhmänä eivätkä pysty ottamaan huomioon eri siirtolaisryhmien, kuten pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden, erityispiirteitä (Lindley 2010, 116). Monet erityisesti pakolaisiin keskittyvät tutkijat (mm. Al-Ali 2002, 100–101; Wahlbeck 2002, 228–229) koros-

tavat kuitenkin, että tutkittaessa pakolaisia transnationalismin kontekstissa on erittäin tärkeää tuoda esille pakolaisten erityisasema verrattuna muihin siirtolaisiin.

Erilaisia diasporassa elävien kohtaamia jännitteitä kuvaa Al-Ali (esim. 2002, 97–117), joka on tutkinut erityisesti Bosnia-Hertsegovinasta sekä Eritrean alueelta lähteneitä pakolaisia. Tutkimuksissaan hän kuvaa jännitteitä, joita pakolainen voi kohdata elämällä ikään kuin kahden maan välissä. Näitä jännitteitä voivat aiheuttaa muun muassa ikävä kotimaahan ja halu palata sinne sekä toisaalta tahto viihtyä uudessa asuinmaassa ja huolehtia lasten hyvinvoinnista siellä. Toisaalta ”omaa” kulttuuria halutaan vaalia mutta samalla etsitään omaa paikkaa uudessa kulttuurissa. Tämä saattaa taas synnyttää uudenlaisia kiemuroita sukupolvien välille ja myös maahanmuuttajan oman itsensä ymmärtämisessä.

Myös Suomessa on tehty merkittävää tutkimusta diasporassa elävistä yhteisöistä transnationaalisessa kontekstissa. Muun muassa Wahlbeck (mm. 1999, 2002, 2012) on tutkinut useissa teoksissaan kurditaustaisia maahanmuuttajia diasporassa paitsi maailmalla, myös Suomessa. Hän (2001, 121, 234) korostaa diasporan käsityksen tärkeyttä tutkittaessa pakolaisia transnationalismin viitekehyksessä ja kehottaa diasporan käsitteen käyttöön muitakin pakolaisryhmiä koskevassa tutkimuksessa. Diaspora-käsite kuvaa sitä erityistä tilannetta, jossa pakolaiset elävät maanpaossa uudessa asuinmaassaan, ja jossa kotimaan ja nykyisen asuinmaan välillä syntyy uudenlaisia jännitteitä. Wahlbeckin (2012, 56) mukaan diasporan käsitettä olisi hyvä käyttää pakolaistaustaisia maahanmuuttajia tutkittaessa, mutta kuitenkin diasporassa elämistä ei tulisi nähdä esteenä tai hidasteena siirtolaisen integroitumisessa uuteen asuinmaahan. Diasporan pitäminen esteenä integraatiolle palvelee ainoastaan valtaväestön asemaa ja etuja (Faist 2010, 13).

Laura Huttunen (2006) on tutkinut Bosnia-Hertsegovinasta Suomeen muuttaneiden pakolaisten toteuttamaa transnationaalista tilaa. Mielenkiintoista on, että Huttusen haastattelemat reilut parikymmentä vuotta sitten Suomeen muuttaneet pakolaiset elävät vahvasti transnationaalista elämää. He viettävät aikaa sekä Suomessa että aikaisemmassa kotimaassaan. Suomessa tehdään töitä ja töistä saatu raha sijoitetaan esimerkiksi tuhoutuneiden kotitalojen korjaamiseen Bosniassa. Elämä on voimakkaasti molemmissa maissa. (Kts. myös Lovio 2013, 18–19.)

3.3 Suomensomalialaiset diasporassa

Länsi-Euroopassa asuvia muslimimaahanmuuttajia on tutkittu 1980-luvulta lähtien ja 1990-luvulle tultaessa myös diasporassa eläviä somalialaisia koskeva tutkimus on alkanut yleistyä johtuen somalialaistaustaisten maahanmuuttajien määrän merkittävästä kasvusta Länsi-Euroopassa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa heti Somalian sisällissodan syttymisen jälkeen (Tiilikainen 2003, 21–22). Suomessa somalialaistaustaisista maahanmuuttajista on tuotettu huomattava määrä tutkimusta. Martikainen (2009, 3–4) kirjoittaa jopa, että suomalainen maahanmuuttotutkimus on keskittynyt vääristyneen paljon pelkästään muslimimaahanmuuttajiin ja maahanmuuttajanaisiin. Muslimimaahanmuuttajat muodostavat kuitenkin vain yhden neljäsosan kaikesta maahanmuutosta Suomeen. Epätasapainoisesta asemasta huolimatta lisätutkimuksella on edelleen tarve ja tilaus, erityisesti nykyisenlaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa muslimimaahanmuuttajiin suhtaudutaan julkisessa keskustelussa ajoittain erittäin kriittisesti.

Yksi merkittävimpiä somalialaistaustaisia maahanmuuttajia käsitteleviä tutkimuksia Suomessa on Tiilikaisen *Arjen Islam: Somalinaisten elämää Suomessa* (2003). Teos on kattava etnografinen tutkimus koskien somalialaistaustaisten naisten elämää Suomessa vuosituhaten vaihteessa. Se auttaa ymmärtämään somalialaisten naisten diasporan värittämiä kotiin ja arkeen liittyviä kokemuksia, toimijuutta ja uskonnollisuutta Suomessa. Se kuvaa sitä, miten suomalainen ja somalialainen kulttuuri yhdistyvät ja joiltain osin myös törmäilevät diasporassa elävien somalialaisten naisten arjessa. Teos on toiminut erinomaisena johdatuksena aiheeseen.

Muita merkittäviä somalialaisia koskevia tutkimuksia ovat muun muassa Hautaniemen *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa* (2004) sekä Anne Alitolppa-Niitamon *The Icebreakers. Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki with Focus on the Context of Formal Education* (2004). Molemmat ovat tutkineet somalialaistaustaisia nuoria heidän uudessa elinympäristössään Suomessa ja peräänkuuluttavat erityisesti suomalaiselta yhteiskunnalta sofistikoitumpaa ymmärrystä pakolaisina tulevia lapsia ja nuoria kohtaan (Alitolppa-Niitamo 2004, 129; Hautaniemi 2004, 24–34).

Mielenkiintoista transnationaalisten suhteiden kannalta on erityisesti Hautaniemen (2004, 158, 176) argumentit suomalaisista maahanmuuttajiin sovellettavista kapea-

alaisista perhekäsityksistä. Suomessa turvapaikanhakijoihin käytetään biologisia testejä ”todellisen” perheenjäsenyyden selvittämiseksi. Tämä tarkoittaa sitä, että Suomessakin hyvin laajasti tunnustetut uudenlaiset perhemuodot, kuten uusperheet tai adoptioperheet, menettävät oikeutensa tulla kohdelluiksi perheinä ja perheenjäseninä toisilleen. Hautaniemi (emt.) korostaa, että tällaisessa kapea-alaisen perheideaalin käyttämisessä turvapaikanhakijoihin on ennen kaikkea kyse ”valtion halusta säädellä maahanmuuttoa” ja perustella sitä ”omalla perhekäsityksellä ja oman kulttuurin näkökulmasta”, vaikka todellisuudessa Suomessa perhekäsitys ei ole sellainen, mitä maahanmuuttajiin sovelletaan.

3.4 Rahalähetysten sosiaaliset vaikutukset

Rahalähetysten sosiaalisista vaikutuksista niitä lähettävälle diasporassa asuville siirtolaisille on kirjoitettu hyvin vähän. Yksi merkittävä teos on kuitenkin englantilaisen Lindleyn tutkimus nimeltään *The early morning phone call: Remittances from a refugee diaspora perspective* (2010). Teos on kattava tutkimus Lontoon somalialaistaustaisten maahanmuuttajien rahalähetyksistä ja niiden sosiaalisista vaikutuksista sekä lähetysettä kohdemaassa. Lindley on tutkinut aihetta niin kvantitatiivisella kuin kvalitatiivisella otteella kolmessa eri paikassa: Lontoossa, Pohjois-Somalian pääkaupungissa Hargeisassa sekä pakolaisleirillä Nairobissa.

Itseäni Lindleyn tutkimuksessa kiinnosti erityisesti hänen tutkimustuloksensa rahalähetysten negatiivisista vaikutuksista rahalähetyksiä tekevien maahanmuuttajien integraatioon ja sosiaaliseen elämään uudessa asuinmaassaan. Lindleyn (emt., 132–139) väitteen mukaan rahalähetykset voivat lisätä suhteellista köyhyyttä maahanmuuttajien parissa ja tätä kautta muun muassa vaikeuttaa heidän asettumistaan uuteen asuinmaahan. Kun usein pienistä ja työväenluokkaisista tuloista lähetetään merkittävä summa pois, ovat nämä rahalähettäjät suhteellisesti köyhempiä kuin työkaverinsa tai vastaavassa yhteiskunnallisessa ekonomisessa asemassa olevat. Tällä voi olla merkittävä vaikutus paitsi maahanmuuttajien koettuun hyvinvointiin myös heidän yhteiskunnalliseen asemaansa. Teoksessaan Lindley (emt. 130) myös kuvailee rahalähetyksiin mahdollisesti liittyviä sosiaalisia paineita ja jännitteitä. Hänen mukaansa rahalähetykset pitävät yllä sosiaalisia suhteita Somaliassa asuvien ja rahaa lähettävien sukulaisten välillä. Rahalähetykset

nähdään ikään kuin moraalisen velvoitteena läheisiä kohtaan ja maahanmuuttajan päätös olla syystä tai toisesta lähettämättä rahaa sukulaisilleen katsotaan häpeälliseksi.

Viime vuosina Helsingin yliopistosta on valmistunut kolme mielenkiintoista pro gradu -tutkielmaa koskien Suomessa asuvien maahanmuuttajien rahalähetyksiä. Tämä kertonee aiheen ajankohtaisuudesta sekä hiljattaisesta kiinnostuksen heräämisestä aiheeseen. Viimeisin julkaistuista graduista on kesäkuussa 2013 julkaistu Ilari Lovion perusteellinen *Transnationalism, Remittances and Asymmetries: Multi-Local Family Ties of Senegambian Migrants in Finland*. Työssään Lovio tutkii Suomessa asuvien senegalilaista ja gambialaista taustaa olevien maahanmuuttajien transnationaalisia suhteita, rahalähetyksiä transnationaalisten suhteiden ilmentäjänä sekä näihin suhteisiin liittyviä ristiriitoja. Lovio kirjoittaa erityisesti ristiriidoista, joita transnationaaliset suhteet synnyttävät kahden eri kulttuurin välillä elävien perheenjäsenten keskuudessa. Paine rahan lähettämiseksi voi olla niin kova, että se vaikuttaa sosiaalisten suhteiden ylläpitoon sekä kotimaassa tehtyjen vierailujen mielekkyyteen. Lovion käyttämä teoreettinen viitekehys noudattelee hyvin paljon tässä tutkielmassa käytettyjä teorioita. Merkittävä eroavaisuus syntyy kuitenkin siinä, että Lovio tutkii joko perhesuhteen, opiskelu- tai työpaikan perusteella maahan tulleita maahanmuuttajia, ei siis turvapaikanhakijoita tai pakolaisia. Diasporan merkitys korostuu tutkittaessa somalialaisia maahanmuuttajia. Maastamuuton pakonomaisuus ja mahdottomuus palata kotimaahan sekä huoli turvattomissa oloissa elävistä perheenjäsenistä on merkittävä tekijä somalialaistaustaisten maahanmuuttajien elämässä.

Toinen julkaistuista graduista on maantieteen laitokselta Reetta Koskelan pro gradu -tutkielma *Maahanmuuttajien sosiaaliset suhteet transnationalisuuden näkökulmasta – Tapaustutkimus Helsingin Hämeentieltä* (2012). Koskela kuvailee gradussaan rahalähettäjien sekä transnationaalisia että Suomeen sijoittuvia sosiaalisia suhteita verkostoteori-aa hyväksikäyttäen ja haastatteleamalla rahalähettäjiä Helsingin Hakaniemessä. Hän kysyy, keitä lähettäjät ovat ja millaisia ovat heidän sosiaaliset verkostonsa. Tutkimuksen aineistossa on mukana henkilöitä useista eri kansalaisuuksista. Koskela (emt. 58–66) toteaa tutkimustuloksissaan, että rahalähetykset ovat yleisiä etenkin niille maahanmuuttajille, joiden lähisukulaisia asuu edelleen lähtömaassa. Hän kuitenkin toteaa, että hänen haastattelemlleen maahanmuuttajille ylijärjaisuus ei muodostunut paikallisuutta merkit-

tävämmäksi tekijäksi arjessa, vaan transnationaaliset suhteet kulkevat arjessa mukana, ne muodostavat osan arkea ja sosiaalisia suhteita.

Nadezda Gorchakovan pro gradu -tutkielma *Conceptualisation of transnational remittances as social capital (re)production – The case of the Somali diaspora in Finland* (2012) käsittelee somalialaisten rahalähetyksiä. Gorchakova käyttää gradussaan Bourdieu'n pääomateoriaa rahalähetysten käsittelemisessä. Hän keskittyy somalialaisten pakolaisina maahan tulleiden henkilöiden ja heidän sukulaistensa välillä olevan sosiaalisen pääoman tarkasteluun. Aineistoonsa hän on haastatellut kouluttautuneita ja hyvin integroituneita somalialaistaustaisia maahanmuuttajia. Tutkimustuloksissaan Gorchakova (2012) toteaa, että rahalähetykset lisäävät lähettäjien sosiaalista pääomaa lähtömaassaan asuvien keskuudessa. Tällä hän kenties viittaa rahalähetysten merkittävyyteen sosiaalisten suhteiden ylläpidossa (esim. Lindley 2010).

Tutkimuksellani haluan jatkaa hiljattain Suomessa virinnyttä keskustelua rahalähetysten sosiaalisista vaikutuksista. Diasporassa elävien rahalähetyksiä tutkimalla voidaan ymmärtää jotain oleellista heidän hyvinvoinnistaan uudessa asuinmaassaan. Toisaalta tutkimukseni myös sijoittuu jatkumoksi kansainväliselle tutkimukselle, testaa niiden tuloksia ja tutkii niiden pätevyyttä Suomessa asuviin somalialaisiin.

4 Tutkimusasetelma

Tässä kappaleessa kerron aineiston keräämisestä, esittelen aineistoni pääpiirteittäin sekä pohdin siihen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Tämän jälkeen pohdin haastatteluja vuoro-vaikutustilanteina sekä haastatteluun liittyviä ongelmia ja haasteita.

4.1 Aineiston esittely

Koska pro gradu -tutkielmani tarkastelee rahalähettäjien kokemuksia, on kvalitatiivinen tutkimusote mielekäs lähtökohta kyseiselle empiiriselle tutkimukselle. Valitsin tutkimusmetodiksi haastattelututkimuksen, sillä se tarjoaa paremman mahdollisuuden saada laaja-alaisempaa ja syvällisempää tietoa haastateltavilta kuin mitä esimerkiksi lomakekyselyllä saataisiin. Lisäksi, koska aihetta on tähän mennessä tutkittu verrattain vähän, on haastattelu yleisesti suositeltu tapa lähteä tutustumaan aiheeseen syvemmin. (Hirsjärvi et al. 2009, 204.) Erityisesti tutkimuksissa, joissa tarkastellaan jollain tapaa herkkiä aiheita, joksi rahalähetykset voidaan nähdä, suositellaan käytettäväksi kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä todenmukaisemman lopputuloksen saamiseksi (Mazzucato & Schans 2008, 13). Kvalitatiivisella tutkimuksella tuotetut luokittelut ilmiöstä mahdollistavat määrällisen tutkimisen tulevaisuudessa. Kun tiedetään ilmiöstä enemmän, sitä voidaan myös tutkia määrällisten muutosten kautta paremmin tulevaisuudessa.

Valitsin aineiston keräämisen tavaksi puolistrukturoidun teemahaastattelun (kts. esim. Ruusuvuori & Tiittula 2005, 11; Hirsjärvi & Hurme 1991, 35), sillä halusin antaa haastateltaville mahdollisuuden johdatella haastattelutilannetta haluamaansa suuntaan. Puolistrukturoiduissa teemahaastatteluissa kaikilta haastateltavilta kysytään suunnilleen samat kysymykset, mutta sekä kysymysjärjestys että vastauksista ryöppyilevä keskustelu voi vaihdella huomattavasti. Teemahaastattelun etuna pidetään erityisesti sitä, että se tuo tutkittavalle mahdollisuuden nostaa keskeisiksi kokemiaan asioita tutkimuksen keskiöön eikä tutkija yksinomaan määrittele haastattelutilanteessa esille nousevia asioita. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47–48.)

Pidin haastattelurungon suhteellisen avoimena, jotta itse määrittelin mahdollisimman vähän niitä asioita, joista haastattelutilanteessa keskustelisimme. Kuitenkin haastattelurungon teemat olivat selkeät ja kaikille samat: haastateltavien elämä ja sosiaaliset suhteet Suomessa, transnationaaliset suhteet Somaliaan (tai joihinkin kolmansiin maihin)

sekä rahalähetykset. Aineiston pohjalta ei ole tarkoitus tehdä yleistyksiä, vaan pikemminkin ymmärtää somalialaistaustaisten maahanmuuttajien asemaa täällä Suomessa.

Aineisto koostuu yhdeksästä puolistrukturoidusta teemahaastattelusta. Haastatteluista viisi on aluksi tehtyjä yksilöhaastatteluja, joista kolmessa haastateltava oli nainen ja kahdessa mies. Neljä viimeistä haastattelua ovat perhehaastatteluja, eli paikalla on ollut joko perheen äiti tai molemmat vanhemmat sekä vanhempien kahdesta viiteen lasta. Kaikkiaan haastatteluihin on siis osallistunut haastateltavia yhdeksästä eri perheestä. Erityisesti perhehaastattelut tarjosivat tietoa myös muiden kuin varsinaisten haastateltavien rahalähetyksikäyttäytymisestä ja näin ollen aineisto sisältää tietoa useammasta kuin yhdeksästä haastateltavasta.

Haastattelut toteutettiin helmi–huhtikuun aikana keväällä 2013. Ne tehtiin Suomessa, kolmella vierekkäisellä paikkakunnalla kohtuullisen kaukana pääkaupunkiseudusta. Paikkakunnista yksi voidaan määritellä keskisuureksi kaupungiksi, yksi pieneksi kaupungiksi ja yksi keskisuureksi kunnaksi. Haastattelujen kestot vaihtelivat 30 minuutin ja vajaan kahden tunnin välillä. Haastattelut nauhoitettiin ja ne litteroitiin nauhoilta sanatarkasti, ottaen mukaan myös täytesanat ja mahdolliset toistot, mutta ei kuitenkaan joikaista äännähdyistä. Litteraatteihin ei ole merkitty myöskään äänenpainoja tai taukojen pituuksia, ellei niissä ole ollut jotain selkeästi merkille pantavaa. Litteroituina Word-tiedostoiksi haastatteluaineistoa tuli reilu 170 000 merkkiä (n. 150 sivua fontilla 12 ja rivivälillä 1,0).

4.1.1 Haastateltavien hankkiminen ja tutkimuksen eettiset kysymykset

Tutkimusasetelma, jossa valtaväestön edustajana haluan kysellä somalialaistaustaisten maahanmuuttajien elämästä ja rahankäytöstä, on ongelmallinen. Jotta keskustelua rahalähetyksen sosiaalisista vaikutuksista saataisiin aikaiseksi, on luottamus haastateltavan ja haastattelijan välillä ensiarvoisen tärkeää. Siksi haastatteluja suunnitellessa olen pyrkinyt kiinnittämään erityistä huomiota siihen, että haastattelutilanteessa saan luotua jonkinlaisen luottamussuhteen haastateltavan ja itseni välille.

Luottamuksellista suhdetta ajatellen pyrin lähestymään haastateltavia erilaisten järjestöjen sekä omien henkilökohtaisten kontaktieni kautta. Olen ajatellut, että tuttuuden ja jo olemassa olevien luottamussuhteiden kautta haastattelun hankkiminen edesauttaisi luot-

tamuksen syntymistä myös haastattelutilannetta ajatellen. Aiheen herkkäluontoisuutta kuvanee se, että erinäisistä somali- tai pakolaisjärjestöistä ei ole kovin innostuneesti vastattu haastattelupyyntöihini. Lähetin erinäisiin järjestöihin ja yksittäisille henkilöille noin 20 sähköpostiviestiä, joista vain yhteen sain vastauksen, joka sekin oli kielteinen. Lisäksi kolme jo sovittua haastattelua peruuntui ilman mainittua syytä.

Loppujen lopuksi löysin kaikki haastateltavani kolmen henkilökohtaisen kontaktin avulla. Kaksi kontakteistani on suomalaisia, maahanmuuttajien parissa työskenteleviä naisia. Heidän kauttaan sain sovittua viisi haastattelua. Näistä haastatteluista kolme oli ensimmäinen kontaktini sopinut ennakkoon ja ne toteutettiin sovittuun aikaan hänen työpaikallaan. Kaksi haastattelua taas sovittiin spontaanisti vieraillessani toisen kontaktini työpaikalla. Kysyin tapaamispaikassa oleskelleilta kahdelta haastateltavalta, kiinnostaisiko heitä osallistua haastatteluun. He kertoivat osallistuvansa mielellään ja näin haastattelut toteutettiin saman tien.

Kolmas kontaktini on pitkään Suomessa asunut somalialaistaustainen mies, joka työskentelee somalialaistaustaisten maahanmuuttajien parissa. Sain hänen kauttaan neljä haastateltavaa. Se, että kaikki haastateltavat tunsivat kontaktini jo entuudestaan, oli varmasti edesauttamassa luottamuksen syntymistä haastattelutilanteissa. En kokenut, että minuun olisi suhtauduttu jollain tapaa epäillen, pikemminkin jopa hämmentävän avoimesti ja luottamuksellisesti. Nämä haastateltavat kuuluivat samaan ystäväpiiriin sitä kautta, että he asuivat kaikki suhteellisen lähellä toisiaan ja näin ollen olivat päivittäin tekemisissä toistensa kanssa. On mahdollista, että haastateltavat keskustelivat haastattelutilanteista keskenään silloin, kun haastattelut vielä toisilla olivat edessä, mutta koska haastattelutilanteet kaikkien kanssa olivat hyvin erilaisia, en usko sen vaikuttaneen tutkimustuloksiin.

Haastateltavia etsiessäni en kysellyt heidän taustoistaan, eli esimerkiksi Suomessa asuttua aikaa, työ- tai opiskelutilannetta, perhetilannetta tai muutakaan vastaavaa. Pidin tärkeänä vain sitä, että haastateltavat haluavat osallistua vapaaehtoisesti haastatteluun ja ovat kiinnostuneita kertomaan elämästään ja keskustelemaan rahalahetyksistä kanssani. Oikeastaan minulla oli vain kaksi ehtoa haastateltavien kohdalla: heidän tuli olla ensimmäisen polven maahanmuuttajia ja haastattelujen tuli onnistua suomen tai englannin

kielellä. Haastattelut toteutettiin suomen kielellä. Olen rajannut haastateltavat ensimmäisen polven maahanmuuttajiin, jotta voin tutkimuksessani keskittyä selkeämmin rahälähetysten sosiaalisiin vaikutuksiin, enkä esimerkiksi rahälähetysten jatkuvuuden pohdintaan. Tutkimusten (kts. esim. Haikkola 2012) mukaan toisen polven maahanmuuttajien suhteet ja verkostot vanhempiensa kotimaahan eivät periydy suoraan sukupolvelta toiselle, vaan kunkin maahanmuuttajasukupolven transnationaaliset suhteet pitää luoda itse, jotta ne olisivat henkilökohtaisesti merkityksellisiä.

Koska aihe on herkkä ja yhteiskunnallisesti jonkin verran latautunut, pidän erityisen tärkeänä pohtia tarkkaan tutkimuksen eettistä puolta. Ketään haastateltavista ei ole mahdollista tunnistaa, sillä litteroinnissa haastateltavien nimet sekä muut tunnistamisen mahdollistavat tekijät on poistettu tai muutettu. Jokaisella haastateltavalla on keksitty pseudonyymi. Aineistosta kohdat, joita lainataan suoraan, on muokattu yleiskielelle haastatteluihin osallistuneiden tunnistamattomuuden varmistamiseksi. Paikoittain kieleen on tehty pieniä muutoksia myös ymmärryksen helpottamiseksi.

4.1.2 Haastateltavat ja haastattelutilanteet

Yhdeksästä tekemästani haastattelusta viisi on yksilöhaastatteluja. Nämä haastattelut olen saanut suomalaisia kontakteja hyödyntäen ja ne on toteutettu kontaktieni työpaikoilla, vapaamuotoisissa kohtaamispaikoissa, joissa haastateltavilla on tapana viettää aikaa muutenkin. Nämä haastattelut on toteutettu kokonaan suomeksi.

Neljässä haastattelutilanteessa on ollut useampi henkilö paikalla. Nämä ovat haastatteluja, jotka sain somalialaistaustaisen kontaktini kautta. Ne ovat perhehaastatteluja, joissa paikalla on vanhempien lisäksi perheen kahdesta viiteen lasta. Yhdessä haastattelussa perheen vanhemmista paikalla oli sekä perheen isä että äiti, kolmessa muussa haastattelussa paikalla oli vain perheen äiti. Näissä perheissä vanhemmat olivat eronneet jo Somaliassa asuessaan tai isä oli kuollut. Kahdessa haastattelussa kolmesta äiti oli kuitenkin mennyt uusiin naimisiin, mutta äidin aviomies asui edelleen Somaliassa, koska ei ollut saanut oleskelulupaa Suomesta. Nämä haastattelut toteutettiin perheiden kodeissa, heidän olohuoneissaan. Haastattelujen tekeminen heidän kodeissaan antoi haastatteluille syvyyttä: pääsin näkemään millaisessa kodeissa haastateltavat asuvat ja miten niissä yhdistyy suomalainen ja somalialainen kulttuuri. Oli erittäin mielenkiintoista ja antoisaa

istua somalialaiseen tapaan sisustetun hämäräksi verhoillun kunnan vuokratalon viihtyisässä olohuoneessa, jossa perheen pienin katsoi Pikku kakkosta ja joi pillimehua samaan aikaan kun äiti tarjoili minulle suomalaisista raaka-aineista tehtyä somalialaista ruokaa. Sen tilan näkeminen, jossa haastateltavien arki rakentuu, tarjoaa minulle tutkijana paremmat mahdollisuudet ymmärtää haastateltavien diasporan värittämää elämäntilannetta, jossa molemmat maat ovat elämässä läsnä. Koska vanhempien suomen kieli oli kaikissa tapauksissa alkeellinen, lapsista vanhin tai pisimpään Suomessa ollut auttoi tulkkauksessa ja osallistui haastatteluun itsekkin. Haastateltavat ovat iältään 19–50-vuotiaita. Perhehaastatteluissa tulkkauksen roolin ottaneet lapset olivat 15–21-vuotiaita.

Kaikki haastateltavat ovat alun perin kotoisin Somalian pääkaupungista, Mogadishusta, mutta he ovat asuneet Suomessa kahdesta yhdeksään vuotta. He ovat muuttaneet Suomeen niin kutsutun toisen aallon aikaan. Kenelläkään haastateltavista ei ollut korkeakoulututkintoa, muutama oli käynyt lukion ja osa vain koraanikoulua muutaman vuoden. Muutama haastateltava oli edelleen luku- ja kirjoitustaidoton. Haastateltavista seitsemällä oli lapsia, yhdestä tulevasta kahdeksaan. Vain kolmella ei toistaiseksi ollut lapsia, nämä olivat myös tutkimukseni nuorimmat osallistujat. Kaikki yhtä lukuun ottamatta olivat naimisissa haastatteluhetkellä. Kukaan ei kertomansa mukaan ollut käynyt Somaliassa sieltä lähdön jälkeen. Matkustamisen sinne kerrottiin olevan paitsi taloudellisesti mahdotonta, myös vaarallista.

Seitsemän yhdeksästä haastateltavasta kertoi lähettävänsä rahaa aina kun pystyi, vaikka kenelläkään haastateltavista ei ollut palkkatöitä haastatteluhetkellä. He joko opiskelivat peruskoulu- tai ammattikoulutasolla tai suorittivat parhaillaan maahanmuuttajille tarkoitettuja kieli- ja ammattiopintoja. Haastateltavista neljä oli kotona ilman senhetkistä opiskelu- tai työpaikkaa. Oletettavasti kaikkien haastateltavien toimeentulo muodostui erinäisistä toimeentulo-, kotoutumis- ja opintotuista. Kaikki haastateltavista mainitsivat työnsaannin olevan hyvin haastavaa kyseisillä paikkakunnilla, ja samaa tarinaa kertovat myös alueen viralliset työttömyysluvut (Tilastokeskus 2012e).

Uskon, että haastateltavat kokivat haastattelutilanteet itseni tapaan positiivisesti. Joskus minusta tuntui, että minut otettiin perheiden koteihin ilolla vastaan jo pelkästään sen takia, että olen suomalainen. Usein minulta kysyttiin esimerkiksi elämäntilanteestani,

asuinpaikastani sekä suomalaisten tavoista ja rahankäytöstä. Kenelläkään haastateltavista ei ollut suomalaisia ystäviä, joiden kanssa vietettäisiin vapaa-aikaa, vaikka useimmat mainitsivat, että he niin haluaisivat. Monet mainitsivat kahden erilaisen kulttuurin tai kielimuurin olevan ystävyys esteenä. Kuitenkin useimmilla haastateltavista vaikutti olevan kova tiedonhalu suomalaisesta kulttuurista ja tavoista.

Jokaisen haastattelun kohdalla minusta tuntui, että vapautuneimmillaan haastateltavat olivat silloin, kun kysyin heiltä somalialaisesta kulttuurista ja heidän taustoistaan. Diasporassa eläville tyypillistä on, että alkuperäinen kotimaa koetaan pitkänkin kotimaan ulkopuolella asumisen jälkeen ainoaksi oikeaksi kodiksi ja hajallaan asuvien yhteisöjen todelliseksi keskuksiksi. Diasporassa kotimaa esiintyy ylläpidetyissä tarinoissa, myyteissä ja mielikuvissa. (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001, 147.) Kaikissa haastatteluissa elämä kotimaassa ennen sotaa kuvattiin yksinomaan positiivisin termein. Haastateltavat kuvasivat, kuinka Somaliassa oli aina kuuma ja ennen sotaa maa oli kaunis. Todistukseksi tästä kuvailtiin kaunista, turkoosia merta ja Somaliassa lomailevia turisteja. Ihmiset olivat iloisia ja onnellisia ja kaikki auttoivat toisiaan.

Joo, ihana maa. Minä tykkään! (...) Kaunis. Ei oo sama kuin Suomessa. Suomessa talvi. Talvi tulee. Vähän ihmisiä ulkona. Ihmiset vihainen, ei ole iloinen. Mutta meillä siellä oli iloisia ihmisiä, koska aurinko aina (...)Sinä tietää. Jos sinä olet saunan sisällä, sinä olet iloinen.

(Dayax, 39-vuotias mies)

Koska sisällissota Somaliassa on jatkunut jo yli kaksi vuosikymmentä, vain tätä vanhemmat ovat kokeneet elämän Somaliassa aikana ennen sotaa. Lapsille on kerrottu tuosta ajasta ja siitä, millainen Somalia olisi ilman sotaa. Tuota elämää haastateltavat vaikuttivat kaipaavan, myös ne, jotka eivät sitä itse olleet kokeneet. Sitä kuvattiin ikään kuin ideaalina, haaveena.

Haastattelutilanteissa yleisestä lämpimästä tunnelmasta huolimatta tunsin itseni usein haastattelujen jälkeen hämmentyneeksi ja alakuloiseksi. Tämä kokemus oli voimakas erityisesti tiettyjen haastattelujen jälkeen, joissa perheet kertoivat vaikeista kokemuksis-

taan tai elämäntilanteistaan. Osa haastateltavista oli joutunut kotimaassaan kidutetuiksi ja elämään raiskauksen pelon alla. Osalta oli kuollut tai kadonnut lapsia, sisaruksia tai omat vanhemmat ja aina heidän kohtaloistaan ei ollut tietoa. Monet haastateltavat elivät raastavassa epätietoisuudessa sukulaistensa pärjäämisestä Somaliassa. Perheiden saattaminen yhteen koettiin monessa tapauksessa erittäin hankalaksi tai mahdottomaksi, silti toivo sukulaisten kanssa jälleennäkemisestä tuli usein esille.

Haastateltavien kohtaamat ongelmat joko lähtömaassaan tai täällä Suomessa olivat niin suuria, että ne saivat minut jopa pohtimaan, onko tutkimuskysymykseni täysin epäolennainen. Pohdin, mitä merkitystä voisi olla joka kuukautisella muutamalla kymmenellä eurolla haastateltavien elämään Suomessa siinä vaiheessa, kun esimerkiksi oma alaikäinen lapsi yrittää selviytyä yksin Etiopiassa? Tai kun puoliso ei saa oleskelulupaa Suomesta? Haastattelujen jälkeen sätin itseäni siitä, etten ollut tutkimukseen ryhtyessäni ajatellut törmääväni niin vaikeisiin asioihin kuin mitä haastatteluissa nousi esille. Kaikki kerrotut asiat ovat kuitenkin sellaisia, jotka liittyvät varmasti varsin usein pakolaisten tai turvapaikanhakijoiden elämään. Huomasin ajatelleeni tutkittaviani pääasiallisesti somalialaisten ryhmänä, jota yhdistää samankaltaiset historialliset kokemukset Somalian sekasortoisen historiasta. En ollut osannut tuoda ajatuksiani kovinkaan hyvin yksilön tasolle. Tämä saikin minut pohtimaan sitä, kuinka tutkimusta tehdessä on helppo keskittyä ihmisiin ryhminä ja kategorioina, vaikka yhtä olennaista on nähdä nimenomaan yksittäiset ihmiskohtalot näiden kategorioiden takana. Jokainen ihminen on kuitenkin ennen kaikkea yksilö omine kokemuksineen ja historioineen ja jokainen haluaa tulla kohdelluksi yksilönä eikä tutkimusta tehdessä hänen henkilökohtaisia kokemuksiaan ja historiaansa voi ohittaa. (Kts. myös: Ihmisiä muuttoliikkeessä: Maahan muuttaneet miehet kohtaavat odotuksia läheltä ja kaukaa.)

4.2 Haastattelut vuorovaikutustilanteina

Koska omasta subjektiivisuudestaan ei pääse eroon, pyrin tiedostamaan omat lähtökohdani ja ennakkokäsitykseni mahdollisimman tarkkaan, jotta haastattelut ja niiden analysointi onnistuisi parhaalla mahdollisella tavalla (Rastas 2005, 94–95). Jo haastatteluja suunnitellessa minun oli pitänyt ottaa huomioon oma asemani valtaväestön edustajana, suomalaisena nuorena naisena sekä Helsingissä asuvana yliopisto-opiskelijana. Miten

nämä vaikuttavat haastateltavien asennoitumiseen haastattelutilanteessa sekä haastateltavien kertomiin asioihin?

Uskon, että iälläni, sukupuolellani sekä kertomillani asioilla muun muassa omasta perheestäni oli merkitystä haastattelutilanteissa. Naisena minut otettiin varautumattomammin vastaan erityisesti koteihin, jossa oli haastattelutilanteissa paikalla vain naisia. Haastattelutilanteissa vain kolmessa haastateltava oli mies. Muutamassa haastattelussa, jossa haastateltava oli nainen, nousi esille hyvin herkkäluontoisiakin asioita heidän elämästään, joita en usko heidän kertoneen miehille missään tapauksessa.

Toisaalta taas yksi perhehaastatteluista, jossa paikalla oli perheen isä, sai minut hyvin varautuneeksi. Tunsin isän auktoriteetin, mutta toisaalta erilaisista kulttuureista johtuen en tiennyt pitäisikö minun ottaa se jotenkin erityisesti huomioon. Yritin istua siististi, olla ystävällinen ja tarkkaavainen. Vaikka perheen äiti oli edellisellä iltana kutsunut minut kotiinsa ja antanut tutkimusluvan ja haastattelutilanteessa esitin kysymykset molemmille vanhemmille, lähes poikkeuksetta isä vastasi kysymyksiin. Isä haukotteli haastattelun aikana monta kertaa kovaan ääneen ja väisti keskeisimpinä pitämiäni kysymyksiä. Tulkitsin sen kyllästymisenä haastattelutilanteeseen ja kiiruhdin haastattelua loppuun enemmän kuin muissa haastatteluissa, vaikka tunnelma muuten haastattelutilanteessa oli varsin ystävällinen ja vieraanvarainen. Myöhemmin olen pohtinut tärkeimpien kysymysten väistämistä ja haastattelun onnistumista eri tavalla. Voi olla, että haastattelussa esille nousseet ristiriidat ja epämukavat asiat herättivät isässä tarpeen ohjata keskustelua mukavammille osa-alueille. Voi myös olla, että epäkiinnostunut vaikutelma syntyi siitä, että haastattelutilanne oli uusi hänelle, eikä hän tuntenut itseään kotoisaksi, koska ei tiennyt mitä häneltä odotetaan tai mikä tarkkaan ottaen oli minun roolini suomalaisessa yhteiskunnassa.

Myös Tiilikainen (2003) on huomionnut omassa väitöskirjassaan sen, että miesten läsnäolo haastattelutilanteessa vaikuttaa hyvin todennäköisesti haastattelutilanteen dynamiikkaan ja haastattelussa kerrottuihin asioihin. Tiilikainen kuvaa, että jos haastattelutilanteissa oli paikalla myös mies, hänen paikkansa ja roolinsa haastattelijana vaihtelivat suhteessa sosiaalisesti määrittyneisiin tiloihin. Hän kertoo oppineensa oikeanlaisen lähestymistavan ja miesten kanssa toimimisen ajan kanssa, tutkimuksen edetessä. Usein,

kun hän halusi selkeästi keskustella naisten kanssa, hän osoitti tämän menemällä olohuoneesta keittiön puolelle, jossa nainen useimmiten puuhasteli. Tiilikaisen mukaan tämä koettiin neutraalina asemoitumisena. (Tiilikainen 2003, 96–97, 108.)

Se, etten asunut haastattelupaikkakunnilla, vaan Helsingissä, saattoi olla merkityksellinen tekijä haastatteluja tehdessä. Monessa haastattelussa minulta kyseltiin Helsingistä ja siellä asumisesta ja yhdessä haastattelussa se tuotiin esille jopa selityksenä sille, että pystyn ymmärtämään asioita paremmin. ”Sinä ymmärtää... sinä ymmärtää, koska sinä olet helsinkiläinen”.

Koska olemme haastateltavien kanssa kasvaneet erilaisten kulttuurien piirissä, poikkeaa tapamme tulkita todellisuutta toisistaan todennäköisesti enemmän kuin samassa kulttuurissa kasvaneilla (Rastas 2005, 80). Mikäli haastattelut olisi tehnyt toinen somalialaistaustainen henkilö, olisivat vastaukset olleet varmasti jollain tapaa erilaisia. Toisaalta haastateltavat eivät voineet tietää, mikä on minun tietotasoni Somaliasta ja sen kulttuurista ja tämän takia ehkä kaikkea ei kerrottu niin tarkasti, ja toisaalta minulle ei ulkopuolisena valtaväestön edustajana varmasti haluttukaan kertoa kaikkea niin avoimesti.

Näin jälkeenpäin ajateltuna jako meihin ja heihin, somalialaisiin ja suomalaisiin, oli joissain haastatteluissa tiedostamatta uusinnettavana puolin ja toisin, vaikka se ei missään nimessä ollut haastattelijan tarkoitus. Tämän toi minulle näkyväksi ja pohdittavaksi yksi haastattelu, jossa haastateltavana oli mies, jonka poika oli huostaanotettu. Hän oli silminnähden vihainen suomalaiselle yhteiskunnalle. Hän totesi useaan otteeseen, ettei ymmärrä Suomea ja suomalaisia. Miksi hän ei saa poikaansa takaisin? Hän sanoi, että hänen olisi parempi asua Somaliassa, jossa hän ymmärtää ihmisiä. Kun totesin, etteivät suomalaisetkaan aina ymmärrä viranomaisten toimintaa, ei hän ottanut selitystä vastaan, vaan sanoi: ”Kyllä sinä ymmärrät. Sinä olet suomalainen”. Tässä tilanteessa hän selkeästi ilmaisi pitävänsä minua yhtenä valtaväestöstä ja itseään vähemmistönä ja sen, ettemme pysty ymmärtämään toisiamme tarpeeksi hyvin erilaisen kulttuurisen taustamme takia. Muita yhtä selkeitä vastakkainasetteluja ei haastatteluissa tullut vastaan.

4.3 Haasteet aineiston keräämisessä

Yksilöhaastatteluissa haastateltavien suomen kielen taito oli vaihtelevaa, mutta kuitenkin sillä tasolla, että keskusteleminen hieman monimutkaisistakin asioista onnistui kysymällä tarkentavia kysymyksiä ja selventämällä omia kysymyksiä. Tulkkajaan rooli vaihteli haastatteluittain. Toiset lapsista toivat reilusti omia mielipiteitään ja näkemyksiään esille kun taas toiset vaikuttivat kertovan pääasiallisesti vain sen, mitä heidän vanhempansa sanoivat. Joskus vanhempien vastaukset poikkesivat tulkkajaan omista vastauksista ja synnyttivät mielenkiintoisia ristiriitoja sukupolvien välillä. Koska itse en ymmärrä somalian kieltä, enkä voi kuuntelututtaa haastatteluja kenelläkään toisella, en voi tarkkaan tietää, millainen tulkkajaan rooli oli tiedon tuottamisessa haastattelutilanteissa: mitä jätettiin sanomatta, mitä painotettiin.

Suomen kielen käyttö haastattelutilanteissa aiheutti joitain ylimääräisiä haasteita. Muutama kertaan muun muassa huomasi, ettei haastateltava ollut ymmärtänyt kysymystäni oikein. Yleensä pyrin esittämään sen myöhemmin uudelleen toisella tavalla, mikäli se oli tutkimuskysymykseni kannalta kiinnostava. Lisäksi haastateltavien kielenkäyttö on äidinkieltään puhuvaa suppeampaa. Näin ollen en voi keskittyä haastateltavien sanavalintoihin tai kielenkäyttöön kysymyksiin samalla tavalla kuin äidinkieltään puhuvia haastatellessa.

Haastateltavia rekrytoidessani minulla oli käsitys siitä, että aiheeni on jollain tapaa lautaunut. En kuitenkaan kokenut sitä niin araksi, etten voisi tehdä siitä gradua tai etten saisi haastateltavia rekrytoitua. Kuitenkin haastateltavien rekrytoimisen vaikeus, useiden ulkopuolisten henkilöiden mielipiteet sekä monien niin sanottujen portinvartijoiden eli näiden kahden kulttuurin välissä toimivien henkilöiden kommentit aiheen tulenarvuudesta lisäsivät omaa jännitystäni. Molemmat suomalaiset kontaktini, joiden kautta sain haastateltavia ja jotka molemmat työskentelivät somaliaalaisten parissa, ihmettelivät aihettani ja sanoivat sen olevan varsin tulenarka. He kertoivat minulle heti aluksi, että haastateltavien saaminen voi olla vaikeaa. He tuntuivat tietävän rahalähetysten esiintyvyydestä somaliaalaisten parissa, mutta heillä ei ollut tarkempaa tietoa rahalähetysten yleisyydestä tai muustakaan niihin liittyvistä seikoista. Vaikuttaa siltä, ettei rahalähetyksistä puhuta suomalaistaustaisten työntekijöiden kanssa kovin yleisesti.

Molempien suomalaisten kontaktieni kohdalla minulle tuli sellainen olo, että heillä on hyvin suojeleva suhtautuminen tuntemiinsa somalialaistaustaisiin maahanmuuttajiin. Ehkä maahanmuuttajien parissa työskentelevät joutuvat näkemään läheltä arkipäiväisiä jännitteitä suomalaisten ja somalialaistaustaisten maahanmuuttajien välillä ja tämän vuoksi heidän suhtautumisensa on helposti suojeleva: yhteentörmäyksiä halutaan välttää kertomalla muun muassa maahanmuuttajien lähtökohdista ja elämästä täällä Suomessa. Sain erityisesti toiselta kontakteistani paljon hyödyllistä informaatiota somalialaistaustaisten henkilöiden kohtaamisesta sekä apua tutkimusesitteen laatimisessa.

Nämä lähtökohdat ja se fakta, että somalialainen kulttuuri ei ole minulle kovin tuttu, johtivat siihen, että olin haastattelutilanteissa usein hyvin varovainen. Jos minusta yhtään vaikutti siltä, etteivät haastateltavat halunneet jatkaa aiheesta puhumista, en kysynyt siitä sen enempää. Siksi en kaikissa haastatteluissa saanut vastauksia kaikkiin kysymyksiin, jotka olin ennalta kirjannut kysyttäväiksi.

Olin haastatteluihin ryhtyessäni päättänyt käyttää mahdollisimman vapaata haastattelu-rakennetta. Olin päättänyt, että annan haastateltavien itse johdatella haastattelua heidän haluamaansa suuntaan. Ajatukseni oli, että tällä keinoin saan rahälähetyksistä sellaista tietoa, mitä en itse osaisi kysyä. Lähdin tekemään haastatteluja näin, vaikka Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2009, 207) varoittavat, että haastattelutilanteissa haastateltavat eivät usein puhu mielellään raha-asioista, tuloista, säästöistä tai muusta varallisuudesta. He kuitenkin myös toteavat, että ”näissä asioissa on suuria kulttuurisia eroja eri maiden välillä”. (emt.) Uskalsin lähteä tekemään haastatteluja aika avoimella kysymysrungolla, sillä Lindley (2010, 15) kirjoittaa, että hänen haastattelemansa somalialaistaustaiset lontoolaiset kertoivat rahälähetyksistään jopa yllättävän avoimesti. Hänen haastattelemansa somalialaistaustaiset henkilöt pitivät rahälähetystä arkipäiväisenä asiana ja niistä saatiin keskustella yhtä avoimesti kuin vaikkapa kaupassa käynnistä.

Tein kolme ensimmäistä haastattelua tällä periaatteella. Kuitenkin huomasin aika pian, etteivät haastateltavani puhu rahälähetyksistä niin avoimesti kuin olin olettanut Lindleyn (emt.) kertoman perusteella. Konkreettisia asioita rahälähetyksistä, kuten lähetettävistä summista ja niiden tarkoituksista, ei kerrottu yhdessäkään haastatteluista omaaloitteisesti, vaan minun tuli erikseen niitä kysyä. Olin ehkä varonut kysymästä asioita,

jotka tulkitsin herkkäluontoisiksi ja ajattelin niistä kysymisen olevan tungettelevaa siitä huolimatta, että kaikki haastateltavat tiesivät rahalähetyksen olevan tutkimukseni aihe. Seuraavia haastatteluja ajatellen listasin konkreettisia kysymyksiä rahalähetyksistä, jotka esitin haastateltaville myöhemmissä haastatteluissa.

Haastatteluja jälkepäin kuunnellessani kuulen puheestani milloin aion kysyä rahalähetyksistä ensimmäisen kerran. Alustan kysymystäni paljon, esimerkiksi: ”Nii, tota tota, tän mun koulutyön yhtenä tarkoituksena on kysellä näistä somalialaisten rahalähetyksistä...”. Alustuksesta ja pehmeästä kysymyksen muotoilusta huomaa, että oletan aiheen olevan varsin herkkä tai tulenarka. En missään tapauksessa halua loukata haastateltavia tai ajaa heitä epämieluisaan tilanteeseen kysymyksilläni. Teen tätä haastattelutilanteissa tiedostamattani, mutta sillä voi olla vaikutus haastateltavien antamiin vastauksiin. Jos tekisin haastattelut uudestaan, pyrkisin välttämään turhaa varovaisuutta rahalähetyksistä keskustellessa ja pyrkisin esittämään kysymykset rahalähetyksistä samaan tapaan kuin muutkin kysymykset. Ylimääräinen pohjustus ja varovaisuus saattavat tehdä myös vastaamisesta vaikeampaa.

Ensimmäisiin haastatteluihin ryhtyessä olin laatinut tutkimusta käsittelevän esitteen eli informaatiopaperin (esim. Ruusu vuori & Tiittula 2005, 17–18). Viidessä ensimmäisessä haastattelussa annoin paperin luettavaksi haastateltaville ennen haastattelun aloittamista. Kerroin esitteessä haastattelun pääteemat sekä haastattelujen tarkoituksen sekä lupauksen haastateltavien muuttamisesta anonyymeiksi. Paperin lopussa oli myös yhteystietoni mahdollisia myöhempiä yhteydenottoja varten. Annoin paperin lukemiseksi runsaasti aikaa ja kehotin kysymään, jos jokin asia jäi siitä epäselväksi. Kaikki viisi haastateltavaa lukivat paperin läpi ja totesivat ymmärtäneensä sen sisällön sekä antoivat suostumuksensa nauhurin käyttöön haastattelun aikana. Kuitenkin paperista tuli minulle melkein aina kiusaantunut olo. Haastateltavilla meni lukemiseen todella pitkä aika, koska monen kielitaito oli suomen lukemisen osalta vielä heikohko. He myös saattoivat kysyä minulta mielestäni yksinkertaistenkin sanojen selityksiä. Mietin informaatiopaperin järjestyttä – voisiko sen korvata jollakin muulla? Entä jos kaikki tulevista haastateltavista eivät ole lukutaitoisia? Tässä vaiheessa luin Anna Rastaa n artikkelin ”Kulttuurit ja erot haastattelutilanteissa” (2005, 78–102) ja tulin hänen esimerkkinsä luettuani siihen tu-

lokseen, että minun täytyy saada tarpeeksi kattava informaatio tutkimuksestani kerrottua haastateltaville jotenkin muuten kuin paperille kirjoitettuna.

Seuraavat haastattelut sainkin somalialaistaustaisen kontaktini kautta. Hän rekrytoi haastateltavia eräänlaisessa vanhempainillassa, joka oli tarkoitettu somalialaistaustaisille perheille. Olin itse myös paikalla tapahtumassa. Kontaktini luki lupapaperini informaation somaliksi kaikille yhteisesti ja kysyi tämän jälkeen haastateltavia. Tätä kautta haastateltavat saivat informaation tutkimuksesta sekä haastattelun nauhoittamisesta ja antoivat suostumuksensa haastatteluun osallistumisesta. Haastattelutilanteissa kysyin vielä erikseen, olivatko he ymmärtäneet mitä olen tekemässä ja onko heillä jotain epäselvää opinnäytteeseeni liittyen.

Tutkimuksen alkuvaiheessa päätavoitteeni oli selvittää vaikuttavatko rahalähetykset maahanmuuttajien koettuun integraatioon negatiivisesti, kuten Lindley (2010) toteaa. Pääasiallinen tutkimuskysymykseni olikin: Miten rahalähetykset vaikuttavat somalialaistaustaisten maahanmuuttajien sosiaaliseen elämään Suomessa? Hyvin pian jo ensimmäisten haastattelujen jälkeen ymmärsin, ettei aineistoni tule vastaamaan tähän kysymykseen, sillä haastattelemi henkilöt ovat vain vähän aikaa Suomessa asuneita. Heidän integraationsa on vielä alkutekijöissään eikä näin ollen sen selvittäminen, miten rahalähetykset vaikuttavat integraatioon, ole kovinkaan mielekästä. Pääasiallinen tutkimuskysymykseni muokkautui ja kirkastui, kun koko aineisto oli kerätty.

4.4 Aineiston riittävyys ja aineiston analyysin välineet

Yhdeksän haastattelun aineisto on suhteellisen suppea, mutta koen sen riittäväksi pro gradu -tutkielmaani ajatellen. Haastateltavien pientä määrää ajatellen olen alusta alkaen pyrkinyt kiinnittämään erityistä huomiota aineiston rajaukseen. Tämän takia olen ottanut mukaan vain ensimmäisen polven maahanmuuttajia sekä tehnyt kaikki haastattelut samalla alueella Suomessa. Pääkaupunkiseudulla muun muassa verkostot muiden somalialaisten kanssa saattavat olla laajempia kuin muualla maassa ja työllistymismahdollisuudet huomattavasti paremmat. Koen rajaukseni vain tietylle asuinalueelle Suomessa onnistuneeksi. Rajauksessa kuitenkin täytyy ottaa huomioon se, että tein kaikki haastattelut alueella, jossa työttömyysluvut ovat korkeammat kuin Uudellamaalla. Tämä voi vääristää aineistoani siltä osin, ettei kukaan haastateltavista ole palkkatöissä.

Kun olin saanut aineiston kasaan, huomasin, että haastateltavia yhdisti moni muukin asia kuin vain asuinalue. Kaikki olivat kotoisin Mogadishusta ja olivat asuneet Suomessa alle 10 vuotta. He kaikki asuivat tällä hetkellä kaupungin tai kunnan vuokra-asunnoissa ja lisäksi kukaan heistä ei haastatteluajankohtana ollut töissä. Nämä rajaukset olivat tulleet itsestään, ilman tiedostamaani myötävaikutusta ja mielestäni lisäävät perusteita aineiston riittävydestä. Todennäköisesti rahälähteyksiin liittyvä keskustelu ja problematiikka ovat hyvin erilaisia jo pitkään maassa olleilla, työskentelevillä ja suomen kielen osaavilla somalialaisilla, joilla suhteet kotimaahan eivät ole enää niin tuoreita ja riipiviä. Kun muutosta on kulunut verrattain lyhyt aika, on todennäköistä, että suhteet Somaliaan ovat läheisempiä.

Tiukahko rajaus ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajiin ja toisessa aallossa tullessiin tukevat aineistoni riittävyttä. Olisi toki erittäin mielenkiintoista jatkaa haastattelujen tekemistä myös pääkaupunkiseudulla ja toisen sukupolven parissa sekä niiden somalialaisten parissa, jotka ovat jo päässeet siirtymään työelämään. Koska kyseessä on kuitenkin pro gradu -tutkielma, aineiston rajaus on suppea.

Aineistoa analysoidessani otan haastateltavien haastattelutilanteissa kertomat asiat vastaan faktatietona (kts. esim. Ruusuvuori & Tiittula 2005, 10), mutta peilaan kerrottuja asioita myös vuorovaikutustilanteen läpi. Pysin koko ajan ottamaan huomioon oman asemani suhteessa haastateltuihin ja sen, miten tieto on syntynyt tässä asetelmassa. Minkälainen vaikutus vuorovaikutustilanteella on syntyneeseen tietoon? Aloitin aineistoon tutustumisen litteroimalla haastattelut huolellisesti ja kuuntelemalla nauhat läpi useaan kertaan. Tämän jälkeen luin litteroituja tekstiliuskoja läpi moneen otteeseen ja samalla kirjasin ylös huomioitani aineistosta. Tämän jälkeen lähdin järjestelmällisesti pilkkomaan aineistoa eri teemojen alle.

5 Aineiston analyysi

Työni analyysin välineenä toimii kehitelty ja kevennetty versio *grounded theorystä* (kts. esim. Charmaz 2002). Menetelmäni muistuttaa grounded theorya siinä mielessä, että pyrin luomaan teorian aineistosta löytyvien havaintojen, niiden koodauksen ja järjestämisen kautta. Kun olen lähtenyt teemoittelemaan aineistoa, en kuitenkaan ole odottanut siitä suoraan ”nousevan” kategorioita, vaan olen tietoisesti ja huolellisen analyysin tuloksena muodostanut itse nämä kategoriat. Kategorioiden muodostamisessa olen käyttänyt hyväkseni jo olemassa olevia ja työssäni käyttämiä sosiologisia ja yhteiskunnallisia transnationalismin teorioita (ks. esim. Layder 1998). Tässä mielessä analyysitapani poikkeaa grounded theorystä, jossa oletetaan aineistosta nousevan tiettyjä teemoja ja jonka takia myös aineiston pitäisi olla huomattavasti laajempi (kts. Charmaz 2002).

Seuraavaksi esittelen aineiston tekemieni karkeiden jaotteluiden ja teemoittelujen perusteella. Olen teemoitellut aineiston sen perusteella miksi rahaa lähetetään ja kenelle, sekä miten lähetettävä summa määräytyy? Jatkan tästä jaottelemalla aineiston sen mukaan, miten haastateltavat puhuvat rahalähetyksistä, koetaanko ne pakollisiksi vai vapaaehtoisiksi ja mitä muuta niistä sanotaan. Koetaanko niiden vaikuttavan jollain tavalla omaan hyvinvointiin Suomessa? Analysoin ja luokittelen haastateltavien kertomia rahalähetyksen syitä Baldassarin ja kumppaneiden (2007, 204–206) rahalähetyksen taustalla olevia syitä käsittelevän teorian pohjalta. Baldassar ja kumppanit (emt.) jakavat nämä tekijät makro-, mikro- ja mesotekijöihin. Makrotekijöillä he viittaavat lähinnä yhteiskunnallisiin tekijöihin, mikrotekijöillä lähettäjän omiin, henkilökohtaisiin tekijöihin ja mesotekijöillä ympäröiviin sosiaalisiin suhteisiin.

Aineiston esittelyn jälkeen perehdyn tarkemmin aineistoni analyttisiin solmukohtiin ja viimeiseksi poimin esille vielä yksittäisiä aineistossa esiintyneitä poikkeustapauksia ja pieniä yksityiskohtia, kuten rahalähetyksiin liittyviä jännitteitä, jotka mielestäni kuitenkin kertovat hyvinkin olennaisia asioita tutkitusta aiheesta ja siihen liitetyistä arvoista ja ajatuksista (Ruusuvoori ym. 2010, 22–23). Samalla liitän analyysin laajempaan sosiologiseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun (kts. esim. Layder 1998).

Haastattelutilanteissa rahalähetykset olivat yksi puheenaihe muiden joukossa. Rahalähetyksen lisäksi keskustelimme erityisesti elämästä Suomessa ja elämästä Somaliassa, sekä näiden maiden välillä olevista eroista (kts. liite 1). Erityisesti ruokaan liittyvät kysymykset, islamin uskonto sekä somalialaiset perinteet olivat usein toistuvia teemoja, joista puhumisen haastatellut kokivat ilmeisen mielekkääksi. Rahalähetyksistä keskusteleminen oli haastattelutilanteissa huomattavan paljon varautuneempaa kuin esimerkiksi keskusteltaessa somalialaisista perinteistä.

Nurinkurista tämä on siksi, että kaikki tässä kappaleessa käyttämäni sitaatit koskevat ainoastaan rahalähetyksiä. Rahalähetykset ja sitä kautta transnationaaliset suhteet ovat tutkimuksen keskiössä ja muut käydyt keskustelut jäävät analyysissä taka-alalle. Aineiston analyysissä käyttämäni sitaatit olen valinnut mahdollisimman monipuolisesti ja todenmukaisesti niin, että ne antavat mahdollisimman todenmukaisen kuvan käydyistä keskusteluista.

5.1 Erilaiset syyt rahan lähettämiseen

Siitä huolimatta, ettei aineistooni haastatelluista kukaan ollut haastatteluhetkellä palkkatöissä, kertoi seitsemän yhdeksästä haastatellusta tekevänsä rahalähetyksiä perheilleen ja sukulaisilleen. Kaikki he kertoivat lähettävänsä rahaa niin paljon kuin vain pystyivät. Aderanti Adepoju (2008, 36–37) ja Jennifer Brinkerhoff (2008, 6–7) toteavatkin, että on hyvin tavallista, että myös vähävaraisimmat ja kouluttamattomat siirtolaiset lähettävät rahaa kotimaihinsa. Yleensä nimenomaan heillä on edelleen sukulaisia sellaisissa olosuhteissa, että rahalähetykset ovat erittäin merkityksellisiä hyvinvoinnin kannalta.

Haastateltavista vain kaksi kertoi, ettei tee rahalähetyksiä tällä hetkellä. Toinen heistä kertoi tehneensä rahalähetyksiä juuri Suomeen tultuaan, kun hänen perheensä asui vielä Somaliassa. Nyt perhe oli muuttanut haastateltavan perässä Suomeen, eikä hän enää lähettänyt rahaa. Vain yksi haastateltu pariskunta kertoi, etteivät he ole tehneet rahalähetyksiä eivätkä voi niitä tehdä, sillä heillä ei ole ylimääräistä rahaa, jota he voisivat lähettää. Kukaan haastateltavista ei osannut tai halunnut kertoa tarkkoja lähetettäviä summia. Summan kerrottiin vaihtelevan paljonkin sen mukaan, kuinka paljon rahaa on käytettävissä kussakin kuussa ja miten suuri tarve sukulaisilla on. Seuraavassa esittelen haastateluissa esille tulleet erilaiset motiivit rahalähetyksen tekemiselle.

5.1.1 Kun oma perhe siellä, on pakko antaa

Haastateltavista kolme antoi ymmärtää, että heidän on pakko lähettää osa tuloistaan perheilleen Somaliassa tai Somalian naapurimaissa. Näiden lisäksi yksi kertoi aikaisemmin tilanteensa olleen tämä, kun perhe asui vielä Somaliassa. Nämä henkilöt olivat sellaisia, joilla Somaliassa tai sen naapurimaissa asui joko oma alaikäinen lapsi, aviomies tai alaikäisiä sisaruksia ilman vanhempia. Rahan lähettäminen kuvailtiin pakolliseksi ja erittäin merkitykselliseksi perheenjäsenten pärjäämisen kannalta. Nämä haastatellut henkilöt vaikuttivat olevan henkisesti riipivässä tilanteessa, sillä huoli ja toisaalta vastuu kaukana asuvista läheisistä tuntui olevan käsin kosketeltava.

Aina kun minä voin auttaa, niin autan. Heistä kukaan ei ole töissä eikä kukaan auta. Vain minä autan. (...) Kun minulla on hyvä onni ja hyvä elämä ja ei mitään ongelmia, ei sotaa, ja ruokaa on, ja koti, ja ei mitään ongelmia täällä... Minä haluaisin koko perhe, mutta se ei ole mahdollista. Mutta yritetään. Kun minä saan raha, minä lähetän heille. (...) Olen ensimmäinen vanhempieni lapsi ja minä huolehdin sisaruksista. Koska ei ole isä ja ei ole äiti. Vain minä hoidan.

(Isniino, 20-vuotias nainen)

Tässä haastateltava on 20-vuotias nuori nainen, joka on tullut Suomeen viisi vuotta sitten. Hän asuu yksin, mutta on juuri mennyt naimisiin somalialaistaustaisen miehen kanssa ja odottaa ensimmäistä lastaan. Hän suunnittelee muuttoa aviomiehensä kanssa samaan asuntoon heti kun paikkakunnalta löytyy sopiva. Somaliassa hänellä asuu viisi pikkusisarta, jotka ovat 7–16-vuotiaita. Osa sisaruksista on niin sanottuja kasvattisisaria, haastateltavan tädin lapsia, mutta haastateltava ei tee eroa näiden ja biologisten sisarten välille. Sisarukset asuvat ilman vanhempiaan ja haastateltava kertoo, että sisarusten ainut tulo on hänen lähettämänsä rahat. Sisarukset eivät ole saaneet oleskelulupaa Suomesta eikä heillä ole haastateltavan mukaan muita sukulaisia, jotka pystyisivät heitä auttamaan. Paine rahan lähettämiseen on kova. Haastateltava kertoo lähettävänsä saamastaan työttömyysturvasta niin paljon kuin vain pystyy. Hän kertoo summan yleensä olevan noin sata euroa kuukaudessa, neljäsosan kaikista tuloistaan.

Haastateltava kuvaa pikkusisaruksistaan huolehtimista kahden velvoitteen kautta. Toinen on se, että hänellä itsellään on hyvät oltavat. Hän elää rauhallisessa Suomessa ilman sotaa, hänellä on ruokaa ja katto pään päällä. Hänellä asiat ovat hyvin ja erityisesti siksi hänen tulee huolehtia pikkusisaruksistaan. Toinen häntä velvoittava tekijä on se, että hän on lapsista vanhin, vanhemmista seuraava. Hän on tällä hetkellä vastuussa itseään nuoremmista sisaruksista. Haastateltava vaikuttaa olevan henkisesti hyvin haastavassa tilanteessa. Hän toteaa useaan kertaan haastattelun aikana, että tilanne on vaikea, mutta hän ei voi tehdä sille mitään. Hän ei saa sisaruksiaan Suomeen, joten hänen täytyy yrittää auttaa heitä Suomesta käsin eikä hänellä ole muuta mahdollisuutta kuin lähettää rahaa niin paljon kuin hän vain ikinä pystyy. Useaan otteeseen haastattelun aikana hän toistelee kysymystä ”mitä muuta minä voin tehdä?”.

Vähän samanlaisessa pakkosaumassa, vaikkakin erilaisen tilanteen seurauksena, on kertomansa perusteella myös kaksi muuta haastateltua, joista toinen on 36-vuotias mies, Asad. Hän on muuttanut Suomeen kuusi vuotta sitten, opiskelee tällä hetkellä maahanmuuttajille tarkoitettussa täydennyskoulutuksessa ja haaveilee sairaanhoitajan työstä tulevaisuudessa. Asad on naimisissa Suomessa asuvan somaliaalaistaustaisen naisen kanssa ja heillä on 7-vuotias lapsi. Ennen Suomeen tuloaan hän on ollut naimisissa Somaliassa ja hänellä on tuosta avioliitosta 11-vuotias tytär. Tytär asuu Etiopiassa ja odottaa oleskelulupaa Suomesta. Tytön äiti on kuollut jo aikaisemmin ja nyt tyttären mummo, joka tähän asti on hoitanut tyttöä, on myös kuollut. Tytär pärjää nyt yksikseen Etiopiassa, entuudestaan tuntemattomien naapureiden huolehtiessa hänestä. Asad lähettää tytön kautta rahaa naapureille, jotka pitävät huolen työstä. Isä kuvaa velvollisuudekseen pitää huolta lapsestaan tytön ainoana elossa olevana vanhempana. Kukaan muu kuin hän ei huolehdi hänen tyttärestään. Asad kertoo lähettävänsä rahaa aina kun voi, yleensä 50–100 euron summia kerrallaan.

Minä lähetän rahaa, koska ihmiset hoitavat minun tyttöä. Pitää maksaa. Jos minä en lähetä, kuka auttaa minun tyttöä? Kyllä se on vaikeaa (...) Koska hän on vielä lapsi (...) pitää lähettää sille kuka hoitaa (...) ja se maksaa.

(Asad, 36-vuotias mies)

Isniinon tapaan myös Asad vaikuttaa olevan henkisesti hyvin riipivässä tilanteessa. Hän kertoo soittavansa tyttärelleen viikoittain, viimeksi haastattelua edellisenä päivänä. Asad kertoo tyttären itkeneen puhelimesta ja epäilleen, ettei isä rakasta häntä laisinkaan, koska ei ota häntä luokseen. Asad kertoo, että hänellä on kova ikävä tytärtään ja huoli hänen pärjäämisestään painaa mieltä koko ajan. Hän kertoo taloudellisen tilanteensa olevan tällä hetkellä hyvin tiukka, sillä hän opiskelee eikä ole vielä töissä ja hänellä on Suomessa yksi lapsi elätettävänä. Kaikki mahdollinen raha on lähetettävä tyttärelle Etiopiaan. Asad kertoo, että kun hän lähettää tyttärelleen esimerkiksi 50 euroa, hänen tulee säästää omasta ruokailustaan seuraavan viikon ajan. Vaatteita ja kenkiä hän ei voi itselleen juurikaan ostaa.

Nämä tilanteet, joissa lähettäminen on kuvailtu pakolliseksi, ovat sellaisia, joissa hyvin läheinen ihminen elää vielä jossain muualla kuin Suomessa. Jokaisen lähettäjän, joka kokee rahalähetyksen tekemisen pakolliseksi, haaveena olisi asua saman katon alla nyt kaukana olevien perheenjäsenten kanssa. Haastattelutilanteessa rahalähetyksiä kuvataan pakollisiksi. Haastateltavat eivät koe, että heillä olisi muuta vaihtoehtoa kuin lähettää rahaa. Haastateltavat, jotka kokivat rahalähetykset pakollisiksi, perustelivat rahan lähettämistä erityisesti mikro- ja mesotekijöillä eli omien henkilökohtaisten syiden ja sosiaalisten suhteiden kautta. Henkilökohtaisina syinä koettiin erityisesti painava velvollisuus lähimmäisistä, kun taas läheiset sosiaaliset suhteet olivat veloitteen asettava voima.

5.1.2 Nii äiti auttaa siihen niin ku mihin pystyy

Että äiti joskus lähettää, kun on mahdollista. Kun siellä on hänen (äidin) sisko, kenen mies kuoli, ja sitten hänellä on jo aika paljon lapsia, ja on aika vaikea elättää yksin siellä niin monia lapsia, niin äiti niin ku auttaa.

(Tulkkajana 16-vuotias tyttö, haastateltavana hänen äitinsä, Gargaaro.)

Gargaaro, viiden lapsen yksinhuoltaja, on muuttanut Suomeen tyttärensä luokse muiden lastensa kanssa viisi vuotta sitten. Hän käy tällä hetkellä suomen kielen kurssia ja etsii harjoittelupaikkaa. Hänellä on Somaliassa edelleen sisaruksia ja muita sukulaisia sekä entinen aviomies, lastensa isä. Heihin pidetään yhteyksiä puhelimitse ja heille lähetetään rahaa satunnaisesti. Vaikeaa on erityisesti se, että hän ei ole nähnyt sisariaan neljään vuoteen eikä tiedä todellisuudessa, mitä heille kuuluu. Hän kertoo, että sukulaiset eivät halua kertoa huolistaan soiteltaessa, sillä he eivät halua huolestuttaa Gargaaroa.

Gargaaro kertoo, että omien lasten etu menee rahalähetysten edelle, mutta muuten hän lähettää aina kuin se vain on mahdollista. Hän kertoo auttavansa erityisesti siskoaan, joka on jäänyt hiljattain miehensä kuoltua yksinhuoltajaksi eikä siskolla ole varaa lastensa koulutukseen. Gargaaro kertoo, että ei pysty lähettämään rahaa niin paljon kuin haluaisi tai niin paljon kuin sukulaisilla olisi tarvetta. Tämä tekee hänet surulliseksi, mutta hän kertoo rukoilevansa Allahilta apua sukulaisilleen.

Neljä yhdeksästä haastatellusta kuvasi Gargaaron tapaan lähettävänsä rahaa sukulaisilleen Somaliaan aina kun se suinkin vain oli mahdollista. Nämä olivat henkilöitä, joilla suomalaisittain ajateltuna Suomessa asui ”ydinperhe” eli omat lapset ja alaikäiset sisarukset. Nämä haastatellut eivät käyttäneet sanaa pakko, vaikka rahalähetysten tärkeyttä korostettiin jokaisessa haastattelussa. Näissä tapauksissa rahalähetyksiä vastaanottavat olivat 1) haastateltavan äiti ja aikuiset sisarukset, 2) haastateltavan aviomies, äiti sekä satunnaisesti myös muut sukulaiset, 3) haastateltavan sisko ja hänen lapsensa sekä satunnaisesti myös muut sukulaiset ja 4) haastateltavan aviomies sekä satunnaisesti myös muut sukulaiset.

Nämä henkilöt, toisin kuin he, joille rahan lähettäminen koettiin pakottavaksi tarpeeksi, olivat aviomiehiä lukuun ottamatta sellaisia, joiden kanssa ei asuttaisi saman katon alla, mikäli kaikki asuisivat Suomessa. Usein haastateltavat eivät olleet asuneet näiden kanssa Somaliassakaan ja haastatteluissa saatettiin jopa kertoa, ettei esimerkiksi oman äidin haluttaisi tulevan Suomeen, sillä se koettaisiin liian vaikeaksi, vaikeaksi itselle ja erityisesti äidille. Näissä tapauksissa korostettiin Suomen ja Somalian kulttuurisia eroavaisuuksia.

Rahalähetyksiä perusteltiin erityisesti mesotekijöillä eli sosiaalisilla suhteilla sekä makrotasolla eli yhteiskunnallisilla tekijöillä. Sosiaaliset suhteet velvoittivat toisaalta pitämään huolta sukulaisista Somaliassa, mutta toisaalta sosiaaliset suhteet Suomessa tekivät rahan lähettämistä vaikeaa. Rahaa ei riitä kaikille. Yhteiskunnallisina tekijöinä rahan lähettämiseksi käytettiin erityisesti omaa yhteiskunnallista asemaa rauhallisessa Suomessa ja omaa hyvinvointia ja niin ikään Somalian yhteiskunnan heikkoa tilannetta.

5.1.3 Tämä raha on meidän perheen

Kaksi haastateltavista kertoi, ettei tällä hetkellä lähetä rahaa sukulaisilleen. Nämä haastateltavat olivat sellaisia, joiden suomalaisittain ajateltuna ”ydinperheet” olivat kokonaisia jo Suomessa. Toinen näistä oli 15-vuotiaana yksin Suomeen tullut, mutta myöhemmin muun perheensä Suomeen saanut 19-vuotias nainen, Haboon. Hän kertoi lähettäneensä rahaa perheelleen silloin kun perhe asui vielä Somaliassa ja vasta haki oleskelulupaa Suomesta. Hän sanoi, että lähettäminen tuolloin oli pakollista. Nyt kun hän oli saanut perheensä Suomeen ja mennyt täällä naimisiin Suomessa asuvan somalialaistaisen miehen kanssa, ei hän kokenut rahalähetyksiä enää pakollisiksi. Hän kuitenkin kertoi, että hänen äitinsä tekee rahalähetyksiä Somaliaan jääneille sukulaisille. Sama asetelma toistui toisessakin haastattelussa: kun lapsen äiti tai molemmat vanhemmat muuttivat Suomeen, siirtyi rahanlähettäminen ja sukulaisista huolehtiminen vanhempien vastuulle.

Baldassarin ja kumppaneiden (2007, 79) mukaan henkilön perheen sisäinen asema antaa useimmiten syyn sille, miksi rahan lähettämättä jättäminen on perusteltua. Näissä haastattelumieni tapauksissa asema, jossa rahalähetyksen tekemiseen ei ole kovaa painetta, on sellainen, jossa omat vanhemmat hoitavat rahalähetykset. Kenties vanhempien suh-

teet ovat luontaisimmat Somaliaan jääneiden sukulaisten kanssa. Jorgen Carlingin (2008, 1468) tutkimuksessa Hollannissa asuvista kapverdeläistä taustaa olevista maahanmuuttajista vain harvoin toisen polven maahanmuuttajat kokivat painetta rahan lähettämiseksi. Voi olla, että vastuu sukulaisista on kokonaan vanhemmilla eivätkä omat siteet vanhempien kotimaahan ole enää kovinkaan konkreettiset.

Darwiish ja Dahabo, kuuden lapsen vanhemmat, kertoivat, etteivät myöskään lähetä rahaa sukulaisilleen. Pariskunnalla on kuusi lasta, joista viisi asuu edelleen kotona. Perheen vanhin poika muutti Suomeen neljä vuotta sitten ja muu perhe muutti Suomeen pojan perässä, kaksi vuotta sitten. Perheen vanhemmat ovat luku- ja kirjoitustaidottomia ja heidän suomen kielen taitonsa rajoittui muutamaan sanaan. Haastattelussa tulkkina toiminut perheen vanhin poika kertoi, että suomen kielen opiskelu on vanhemmille todella vaikeaa, sillä ennen kuin voi opiskella kirjoista, on opittava lukemaan. Perheellä asuu useita läheisiä sukulaisia vielä Somaliassa, muun muassa äidin isä ja isän äiti sekä molempien sisaruksia. Kysyttäessä rahalähetyksistä perheen isä vastasi, etteivät he lähettä rahaa, sillä ”tämä raha on meidän perheen, tästä ei riitä muille”.

Tässä haastattelussa minulle tuli hyvin vahvasti tunne siitä, ettei isä puhu rahalähetyksistä kovin mielellään. Kun esitin jatkokysymyksiä ja olettamuksia rahalähetyksiin liittyen isä väisti vastaamisen vaihtamalla puheenaiheen jonnekin muualle, Somalian kaukaiseen turkoosiin mereen ja ihanteelliseen ilmastoon. Tulkitsin tämän selkeänä merkkinä siitä, ettei aiheesta haluttu puhua kanssani sen enempää. Myös se mahdollisuus on olemassa, ettei minulle haluttu kertoa rahalähetyksistä, vaikka niitä olisikin tehty.

Rahalähetyksen sijaan perheen vanhemmat kertoivat mielellään somalialaisesta kulttuurista ja antoivat kuvan, että keskeinen osa somalialaista kulttuuria on toisista huolenpittäminen. He muun muassa painottivat sitä, että kun Somaliassa lapset kasvavat aikuisiksi, on heidän tehtävänsä pitää huolta omista vanhemmistaan, antaa heille osa tuloistaan ja hoitaa heitä, sillä vanhemmat ovat pitäneet huolta heistä siihen asti. Somalian kulttuurin hyvien puolien korostaminen voi osaltaan olla puhujan tasa-arvoistavaa strategiaa. Kun puhuja korostaa kulttuurisen taustansa hyviä puolia negatiivisia enemmän, antaa puheen sisältö puhujalle lisää resursseja oman identiteetin rakentamiseksi positiivisin rakennusainein. (Haikkola 2012, 74–75.)

Perheen kertomat asiat omien vanhempien huolehtimisesta ja taloudellisten resurssien jakamisesta sukulaisten ja läheisten kanssa vaikuttivat olevan ristiriidassa sen kanssa, ettei perhe kertomansa mukaan lähettänyt vanhemmilleen tai sukulaisilleen rahaa Somaliin. On hyvin mahdollista, että tämä voimakas ristiriita oman kertoman ja oman toiminnan välillä on syy siihen, miksi perheen isä ei mielellään puhunut rahalähetyksistä, vaan vaihtoi aihetta kun esitin lisäkysymyksiä aiheeseen liittyen.

Haastateltavat, jotka eivät kertomansa mukaan lähetä rahaa sukulaisilleen, perustelivat päätöstään ennen kaikkea sosiaalisilla eli mesotekijöillä. Läheiset sosiaaliset suhteet Suomessa velvoittivat transnationaalisia suhteita enemmän.

5.2 Monet syyt muodostuvat vahvaksi velvollisuudeksi

Haastatteluissa rahalähetyksiä perusteltiin mikrotekijöillä, kuten omilla henkilökohtaisilla perhesuhteilla, mesotekijöillä, kuten ympäröivillä sosiaalisilla suhteilla ja tekijöillä, sekä makrotekijöillä, kuten yleisillä moraalisisilla, uskonnollisilla ja kulttuurisilla syillä. Usein miko-, meso- ja makrotekijöiksi luokiteltavat syyt olivat osittain päällekkäisiä tai toisiinsa vaikuttavia, kuten vaikkapa kulttuuri ja uskonto, uskonto ja arvot, jaetut arvot ja sosiaaliset odotukset. Monille haastateltaville rahalähetykset tarkoittivat ennen kaikkea toimimista oikein.

5.2.1 *Se on meidän kulttuuri ja meidän uskonto*

Maantietieteellisistä etäisyyksistä huolimatta kaikki haastateltavat kokivat transnationaaliset sosiaaliset suhteensa kotimaassaan asuviin sukulaisiin hyvin merkityksellisiksi. Sukulaisten kanssa ollaan yhteyksissä viikoittain tai vähintään kerran kuukaudessa. Yhteydenpito tapahtuu pääasiassa puhelimitse, mutta myös internetissä, kuten Facebookissa juttelemalla. Usein kuitenkin Somaliassa asuvilla sukulaisilla ei ole mahdollisuutta tietokoneen käyttöön, joten soittaminen koetaan helpommaksi. Vaikka soittaminen kuvataan kalliiksi, sen ei anneta häiritä yhteydenpitoa liikaa. Jos asia on tärkeä, sukulaisille on pakko soittaa.

Haastatteluissa rahalähetyksiä perustellaan ennen kaikkea velvollisuutena huolehtia läheisistä. Velvollisuutta selitetään erityisesti islamin uskonnolla, somalialaisella kulttuurilla sekä omalla, verrattain hyvällä elämäntilanteella rauhallisessa Suomessa. Baldassarin ja kumppaneiden (2007, 208–211) mukaan erityisesti uskonto sekä kotimaan

kulttuuri ovat yleisimpiä syitä, joilla rahalähetyksiä perustellaan kansallisuuteen katso-
matta. Haastateltavat eivät halunneet tai osanneet tehdä eroa uskonnon ja kulttuurin vä-
lille. Somalialainen kulttuuri ja islamin uskonto ovatkin vahvasti toisiinsa kietoutuneita,
joten niiden erottaminen toisistaan ei välttämättä olisikaan kovin mielekästä. (Tiilikai-
nen 2003, 35–36.)

Meillä on uskonnossakin semmonen, että jos pystyy jakamaan
niin jakaa sitten nii.

(Tulkkajana 16-vuotias tyttö, haastateltavana hänen äitinsä,
Gargaaro)

Rahan lähettämiseksi voidaan nähdä perusta jo islamin uskonnon ytimessä. Islamissa on
viisi peruspilaria, joista yksi on almujen antaminen köyhille. Muut pilarit ovat uskon-
tunnustus, rukous, paasto ja pyhiinvaellus. Periaatteessa almujen antaminen ymmärre-
tään kerran vuodessa annettavana almuverona, jonka kohteen muslimi voi itse valita.
Almuvero on pakollinen vain siinä tapauksessa, että muslimilla itsellään on varallisuut-
ta. (Hämeen-Anttila 2004, 127–128.) Vuosittaisen almuveron lisäksi islamissa muutkin
varallisuuden siirrot katsotaan muslimille hyveelliseksi toiminnaksi. (Kts. esim. Koraani
2:215, 16:90, 24:22.)

Usein haastatteluissa tuli esille, että vain toisista huolen pitämisellä henkilö koki ole-
vansa hyvä muslimi ja koki tekevänsä moraalisesti oikein. Toisista huolen pitäminen
sidotaan vahvasti moraaliin ja rahalähettäminen yhdistettiin useimmiten oikein tekemi-
seen ja hyväsydämyyteen. Seuraavassa haastateltava toisaalta korostaa huolen pitämi-
sen luonnetta velvollisuutena, mutta samalla myös rinnastaa sen hyväsydämyyteen.

A: Lähettävätkö kaikki somalialaiset rahaa kotimaahansa, jos
siis on perhettä Somaliassa?

I: Ei kaikilla ihmisillä sama sydän. (...) mutta jos isä ja äiti
Somaliassa, pitää auttaa.

(Isniino, 20-vuotias nainen)

Monet haastateltavat korostavat paitsi vanhempien velvollisuutta omista lapsistaan, myös lasten velvollisuutta pitää huolta omista vanhemmistaan. Koska Somaliassa ei ole toimivaa valtiota tai minkäänlaisia yhteiskunnallisia turvaverkkoja, ikääntyvät vanhemmat ovat riippuvaisia lastensa huolenpidosta (Tiilikainen 2005, 30). Jos lapset eivät pidä huolta omista vanhemmistaan, jäävät he helposti oman onnensa nojaan. Useimmat haastateltavat mainitsivatkin äidin ensimmäisenä rahalähetyksiä vastaanottavana henkilönä.

Äidille minä annan rahaa joo, jos minulla on rahaa. Minä annan äidille, ei haittaa, koska hän on minun äiti. Hän kasvattanut minut ja antaa ruoka minulle kun minä olen pieni.

(Dayax, 30-vuotias mies)

Velvollisuuden huolehtia omasta äidistä kuvataan johtuvan useimmiten siitä, että äiti on ruokkinut ja vaatettanut haasteltavan silloin, kun hän on ollut lapsi ja avun tarpeessa. Nyt on haastateltavan vuoro auttaa vuorostaan äitiä. Myös Maarit Marjeta (2001) tuo teoksessaan *Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa – Somalialaisnaiset, perhe ja muutos* esille somalialaisten äitien merkitystä lastensa kasvattajina ja perheitä ylläpitävänä voimana. Toisaalta Marjeta (emt.) kuvaa myös lasten velvollisuutta huolehtia vanhenevasta äidistään. Myös Tiilikainen (2005, 178) kuvaa sitä, että perinteisesti ”erityisesti äidin ja lapsen suhde on läheinen” somalialaisessa kulttuurissa.

5.2.2 Täällä on rauha ja siellä sota

Siitä huolimatta, että koin haastateltavien nykyiset elämäntilanteet täällä Suomessa monella tapaa haasteellisiksi, lähes kaikki haastateltavat vannoivat tyytyväisyyttään asumiseen Suomessa. Tyytyväisyyden korostuneisuus voi osittain johtua siitä, että haastattelijana olin minä, suomalainen entuudestaan tuntematon nainen. Kenties ristiriitojen välttämiseksi minulle ei haluttu esittää tyytymättömyyttä Suomeen ja suomalaisiin. Toisaalta haastateltavien tyytyväisyys vaikutti myös hyvin aidolta. Kaikki haastateltavat kertoivat, että suomalainen ja somalialainen kulttuuri eroavat hyvin paljon toisistaan ja aina elämä Suomessa ei ole helppoa, sillä tämä ei ole heidän kotimaansa. Poikkeuksetta kaikki haastateltavat kertoivat tyytyväisyytensä syyksi rauhan.

Suomessa on rauhallinen paikka ja me asumme rauhassa, ja lapset (...) eivät pelkää mitään ja he pelaavat jalkapalloa ja... Se on hyvä. Ja he menevät kouluun ja kaikki on hyvä.

(Tulkkajana 19-vuotias poika, haastateltavana hänen isänsä, Darwiish)

Oma rauhallinen elämä turvallisessa ympäristössä koetaan yhdeksi syyksi siihen, miksi haastateltavat kokevat rahalähetykset jopa velvollisuudekseen. Haastateltavat korostivat sitä, ettei Somaliassa kenelläkään ole töitä. Päivästä toiseen ihmiset siellä etsivät jotain, mistä saada elanto itselleen ja perheelleen. Pahinta Somaliassa asumisessa on haastattelujen mukaan kuitenkin pelko, pelko omasta tai läheisten kuolemista tai katoamisesta, pelko raiskauksista ja väkivaltaisuuksista. Monessa haastattelussa tuli selkeästi esille, että oma turvallinen elämäntilanne koettiin yhdeksi velvoittavaksi syyksi lähettää rahaa.

5.3 Jännitteitä rahalähetyksissä

Rahalähetyksen kaltaiseen transnationaaliseen lähimmäisten huolenpitoon liittyy jännitteitä, jotka syntyvät silloin, kun ei ole mahdollista toimia ideaalin mukaan tai kun elintasoerot lähettäjän ja vastaanottajan asuinmaiden välillä ovat suuret (Al-Ali 2002; Lindley 2010, 130; UNDP 2011, 63). Baldassarin ja kumppaneiden (2007, 193) mukaan jännitteitä syntyy useassa eri muodossa. Jo pelkästään tieto siitä, että asuu kaukana läheisistään eikä pysty olemaan läsnä heidän elämässään, voi olla merkittävä stressin lähde. Muita tällaisia stressin lähteitä voivat olla ristiriidat perheen ja puolison kanssa, kun osa rahoista lähetetään pois. (emt.) Jos esimerkiksi lapsilla ei ole omakohtaisia läheisiä kontakteja lähtömaassa, voi heidän olla vaikeaa ymmärtää, miksi rahaa lähetetään.

Aloin pohtimaan rahalähetyksiin mahdollisesti liittyviä ihanteita ja niiden toteuttamiseen liittyviä ristiriitoja erään haastattelun jälkeen, jossa perheen vanhin lapsi, 21-vuotias poika, paitsi tulkkasi äitinsä kertomaa, myös osallistui selkeästi itsekin haastatteluun omin mielipitein ja kommentein. Hän ei itse lähettänyt rahaa, vaan rahalähetyksistä perheen osalta vastasi äiti. Haastattelussa äidin ja pojan kertoman välillä nousi muutama mielenkiintoinen poikkeavuus ja ristiriita, joka mielestäni osoittavat sen, miten asioiden toivottaisiin olevan ja miten ne taas todellisuudessa ovat.

A: Ymmärtävätkö ne siellä Somaliassa vai onko se vaikea sanoa, että Euroopassakaan ei ole tarpeeksi rahaa, tai ei siis, ettei meilläkään ole?

P: Ne vain ymmärtää. Ne vaan pakko, pitää ymmärtää. Äitikin kertoo, että täällä elämä on vaikeaa. Tälläkin hetkellä verotus nousee, ja ruoka, me kerrotaan sinne.

A: Ja he ymmärtävät?

P: Joo, totta kai, pakko ymmärtää joo.

(Tulkkaa äidilleen, äiti vastaa)

P: Noniin, äiti kertoo toista tarinaa. Kun, niiden on vaikea ymmärtää. Äiti sanoo että he ajattelevat, että on meillä paras elämä täällä. Kaikki, raha ja muuta. Mutta he eivät usko silti.

(Äiti jatkaa)

P: Joskus meillä kiinni puhelin.

(Tulkkaajana 21-vuotias poika, haastateltavana hänen äitinsä, Leylo)

Kysyessäni sitä, voiko rahan pyytäjille vain sanoa, että nyt ei ole mitään lähetettävää, ymmärtävätkö he, haastateltavan poika ensin vastasi, että tietenkin ymmärtävät, heidän on pakko, kun äiti heille niin kertoo. Äidin vastaus kysymykseen oli kuitenkin täysin vastakkainen. Hänen mukaansa rahan pyytäjien on hyvin vaikea ymmärtää, ettei Suomessakaan aina ole rahaa. Äiti kertoo, että hän ei aina pysty vastaamaan Afrikasta ja Somaliasta tuleviin puheluihin. Hän nimittäin tietää, että sukulaisten soitto tarkoittaa lähes aina sitä, että joku pyytää lähettämään rahaa. Äidin on vaikea selittää soittajille, ettei hänellä ole rahaa jota lähettää, niinpä hänen mukaansa on vain helpompaa olla vastaamatta puheluihin. Haastattelutilanteessa vaikuttaa siltä, ettei äidin aikuinen poikakaan ole tiennyt tai ainakaan kuullut äidin kertomana tällaisesta ristiriidasta aikaisemmin.

5.3.1 Vaikea lähettää, vaikea olla lähettämättä

Kertomansa mukaan kukaan haastateltavista ei pysty lähettämään niin paljon rahaa sukulaisilleen kun haluaisi. Vaikka kukaan haastateltavista ei ollut haastatteluhetkellä palkkatöissä, vaikutti heillä olevan yhtäläinen paine rahan lähettämiseksi kuin jos he olisivat olleet töissä. Suomessa asuvilla nähdään joka tapauksessa olevan enemmän rahaa käytettävissä kuin Somaliassa asuvilla sukulaisilla. Se, ettei rahaa pystytä lähettämään niin paljon kuin haluttaisiin tai niin paljon kuin sukulaisilla olisi tarvetta, saa haastateltavat tuntemaan olonsa syylliseksi, vihaiseksi, surulliseksi. Tämä ristiriita tuntuu olevan usean haastateltavan arjessa hyvin konkreettinen.

Kyllä siitä niin ku pahoittaa mielensä, että ei voi kuitenkaan auttaa, vaikka haluaisi.

(Tulkkajana 16-vuotias tyttö, haastateltavana hänen äitinsä, Gargaaro)

Carling (2008, 1459) kirjoittaa, että kokemus mahdollisuudesta auttaa apua tarvitsevia sukulaisia odotuksista huolimatta voi olla siirtolaisille traumatisoivaa. Afrikasta muuttaessaan kukaan ei kuvittele, että Euroopassakin voisi tulla vastaan köyhyyttä ja rahattomuutta. Ristiriitaisuutta kuitenkin lisää vielä aikaisemmin esille tullut asia siitä, etteivät Somaliassa asuvat sukulaiset tai tuttavat pysty välttämättä ymmärtämään sitä, miksi rahan lähettäminen ei ole mahdollista. Somaliasta käsin on hyvin vaikea ymmärtää, minkälaista elämä Suomessa on, ja ettei rahaa ole välttämättä yhtään ylimääräistä.

A: (...) Ymmärtävätkö he siellä Somaliassa sitten (ettei rahaa pysty aina lähettämään)?

(N tulkkaa, äiti vastaa)

N: Niin ku he ei silleen ymmärrä koska he luulevat, et täällä Euroopassa on vaikka miten paljon rahaa ja silleen, niin on aika vaikea selittää heille, ettei oikein silleen oo, ei raha kerätä niin ku maasta vaan.

(Tulkkaajana 16-vuotias tyttö, haastateltavana hänen äitinsä,
Gargaaro)

Haastateltava perheen äiti kertoo esimerkin ymmärtämisen vaikeudesta. Hän kertoo, ettei pystynyt mitenkään käsittämään, miksi hänen Suomessa asuva tyttärensä ei lähetä hänelle ja tytön sisaruksille rahaa, vaikka he sitä tarvitsivat kiperästi silloin kun asuivat vielä Somaliassa. Tuolloin vielä alle 16-vuotias tyttö ei kuitenkaan alaikäisten vastaanottokeskuksessa saanut kuin muutaman euron rahaa viikossa omaan käyttöönsä, koska kaikki hänelle osoitettu raha oli hänen ohjaajansa käytössä. Tytön oli siis käytännössä mahdotonta lähettää perheelleen rahaa äidin pyynnöistä huolimatta. Hän kertoi tämän äidilleen, mutta äiti ei silti ymmärtänyt tätä. Haastattelussa äiti kertoo, että nyt Suomessa asuessaan hän on todella vasta ymmärtänyt, minkälaista elämä täällä on ja miksi rahanlähettäminen voi joskus olla vaikeaa tai jopa mahdotonta.

Tilanne, jossa lähtömaassa elävät sukulaiset eivät ymmärrä ettei ulkomailla asuvilla sukulaisilla ole tarpeeksi rahaa heidän auttamisekseen, tulee esille hyvin usein myös tutkimuskirjallisuudessa. Helposti kuvitellaan, että kenen tahansa Euroopassa asuvan on helppo tienata paljon rahaa ja hankkia omaisuutta. Rahalähetykset mahdollistavia uhruksia voi olla mahdoton kuvitella. (Kts. esim. Marjeta 2001, 88; Tiilikainen 2011, 75; Lindley 2010; Baldassar et al. 2007; Lovio 2013, 89.) Haastateltavat kertoivat, että Somaliassa käyvät lomilla vain hyvin toimeentulevat, työssäkäyvät somalialaiset, jotka vievät mukanaan runsaasti tuliaisia, elektroniikkaa ja niin edelleen. Tämä edesauttaa sen harhakuvan syntymisessä, että kaikki ulkomailla asuvat somalialaiset olisivat varakkaita. Kukaan haastattelemistani somalialaisista ei kokenut matkaa Somaliaan mahdolliseksi joko taloudellisten syiden tai Somalian turvallisuustilanteen tai molempien takia. Lovio (2013, 89–90) kirjoittaa samankaltaisista havainnoista omassa tutkimuksessaan. Vaurauden ja hyvinvoinnin merkkinä myös Senegalissa ja Gambiassa pidetään siellä matkustavia turisteja, jotka ajavat hienoilla autoilla, pukeutuivat kalliin näköisiin länsimaisiin vaatteisiin ja kuuntelevat länsimaista musiikkia. Lovio (emt., 90) tuo esille, että todellisen taloudellisen tilanteen selittäminen sukulaisille on hyvin vaikeaa ja se voi johtaa jopa konflikteihin sukulaisten välillä.

Mikäli rahaa pyytävät sukulaiset ajattelevat, että heidän Suomessa asuvilla sukulaisillaan on aina rahaa, tarkoittaa se sitä, että rahalähetyksiä pidetään helposti ainoastaan lähettäjän tahdon varaisena toimintana. Tämä tietenkin luo vielä kovemmat paineet rahan lähettämiseksi. Kukaan ei halua heistä ajateltavan, etteivät he haluaisi lähettää rahaa tai etteivät he välittäisi.

5.3.2 *Ei niistä silleen niin ku puhuta*

Lindleyn (2010, 15) mukaan rahalähetykset ovat hyvin jokapäiväinen ja arkinen osa somalialaistaustaisten maahanmuuttajien elämää ja niistä puhutaan yllättävänkin avoimesti. Haastattelutilanteissa en kuitenkaan millään tapaa kokenut, että rahalähetykset olisivat jotenkin luonteva keskustelunaihe. Usein rahalähetyksistä kerrottiin harkitun oloisesti ja vähäsanaisesti. Muutaman kerran kysymykseni jopa ohitettiin täysin. Myöhemmin eräässä haastattelussa minulle kävi ilmi, etteivät somalialaiset itsekään välttämättä keskustele rahalähetyksistä keskenään, saati sitten suomalaistaustaisen, entuudestaan tuntemattoman haastattelijan kanssa.

A: Eikö kuitenkin, niin kun aika usein, jos on somalialainen ja asuu täällä ja on sukua Somaliassa, niin eikö se ole aika normaalia, että lähetetään rahaa tai lähettääkö melkein kaikki sukulaisilleen. Ketkä pystyy?

(Tyttö tulkkaa, äiti vastaa)

T: Ei äiti tiedä ketään, koska ei kukaan kerro toisille, että joo mä lähetän tälleen ja tälleen.

A: Onko se semmoista mistä ei puhuta?

T: Joo, ei kukaan silleen oikein tule, et joo minä lähetän näin paljon ja näin paljon. Mutta kyllä varmaan auttaa jos pystyy. Kaikki haluisivat auttaa jos pystyisivät.

(Tulkkajana 16-vuotias tyttö, haastateltavana hänen äitinsä, Gargaaro)

Se, että rahalähetyksistä ei keskustella toisten, kenties jopa samantapaisessa tilanteessa olevien somalialaisten kanssa, tuli minulle haastattelijana yllätyksenä. Rahalähetyksistä puhumattomuus antaa myös selityksen sille, miksi haastattelutilanteissa rahalähetyksistä puhuminen on ajoittain tuntunut hyvinkin hankalalta. Tältä osin omat haastattelukokemukseni eroavat selkeästi Lindleyn (2010) tutkimustuloksista. Omissa haastatteluissani taustalla voi toki olla myös se, että kun taloudelliset resurssit ovat varsin pienet, sosiaalietuuksien varassa elävillä henkilöillä ei toimeentulosta ja rahalähetyksistä puhuta tämän takia kovin helposti. Voi olla, että tilanne olisi erilainen sellaisten suomensomalialaisten keskuudessa, jotka ovat palkkatöissä ja tulevat taloudellisesti hyvin toimeen.

5.4 Rahalähetyksen vaikutukset elämään Suomessa

Graduaiheeseen tutustuessani ja haastatteluja aloittaessani huomasin ajatelleeni rahalähetyksiä korostuneesti taloudellisena ja mitattavana ilmiönä. Kun osan rahoista lähettää pois, vaikuttaa se henkilökohtaiseen talouteen Suomessa ja tämä taas vaikuttaa hyvinvointiin. Hiljalleen haastatteluja tehdessäni minulle kuitenkin valkeni, etteivät haastateltaville keskiössä ole niinkään raha, vaan yhteydenpito, välittäminen, huolenpito ja tunteet. Transnationaalisia suhteita, moraalisia velvoitteita ja hyvänä muslimina, isänä, poikana tai tyttärenä toimimista ei voi mitata rahassa. Haastatteluja tehdessäni huomasin, etteivät haastateltavat kokeneet rahalähetyksen taloudellisia merkityksiä kovinkaan keskeisiksi asioiksi heidän elämässään. Rahan vähyys koettiin ikään kuin pakollisena seurauksena huolenpidolle ja välittämislle, jolle ei nähty vaihtoehtoja. Rahalähetykset transnationaalisten suhteiden ylläpitämisen osana eivät korostuneet, vaan rahan liikkuminen paikasta toiseen oli pakollinen sivuvaikutus, jonka sai aikaiseksi läheisistä huolenpito.

Useimmat haastateltavista kertoivat, etteivät he kokeneet rahalähetyksen vaikuttavan heidän elämäänsä Suomessa juuri millään tavalla. Poikkeuksena tästä olivat kuitenkin ne rahalähettäjät, jotka kokivat rahalähetykset pakollisiksi eli he, joiden lapsi, aviomies tai alaikäisiä sisaruksia asui Somaliassa. Pysäyttävää oli kuulla muun muassa isän kertovan säästävänsä ajoittain jopa omista syömisistään, jotta saa lähetettyä rahaa tyttärelleen Etiopiaan. Myös kahdella muulla haastateltavalla oli sellainen tilanne, että haastateltavien oman kertoman mukaan rahaa ei ollut riittävästi omaan elämiseen. Toisaalta

nämä rahalähettäjät korostivat haastatteluissa myös sitä, ettei rahaa ollut myöskään tarpeeksi niillä, jotka rahalähetyksiä vastaanottavat.

A: Onko se riittävästi jos sinä lähetät 100 euroa, niin riittääkö se?

I: Ei riitä, mutta parempi.

A: Kun ei mitään?

I: Vähän ostaa, ostaa ruokaa ja kaikkea. Mutta ei riittävästi. Samanlainen minä. Ei riittävästi täällä elämään, ei täällä töitä, työtön ja ei riittävästi rahaa. Lähetän noin sata neljästä sadasta eurosta ja...

A: Se on tosi vähän.

I: Tosi vähän. Ei riittävästi. Mutta mitä, mitä minä voin? Ja heillä tekee mitä heillä voi. Ja... monet somalialaiset samanlainen...

(Isniino, 20-vuotias nainen)

Sain vain yhden vastauksen kysymykseen, lähettäisivätkö haastateltavat joko enemmän tai edes jonkin verran rahaa jos heillä olisi töitä ja rahaa omassa käytössään täällä Suomessa, ja vastaus kuului ”totta kai”. Kaikilla muilla kerroilla haastateltavat eivät joko halunneet tai pystyneet vastaamaan kysymykseeni. Monessa tapauksessa töiden saamista ei pidetty kovinkaan realistisena tai sitten haastateltavat eivät halunneet tai pystyneet esittämään arvioita tulevaisuudesta.

En näe vielä uusi elämä mikä alkaa. Onko onnistunut, hyvä tai ei. En tiedä, mutta yritän aina auttaa heille. (...)

(Isniino, 20-vuotias nainen).

6 Rahalähetykset sosiaalisuutena

Tutkimuksessa selvitettiin, miten Suomessa asuvat somalialaistaustaiset maahanmuuttajat kokevat rahalähetykset: miksi rahaa lähetetään ja miten lähetettävä summa määräytyy? Lisäksi tutkimus pyrkii vastaamaan kysymykseen siitä, kokevatko somalialaistaustaiset maahanmuuttajat, että rahalähetyksillä olisi vaikutusta heidän elämäänsä Suomessa. Tutkimuksen tarkoitus on luoda uutta tietoa rahalähetyksistä ja vaikuttaa yhteiskunnalliseen keskusteluun, joka useimmiten on hyvin mustavalkoista.

Haastateltavat ovat olleet 2000-luvulla Suomeen muuttaneita ensimmäisen polven maahanmuuttajia, jotka asuvat pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Haasteltavien toimeentulo koostui palkkatöiden sijaan toimeentulo-, kotoutumis- ja opintotuista. Tästä huolimatta seitsemän yhdeksästä haastatellusta kertoi lähettävänsä rahaa niin paljon kuin vain pystyi (esim. kpl 4.1.2). Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että toisin kuin useat tutkimukset antavat ymmärtää (kts. esim. UNDP 2011), ainakin Suomessa asuvat, sosiaaliturvien varassa olevat maahanmuuttajat lähettävät rahaa.

He, jotka rahaa eivät lähettäneet, kertoivat, etteivät pysty sitä tekemään, sillä heillä ei ole rahaa lähetettäväksi. Kaksi haastatteluihin osallistuneista kertoi lopettaneensa rahalähetykset silloin kun heidän omat vanhempansa muuttivat Suomeen ja äiti alkoi lähettää rahaa sukulaisille (5.1). Kaikki haastateltavat pitivät rahalähetyksiä tärkeänä osana somalialaista kulttuuria, jonka yhteisöllisyyttä haastateltavat korostivat.

Kertomansa mukaan kukaan haastateltavista ei pysty lähettämään niin paljon rahaa sukulaisilleen kun haluaisi. Se, ettei rahaa pystytä lähettämään niin paljon kuin haluttaisiin tai niin paljon kuin sukulaisilla olisi tarvetta, saa haastateltavat tuntemaan olonsa syylliseksi, vihaiseksi, surulliseksi (5.3.1). Tämä ristiriita tuntui olevan usean haastateltavan arjessa hyvin konkreettinen. Rahalähetykset perustellaan paitsi velvollisuudella omia sukulaisia ja muita somalialaisia kohtaan, myös oikein toimimisella, Somalian kulttuurilla, islamin uskonnolla sekä omalla, verrattain hyvällä elämäntilanteella rauhallisessa Suomessa (5.3). Koska kyse on transnationaalisesta, rajat ylittävästä huolenpidosta, voidaan tästä käyttää tilannetta kuvaavaa termiä jakautunut huolenpito. Jakautuneen huolenpidon termi tarjoaa käsitteen, jossa pelkästään olemassa olevan transnationaalisen

suhteen lisäksi korostuu nimenomaan huolenpito ja velvollisuus maantieteellisesti kaukana asuvista läheisistä.

Sosiologisesti erityisen kiinnostavaa rahalähetyksissä on se, että haastateltaville transnationaalisisissa suhteissa keskiössä ei ole niinkään raha vaan yhteydenpito, välittäminen, huolenpito sekä sosiaaliset suhteet. Raha ilmentää transnationaalisisia suhteita, moraalisisia velvoitteita ja hyvänä muslimina, isänä, poikana tai sisarena toimimista. Tällaisiasia sosi-aalisiasia seikkoja ei voi mitata rahassa (5.4).

Toisin kuin Lindleyn (2010) tutkimuksessa, kukaan haastateltavistani ei lähettänyt rahaa muulla tavalla kuin suoraan sukulaisilleen. Rahaa ei siis lähetetty kansainvälisille organisaatioille tai kyläyhteisöille, joita yleisesti pidetään merkittävinä rahalähetyksiä saavina tahoina (UNDP 2011, 3–6, 65–82). Monet haastatelluista eivät kertomansa mukaan olleet ajatelleet tai edes kuulleet, että myös suurempiasia yhteisöjä voisi tukea. Kun rahaa on niukasti, on todennäköistä, että rahalähetyksiä tehdään suoraan vain omille sukulaisille ja ystäville.

Työni tulokset noudattelevat monilta osin Baldassarin ja kumppaneiden (2007) tutkimustuloksiasia yleisellä tasolla. Näiden tulosten mukaan perheenjäsenistä halutaan pitää huoli yli maantieteellisten rajojen ja etäisyyksistä huolimatta perheet mielletään yhteisöiksi, joihin halutaan kuulua. Kuitenkin siinä missä Baldassarin ja kumppaneiden (emt.) tutkimus kuvaa hyvin erilaisiasia taustoista ja eri puolilta maailmaan tulevien maahanmuuttajien transnationaalisisia suhteita, tämä tutkimus keskittyy diasporassa eläviin suomensomalialaisiin, jotka ovat asuneet Suomessa vain muutamiasia vuosiasia. Eläminen sellaisiasia transnationaalisisissa suhteissa, jossa toinen osapuoli on taloudellisesti ja turvallisuudelta huomattavasti heikommassa asemassa, poikkeaa huomattavan paljon sellaisiasia jossa molemmat ovat suhteellisen tasa-arvoisiasia asemassa. Tämän tutkimuksen tuloksiasia korostuu Baldassarin ja kumppaneiden (emt.) tutkimustuloksiasia enemmän jännitteet ja pakottavat termit. Hiljattain muuttaneilla diasporassa elävillä siirtolaisilla on todennäköisemmin suurempi paine lähettää rahaa kuin jo pitkään maassa olleilla ja toisaalta rahaa on todennäköisesti vähemmän kuin muista syistä muuttaneilla tai jo pitempään maassa olleilla. Tämä asettaa hiljattain maahan muuttaneille siirtolaisille moninkertaiset paineet muutenkin hyvin epävarmassa elämäntilanteessa

6.1 Miksi rahaa lähetetään ja miten lähetettävä summa määräytyy?

Jokaisella haastateltavalla on omat henkilökohtaiset, sosiaaliset, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset syyt rahan lähettämiseksi tai lähettämättä jättämiseksi (5.1 ja 5.2). Nämä syyt voidaan luokitella olevan mikro-, meso- ja makrotasoilla. Haastatteluisissa yleisimmin mainitut sosiaaliset syyt muodostuvat vallitsevien sosiaalisten suhteiden perusteella. Kun hyvin läheisiä ihmisiä, erityisesti alaikäisiä sisaruksia, omia lapsia tai ensimmäinen aviomies, asui vielä Somaliassa, eikä hänellä tai heillä ollut haastateltavan kertoman mukaan muita läheisiä, jotka olisivat voineet auttaa taloudellisesti, koettiin rahalähetykset pakonomaisiksi.

Baldassarin ja kumppaneiden (2007, 204–206) mukaan pakonomaisuus läheisistä kasvaa sen mukaan, miten merkittävä rooli lähettäjällä on perheen elättäjänä, eli onko perheellä myös muita taloudellisia lähteitä tai muita tukijoita vai onko rahalähettäjä ainoa. Heidän (emt., 15, 79, 82) mukaansa normatiiviset velvoitteet huolen pitämisestä ovat yleensä kovimmillaan vanhempien ja lasten välillä, vaikka yleisesti ottaen transnationaalinen huolenpito ei ole ainoastaan yksisuuntaista, pelkästään vanhemmilta lapsille suuntautuvaa, vaan myös lapsilta vanhemmille, lapsilta isovanhemmille ja sisaruksilta toisille suuntautuvaa huolehtimista ja välittämistä. Kun normatiivinen pakonomaisuus ei ole huolen pitämisen pääselittäjä, henkilökohtaiset päätökset ja välittäminen nostavat merkitystään.

Lovio (2013, 86) toteaa omassa pro gradu -tutkielmassaan, että hänen aineistossaan, joka koostui Suomessa asuvista senegalilaisista ja gambialaisista maahanmuuttajista, kukaan, jolla kotimaassa asui vielä lapsia tai puoliso, ei kyseenalaistanut rahalähetyksiä, vaan lapsista ja puolisoista taloudellisesti huolen pitäminen koettiin ennen kaikkea hoidettavaksi velvollisuudeksi. Samalla tapaa kuin omassa aineistossani, myös Lovion (emt.) aineistossa korostuu haastateltavien vahva sitoutuminen omiin vanhempiin. Omat ikääntyvät vanhemmat mainittiin useimmiten rahalähetyksiä vastaanottaviksi henkilöiksi ja velvollisuutta perusteltiin ennen kaikkea vastavuoroisuudella: vanhemmat, erityisesti äiti, olivat pitäneet huolta haastateltavasta kun hän oli lapsi. Nyt oli haastateltavan vuoro pitää huolta vanhemmista.

YK:n kehitysjärjestön (UNDP 2011, 6) mukaan diasporassa elävät somalialaiset ovat usein tilanteessa, jossa he lähettävät jo maksimisumman rahaa sukulaisilleen Somaliaan tai joihinkin kolmansiin maihin. Myös aineistoni haastateltavat kuvaavat tilanteensa olevan tämä. Kaikki, jotka sanoivat lähettävänsä rahaa, kertoivat lähettävänsä niin paljon kuin vain pystyivät. Toisaalta taas ne, jotka eivät lähettäneet rahaa, eivät kertomansa mukaan voineet, koska heillä ei ollut mistä lähettää. Toisille haastattelemistani henkilöistä maksimi tarkoittaa sitä, että rahaa säästetään kaikesta, jopa omasta ruokailusta ja hyvinvoinnista. Toisille maksimi rahasumma tarkoittaa taas sitä, mikä jää yli kun kaikki muut menot on maksettu pois alta. Useimmat haastattelemistani henkilöistä kertoivat, että esimerkiksi perheen lasten menot menevät rahalähetyksen edelle. Yksi haastateltava kertoi esimerkiksi ostaneensa juuri auton, joten tämän takia rahaa ei juuri jäänyt lähetettäväksi. Muutamat haastateltavat suunnittelivat myös muuttavansa isompaan asuntoon heti kun sellainen löytyisi.

Baldassarini ja kumppaneiden (2007, 204–206) tutkimuksessa kuin myös omassa työssäni tulee esille se, että miten paljon kukakin tukee ja ketä, on monen asian summa. Makro-, mikro- ja mesotekijät nivoutuvat jokaisella haastateltavalla lopulta omalla monimutkaisella tavallaan summaksi, jonka haastateltavat kertoivat lähettävänsä sukulaisilleen. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että kaikkia mainittuja rahalähetyksen syitä yhdistää myös yleisemmän tason selitykset: moraalit, uskonto ja kulttuuri.

6.2 Sosiaalisesti pakottava transnationalismi

Rahalähetykset ja tällä tavoin läheisistä huolen pitäminen nähtiin haastattelutilanteissa tavoiteltavana moraalisenä hyveenä. Myös Carling (2008, 1462) kuvaa oman aineistonsa pohjalta kuinka Hollantiin muuttaneet kapverdeläiset puhuivat rahalähetyksistä ylpeydellä. Carlingin (emt.) mukaan ylpeyttä koettiin kuvattaessa paitsi omaa toimintaa, myös kapverdeläistä solidaarisuuden perinnettä. Sekä tämän työn että Carlingin aineistossa rahalähetyksiä kuvattiin usein kuitenkin myös pakottavin termein: ”on pakko auttaa”. Tuota pakkoa ei muodosta niinkään mikään rahalähetyksiä vaativa taho, vaan haastateltavien oma käsitys oikein toimimisesta. Omat ja rahalähetyksiä vastaanottavien sukulaisten taloudelliset ja sosiaaliset tilanteet olivat niin epätasapainoiset, että rahalä-

hettäjät kokivat jopa syyllisyyttä omasta turvallisesta ja hyvinvoivasta asemastaan Suomessa.

Al-Alin (2002) ja Lindleyn (2010, 127–132) käyttämät termit pakotettu tai painostettu transnationalismi saavat tukea myös tämän tutkielman aineistosta. Tosin suomennettuna pakkotransnationalismi tai pakotettu transnationalismi kuulostavat helposti siltä, että joku taho tai henkilö pakottaa siirtolaiset transnationaalisiin suhteisiin ja sitä kautta rahalahetyksiin. Kyse ei niinkään ole siitä, että joku painostaisi rahalahetyksiin, vaan siitä, että velvollisuus omia sukulaisia ja läheisiä kohtaan koetaan niin pakottaviksi. Kuvavampi ja informatiivisempi suomenkielinen termi voisi olla vaikkapa *sosiaalisesti pakottava transnationalismi*. Tällä tarkoitan esimerkiksi Asadin, Etiopiassa yksin asuvan tyttären isän kaltaista tilannetta, jossa niin läheinen sukulainen asuu niin heikoissa oloissa, ettei Asadille jää muuta mahdollisuutta kuin lähettää kaikki liikenevä raha, jolla tosin olisi hänelle itselläänkin käyttöä (5.1.1). Itse asiassa tarve on niin pakottava, ettei muita vaihtoehtoja kenties edes tietoisesti punnita.

Transnationaalisten suhteiden ja rahalahetysten mukanaan tuomat jännitteet voivat olla merkittävä lisästressin lähde maahanmuuttajille (Baldassar et al. 2007, 14–15, 193). Koska kaikki haastattelemani henkilöt ovat hiljattain Suomeen muuttaneita, on hyvin todennäköistä, että heillä korostuu ahdistuneisuus perheen vastentahtoisesta jakautumisesta pitempään maassa asuneita somalialaisia enemmän. Monilla haastateltavilla elämäntilanteessa on useita stressin aiheuttajia: perheenyhdistämisprojekti on kesken tai siitä on jo tullut kielteisiä päätöksiä, joita on lähdetty oikaisemaan, omat asumisratkaisut ovat väliaikaisia ja oma paikka suomalaisessa yhteiskunnassa tunnetaan epäselväksi. Todennäköisesti jo pidempään maassa olleilla koko rahalahetyksiin liittyvä problematiikka on hyvin erilainen, jos perheet ovat jo ”kokonaisina” yhdessä paikassa eivätkä kontaktit kotimaahan ole enää niin tuoreita kuin juuri muuttaneilla.

6.3 Jännitteet

Niin kuin sosiaalisessa kanssakäymisessä muutenkin, myös rahalahetyksiin liittyy tunteita ja jännitteitä. Tutkimukseni tukee esimerkiksi Baldassarin ja kumppaneiden (2007, 203–212), Carlingin (2008) sekä Lindleyn (2010, 123–141) mainitsemia tutkimustuloksia, joiden mukaan jännitteitä syntyy muun muassa siitä, että tuloerot lähtömaan ja

asuinmaan välillä ovat suuret. Odotukset ja todellisuus eivät täsmää. Monet haastateltavat kertoivat siitä, etteivät sukulaiset Somaliassa pysty ymmärtämään, ettei heillä Suomessa ole tarpeeksi rahaa rahalähetyksen tekemiseksi (esim. 5.3.). Myös Mazzucato ja Schans (2008, 6) kirjoittavat, kuinka maahan jääneiden sukulaisten epärealistiset odotukset maasta muuttaneiden sukulaisten avunantomahdollisuuksista ja näiden odotusten täyttymättömyys voivat johtaa lähtömaassa asuvien sukulaisten närkästykseen ja pettyykseen maasta muuttaneita kohtaan.

Tämä ristiriitainen tilanne ja transnationaalissa tilassa elävien erilaiset elämät muodostavat suuria informaatiotyhjiöitä: lähtömaassa asuvat eivät haastateltavien mukaan tiedä eivätkä osaa kuvitella, minkälaista elämä on kehittyneessä maassa. Usein mielikuvat ovat liian optimistisia. Maasta lähteneet siirtolaiset taas eivät tiedä vastaanottajien todellista elämäntilannetta, kuinka konkreettinen rahan tarve on ja mihin lähetetty raha todellisuudessa menee. Nämä tilanteet voivat aiheuttaa jännitteitä läheisten välille. (Carling 2008.) Koska haastattelemani somalialaisilla ei ollut mahdollisuutta matkustaa kotimaahansa tervehtimään sukulaisia, epätietoisuus kotimaan ja siellä elävien läheisten oloista korostui (5.3.1.). Carlingin (emt.) mukaan kyse on ennen kaikkea vallan epätasaisesta jakautumisesta sukulaisten välillä.

Paitsi sukulaisten välillä jännitteitä rahalähetyksissä kerrottiin koettavan myös omassa toiminnassa. Toisaalta haastateltavat kertoivat, että rahan lähettäminen on usein vaikeaa, sillä itselläkään ei ole ylimääräistä rahaa lähetettäväksi. Toisaalta taas lähettämättä jättäminen voi tuntua liian raskaalta, sillä huoli sukulaisten hyvinvoinnista painaa vaakakupissa (Lindley 2010). Rahalähetykset moraaliin sidottuna teemana ja oikein toimimisenä tekevät rahan lähettamisestä paljon suuremman kysymyksen lähettäjälle itselleen kuin vain kysymyksen rahasta konkreettisena välineenä transnationaalisten suhteiden ylläpidossa (5.2; kts. myös Baldassar et al. 2007, 208.) Diasporassa eläville perheenjäsenille rahalähetykset saattavat olla hyvin tärkeä keino tuntea toimivansa oikein ja vastuullisesti tilanteessa, jossa yleisesti katsottuna voi olla hyvin pienet ja rajalliset resurssit yhteiskunnallisena toimijana.

Huomionarvoista on myös se, että haastattelemani somalialaiset eivät puhuneet rahalähetyksistä kovinkaan luontevasti tai vapautuneesti. Haastatteluissa tuli ilmi, etteivät

rahalähetykset ole aina avoin keskustelunaihe edes somalialaisten itsensä parissa (kts. 5.3.2.). Voi hyvin olla, että haastateltavieni niukat taloudelliset resurssit ja sosiaalietuuksien varassa eläminen toivat lisäjännitettä rahalähetyksistä puhumiseen. Niissä haastatteluisa, joissa en saanut vastauksia esittämiini kysymyksiin, tuntuivat jännitteet korostuvan muita haastattelutilanteita enemmän. Rahalähetyksiin liittyvistä sosiaalisista jännitteistä ei haluttu puhua.

Paitsi mikro- ja mesotasoilla, rahalähetyksiin liittyviä jännitteitä syntyy myös yhteiskunnallisella makrotasolla. Haastatteluisa ei puhuttu yhteiskunnallisella tasolla syntyvistä jännitteistä, mutta jännitteet ovat luettavissa sanomalehdistä ja internetin keskustelupalstoilta sekä aistittavissa yleisestä asenneilmapiiristä (3.1.3). Jännitteet eivät koske ainoastaan rahalähetyksiä, vaan kaikenlaisia transnationaalisia sosiaalisia suhteita, jotka nähdään usein negatiivisena asiana tai jopa uhkana kansallisvaltiolle (Haikkola 2012, 24–25). Myös suomensomalialaisten että suomalaisten välillä voidaan nähdä olevan tietynlainen informaatiotyhjiö. Suomalaisten on vaikea ymmärtää minkälaisista oloista somalialaiset maahanmuuttajat tulevat ja minkälaisia jännitteitä he joutuvat kokemaan erilaisten yhteiskuntien ja jakautuneiden sukulaissuhteiden seurauksena. Tästä seuraa se, että somalialaiset joutuvat helposti hyvin monenlaisten jännitteiden välille. Niiden, jotka syntyvät transnationaalisissa suhteissa, sekä niiden, jotka syntyvät suomalaisen yhteiskunnan sisällä.

7 Johtopäätökset

Pro gradu -tutkielmassani on selvitetty somensomalialaisten rahalähetyksiä jakautuneen huolenpidon ilmentäjinä. Tutkielman pääasiallinen tutkimuskysymys on ollut: miten somalialaistaustaiset maahanmuuttajat kokevat rahalähetykset? Tutkimus osallistuu keskusteluun, jota käydään rahalähetysten sosiaalisista vaikutuksista sekä diasporassa elävien maahanmuuttajien hyvinvoinnista uudessa asuinmaassaan.

Tutkimukseni keskiössä on ajatus, että rahalähetysten ydin on sosiaalinen. Haastateltaville rahalähetysten keskiössä ei ole niinkään raha, vaan yhteydenpito, välittäminen ja huolenpito. Huolenpidon ja välittämisen kautta rahalähetykset ovat vahvasti sidottuja moraaliin ja oikein toimimiseen. Rahan lähettäminen ja tällä keinoin läheisistä huolen pitäminen on ennen kaikkea oikein toimimista, jolla voi olla merkittävä vaikutus henkilön käsitykseen itsestä toimijana.

Rahalähetyksillä on hyvin merkittävä asema somalialaistaustaisten maahanmuuttajien transnationaalisissa suhteissa ja ne ovat hyvin tavallisia somalialaistaustaisille maahanmuuttajille siitä huolimatta, että joidenkin lähettäjien tulot perustuvat ainoastaan sosiaalietuuksiin. Vaikka rahaa on näillä lähettäjillä työssäkäyviä vähemmän, ei sosiaalinen paine rahalähetyksiin ole heillä yhtään muita pienempi. Velvollisuuden tunteeseen näyttäisi vaikuttavan omaa taloudellista tilannetta enemmän ihmissuhteet lähetysten takana: mitä läheisempi henkilö ja mitä heikommassa tilanteessa, sitä korkeampi velvollisuus on lähettää rahaa.

Usein rahan lähettäminen kuvataan pakolliseksi ja erittäin merkitykselliseksi perheenjäsenten pärjäämisen kannalta. Se, miten paljon jokainen pystyy lähettämään, määräytyy lähettäjän ja vastaanottajan henkilökohtaisten, sosiaalisten ja yhteiskunnallisten asioiden perusteella. Kertomansa mukaan kukaan haastateltavista ei pysty lähettämään niin paljon rahaa sukulaisilleen kuin haluaisi. Odotukset ovat kotimaassa usein epärealistiset ja sen ymmärtäminen, ettei Suomessa asuvilla sukulaisilla ole rahaa lähetettäväksi, voi olla vaikeaa. Ristiriidan kokeminen saa haastateltavat tuntemaan olonsa syyllisiksi ja surullisiksi. Jännitteet voivat aiheuttaa lisää stressiä jo muutenkin haastavassa elämäntilanteessa olevalle maahanmuuttajalle.

Kansainvälisessä turvallisuuspuheessa rahalähetykset nähdään helposti ainoastaan turvallisuuteen liittyvänä ongelmana: rahanpesuna tai terrorismin rahoittamisena (2.2.1). Tämän takia pankit ovat sulkeneet rahalähetykspalveluita tarjoavien yritysten pankkitilejä maailmalla ja nyt myös Suomessa. Syynä tilien sulkemiseen on pidetty rahalähetyksen valvonnan hankaluutta. Kun tilejä suljetaan, tulisi kuitenkin ottaa huomioon miten tärkeitä rahalähetykset ovat Somalian kehityksen ja siellä asuvien ihmisten hyvinvoinnin ja elämisen kannalta. Pankkitilien sulkeminen tarkoittaisi useimmille haastattelimilleni henkilöille hyvin epätoivoista tilannetta. Työni osoittaa omalta osaltaan, että olisi erittäin tärkeää, että vain tietyt henkilöt ja tahot suljettaisiin rahalähetykspalveluiden ulkopuolelle, ei kokonaista ihmisryhmää. Kaikkien rahalähetykspalveluita tarjoavien yritysten tilien sulkemisella voisi olla hyvin vakavat seuraukset monien ihmisten, perheiden ja koko maan kehityksen kannalta.

Toisin kuin Lindley (2010) esittää, transnationaalisia suhteita ei tulisi nähdä esteenä integraatiolle, vaan transnationaalinen huolenpito tulisi nähdä toimintana, jota globaalisti pidetään moraalisesti oikeana ja johon poliittisella tasollakin halutaan kannustaa (3.1.1). Usein suhteiden ylläpito on ennen kaikkea välittämistä ja huolenpitoa (6.1 & 6.2). Rahalähetykset sukulaisille voivat lisätä diasporassa elävän maahanmuuttajan tunnetta suhteellisesta köyhyydestä, mutta varsinkin silloin kun oma perhe ja kaikista lähimmät ihmiset ovat vastentahtoisesti hajallaan eri maissa, suhteellisen köyhyyden kaltaisilla tunteilla vaikuttaisi olevan toissijainen merkitys.

Onnistunut integraatio on monimutkaisten asioiden summa, johon vaikuttavat lukuisat tekijät. Tällaisia tekijöitä ovat Vertovecin (2009, 77–78) mukaan esimerkiksi koulutus-taso, omat ja läheisten kokemukset sekä valmiudet kohdata uusia asioita. Yhteiskunnan vastaanottavuus ja kannustavuus ovat myös merkittävässä asemassa puhuttaessa maahanmuuttajien mahdollisuuksista onnistuneeseen integraatioon. On hyvä muistaa, että diasporan ja transnationaalisen elämäntilanteen näkeminen esteenä integraatiolle palvelee ennen kaikkea valtaväestön asemaa ja etuja (Portes 2001, 887; Faist 2010, 13; Wahlbeck 2012, 56). Tutkielmani osoittaa, että rahalähetykset ovat ennen kaikkea läheisten transnationaalisia sosiaalisia suhteita: välittämistä ja huolenpitoa, universaalisti tavoiteltavia hyveitä.

7.1 Rajauksien ja tutkimusmenetelmien arviointi

Puolistrukturoidut teemahaastattelut mahdollistivat sen, että keskusteltaessa rahälähe-tyksistä ja transnationaalista suhteista haastateltavat johdattivat keskustelua halua- maansa suuntaan. Tämä toimikin haastatteluissa erinomaisesti, sillä en haastattelijana ohjannut liiaksi haastatteluissa keskusteltavia teemoja. Näin haastateltavat pystyivät nostamaan asioita, joita en itse olisi osannut nostaa tutkimuksen keskiöön. Haastatelta- vat puhuivat odotettua enemmän rahäläheyyksiin ja transnationaalisiin suhteisiin kuulu- vasta velvollisuudesta sekä niihin kuuluvista jännitteistä. Haastatteluissa tuli odotettua enemmän esille myös monen haastateltavan vaikea tilanne kahden maan ja kahden eri kulttuurin välillä. Lomakehaastattelulla tutkimustulokset olisivat luultavasti olleet täysin erilaiset.

Toisaalta haastatteluista jäi osittain sellainen tunne, että ne olisivat voineet onnistua paremminkin. Ajoittain rahälähetysten teemasta puhuminen tuntui haastateltavien kans- sa olevan vaikeaa. Olisi ollut hyvä, että olisin ennen varsinaisia haastatteluja tavannut haastateltavia ainakin kerran aikaisemmin, jotta olisimme voineet luoda luottamussuh- detta ja näin rahäläheyyksistä puhuminen olisi ehkä helpottunut. Jos nyt jatkaisin haas- tattelujen tekemistä samojen haastateltavien parissa, uskon, että keskustelumme voisi olla aikaisempaa moniulotteisempaa ja analyttisempaa. Minuun luotettaisiin paremmin ja haastateltavat myös tietäisivät paremmin mitä olen tekemässä. Olisi hyvä miettiä myös haastatteluissa esitettäviä kysymyksiä tarkemmiksi ja monipuolisemmiksi, sillä rahälähettykset osoittautuivat keskustelunaiheeksi, josta ei puhuta kovin vapautuneesti.

Tutkimusjoukko rajattiin sen mukaan, että haastateltavat ovat ensimmäisen polven maahanmuuttajia ja että haastattelut onnistuvat suomen kielellä. Tutkittavat eivät sinän- sä rajautuneet koulutustaustan, maassa vietetyn ajan tai työllisyystilanteen mukaan, mutta tutkimuksen maantieteellinen sijainti suhteellisen kauas pääkaupunkiseudusta oli edesauttamassa tiukahkon rajauksen syntymistä. Aineiston kerääminen ei ollut ongel- matonta, kuten luvussa neljä kerrottiin. Haastattelujen toteuttaminen pääkaupunkiseu- dun ulkopuolella, maahanmuuttajien parissa, joiden ääni kuuluu heikosti jo puutteellisen kielitaidonkin takia, oli haasteellista, mutta toisaalta myös erinomaisen tärkeää.

7.2 Jatkotutkimusmahdollisuudet

Tutkimuksessa tuli esiin uutta tietoa Suomessa hyvin vähän tutkitusta ilmiöstä eli diasporassa elävien somalialaisten rahalähetyksen sosiaalisesta puolesta. Tutkielma tuo merkittävää lisätietoa aiheeseen, joten sen voi katsoa olevan yhteiskunnallisesti merkittävä. Koska tutkimuskenttä on varsin uusi, aihetta voisi syventää helposti moneen eri suuntaan.

Tässä tutkimuksessa rahalähetyksiä vastaanottavat henkilöt jäävät passiiviseen vastaanottajan rooliin, vaikka todellisuudessa myös he ovat transnationaalisisessa tilassa toimivia yksilöitä samalla tapaa lähettäjiä kanssa. Jännitteet, odotukset ja velvoitteet syntyvät näiden henkilöiden transnationaalisten sosiaalisten suhteiden seurauksena. Olisi erittäin mielenkiintoista jatkaa tutkimusta tuomalla mukaan myös rahalähetyksiä vastaanottavien henkilöiden näkemykset rahalähetyksiin liittyen. Tämä auttaisi monipuolisemman kokonaiskuvan luomisessa rahalähetyksistä. Mielenkiintoisia tutkimuskysymyksiä voisi olla esimerkiksi: Minkälaisia odotuksia rahalähetyksissä koetaan vastaanottajien puolelta? Kokeeko vastaanottaja rahalähetyksiin liittyviä jännitteitä? Ja miten vastaanottajan kokemukset rahalähetyksistä poikkeavat lähettäjiä kokemuksista?

Tutkimukseni rajauksen mukaan olen haastatellut aineistooni ainoastaan ensimmäisen polven alle kymmenen vuotta Suomessa asuneita somalialaistaustaisia maahanmuuttajia. Aineistossani oli nähtävissä vihjeitä siitä, että rahalähetyksen rooli ja merkitys on ensimmäisen polven maahanmuuttajille erilainen kuin toisen polven maahanmuuttajille, joilla suhteet Somaliassa asuviin sukulaisiin eivät ole kenties niin tiiviitä. Omassa aineistossani kaksi haastatteluihin osallistuneista somalialaisesta kertoi, että oli aikaisemmin lähettänyt rahaa vanhemmilleen Somaliaan, mutta kun nämä pääsivät maahan, ei rahalähetyksiä jatkettu enää muille sukulaisille (5.1.3 ja 5.3). Tämä herättää mielenkiintoa siihen, jatkuvatko rahalähetykset vielä myöhemmin, esimerkiksi sitten, kun omat vanhemmat eivät enää pysty lähettämään. Olisi myös erittäin mielenkiintoista jatkaa tutkimusta toisen polven somalialaistaustaisten maahanmuuttajien parissa ja tutkia erityisesti sitä, miten päätös rahan lähettamisestä tai lähettämättä jättämisestä muotoutuu. Myös jo pidempään maassa olleiden ensimmäisen polven maahanmuuttajien rahalähetyksiä voitaisiin tutkia: mitä rahalähetyksille käy ajan kuluessa?

Tähän mennessä suomalainen transnationaalisia suhteita käsittelevä tutkimus on käyttänyt lähes ainoastaan kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä ilmiön hahmottelemiseen. Myös kvantitatiivinen tutkimustieto voisi tuoda mielenkiintoista lisäinformaatiota erityisesti rahalähetysten yleisyydestä ja lähetettävistä summista sekä näiden koetuista vaikutuksista elämään Suomessa. Uskon, että yhdistelemällä kvalitatiivista ja kvantitatiivista tutkimustietoa olisi mahdollisuus tuottaa aiheesta merkittävä määrä lisätietoa, joka voisi auttaa ymmärtämään diasporassa eläviä somalialaistaustaisia maahanmuuttajia ja heidän asemaansa. Tämä helpottaisi esimerkiksi sellaisten palveluiden tuottamisessa, jotka vastaisivat somalialaistaustaisten maahanmuuttajien tarpeisiin parhaalla mahdollisella tavalla. Ideaalitapauksessa tieto ja sitä kautta ymmärrys voisivat tarjota avaimia maahanmuuttajien hyvinvointiin liittyvien kysymysten ratkomiseen.

Lähteet

Aamulehti 12.9.2012/ Kotimaa/ KRP otti kiinni naisen epäiltynä terrorismin rahoittamisesta.

<<http://www.aamulehti.fi/Kotimaa/1194766898240/artikkeli/krp+otti+kiinni+naisen+epailtyna+terrorismin+rahoittamisesta.html>> (viitattu 12.5.2013)

Abdirashid A, Ismail 2007: Lawlessness and economic governance: the case of hawala system in Somalia. *International Journal of Development Issues* 6 (2):168–185.

Abdirashid A, Ismael 2013. Kauppätieteiden tohtori. Suullinen tiedonanto 8.5.2013.

Adepoju, Aderanti 2008: Current African Issues. *Migration in sub-Saharan Africa*. 37. Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala.

Al-Ali, Nadjje; Black, Richard & Koser, Khalid 2001: The limits to “transnationalism”: Bosnian and Eritrean refugees in Europe as emerging transnational communities. *Ethnic and Racial Studies* 24 (4):578–600.

Al-Ali, Nadjje; Black, Richard & Koser, Khalid 2002: Trans- or a -national? Bosnian refugees in the UK and the Netherlands. Teoksessa Al-Ali, Nadjje & Koser, Khalid (edit.) *New Approaches to Migration? Transnational communities and the transformation of home*. Routledge, London & New York.

Al-Ali, Nadjje 2002: Loss of Status or New Opportunities? Gender relations and transnational ties among Bosnian refugees. Teoksessa Bryceson, Deborah & Vuorela, Ulla: *The Transnational Family*. New European Frontiers and Global Networks. Cross-cultural perspectives on women, United Kingdom.

Alitolppa-Niitamo, Anne & Ali, Abdullahi 2001: Somalidiaspora Suomessa – muutoksia, haasteita ja haaveita. Teoksessa Forsander, Annika; Ekholm, Elina & Hautaniemi, Petri et al.: *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Palmenia-kustannus, Helsinki.

Alitolppa-Niitamo, Anne 2004: *The Icebreakers: Somali speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education*. Family Federation of Finland, Helsinki.

Baldassar, Loretta; Vellekoop Baldock, Cora & Wilding, Raelene 2007: *Families Caring Across Borders. Migration, Ageing and Transnational Caregiving*. Palgrave Macmillan, New York.

BBC News 10.7.2013/ Business/ Doyle, Mark/ Barclays account shutdown raises Somali fears. *BBC News* 10.7.2013 <<http://www.bbc.co.uk/news/business-23255853>> (viitattu 14.8.2013)

Brinkerhoff, Jennifer M. (edit.) 2008: *Diasporas & Development. Exploring the Potential*. Lynne Rienner Publishers, Inc., Colorado.

Bryceson, Deborah & Vuorela, Ulla (edit.) 2002: *The Transnational Family*. New European Frontiers and Global Networks. Berg, Oxford.

- Carling, Jorgen 2008: The human dynamics of migrant transnationalism. *Ethnic and Racial Studies* 21 (8): 1452–1477.
- Charmaz, Kathy 2002: Qualitative Interviewing and Grounded Theory Analysis. Tekosessa Gubrium, J. & Holstein, J. (edit.) *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Sage Publications, Inc.: USA.
- Dahabshiil: Dahabshiil Story. <<http://www.dahabshiil.fi/about-us/dahabshiil-story.html>> (viitattu 12.3.2013)
- Daisy Ladies: <www.daisyladies.org> (viitattu 13.2.2013)
- Ernste, Huib; Van Houtum, Henk & Zoomers, Annelies 2009: Trans-World: Debating the Place and Borders of Places in the Age of Transnationalism. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 100 (5): 577–586.
- European Union Agency for Fundamental Rights, FRA: European Union Minorities and Discrimination Survey. <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/664-eumidis_mainreport_conference-edition_en_.pdf> (viitattu 27.5.2013)
- Faist, Thomas 2000: *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford University Press, Oxford.
- Faist, Thomas 2010: Diaspora and transnationalism: What kind of dance partners? Teoksessa Bauböck, Rainer & Faist, Thomas (edit.) *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- FAO Somalia, Food and Agriculture Organization of the United Nations: <<http://www.faosomalia.org/news/111-study-suggests-258000-somalis-died-due-to-severe-food-insecurity-and-famine>> (viitattu 25.5.2013)
- Finanssivalvonta 2013: Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen. <http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/Rahanpesun_estaminen/Pages/Default.aspx> (viitattu 23.5.2013.)
- Gammeltoft, Peter 2002: Remittances and Other Financial Flows to Developing Countries. *International Migration* 40 (5): 181–210.
- The Guardian 7.8.2013/ Global Development/ Tran, Mark/ Somalia remittance cut would sever financial lifeline, warns bank chief. The Guardian 7.8.2013. <<http://www.theguardian.com/global-development/2013/aug/07/somalia-remittance-bank-barclays>> (viitattu 26.8.2013)
- Gorchakova, Nadezda 2012: *Conceptualization of transnational remittances as social capital (re)production. The case of Somali diaspora in Finland. Sosiaalitieiden pro gradu –tutkielma*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Guarnizo, Luis Eduardo 2003: The Economics of Transnational Living. *International Migration Review* 37 (3): 666–699.

- Haikkola, Lotta 2012: *Monipaikkainen nuoruus. Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit*. Helsingin Yliopisto, Helsinki.
- Hautaniemi, Petri 2004: *Pojat!/: somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki.
- Harper, Mary 2012: *Getting Somalia Wrong? Faith, War and Hope in a Shattered State*. Zed Books, London & New York.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009: *Tutki ja kirjoita*. Tammi, Hämeenlinna.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1991: *Teemahaastattelu*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2011: *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus, Helsinki.
- HS/ *Helsingin Sanomat* 13.8.2013/ Kotimaa/ Nyström, Erik/ Suomen somalialaiset huolissaan rahalähetysten keskeyttämisestä. <<http://www.hs.fi/kotimaa/a1376358972517>> (viitattu 14.8.2013)
- HS/ *Helsingin Sanomat* 16.9.2011/ Kotimaa/ Vähäsarja, Irina/ Mies ja nainen vangittu epäiltynä terrorismiin liittyvistä rikoksista. <<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Mies+ja+nainen+vangittu+ep%C3%A4iltyin%C3%A4+terrorismiin+liittyvist%C3%A4+rikoksista/1135269404817>> (viitattu 15.4.2013)
- Huttunen, Laura 2006: Bosnialainen diaspora ja transnationaali eletty tila. Teoksessa Tuomas Martikainen (edit.) *Ylirajainen kulttuuri: Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hämeen-Anttila, Jaakko 2004: *Islamin käsikirja*. Otava, Keuruu.
- Ihmisiä muuttoliikkeessä: Maahan muuttaneet miehet kohtaavat odotuksia läheltä ja kaukaa. <http://www.muuttoliikkeessa.fi/index_html?cid=299&lang=suo> (viitattu 3.5.2013)
- Jasinskaja-Lahti, Inga; Libkind, Karmela & Vesala, Tiina 2002: *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia*. Gaudeamus, Helsinki
- Kokoomus: Säännöt ja Periaateohjelma 2012. <<http://www.kokoomus.fi/periaateohjelma/>> (viitattu 24.5.2013)
- Koraani*. Arabian kielestä suomentanut Hämeen-Anttila, Jaakko 1997. Gummerus, Jyväskylä.
- Koskela, Reetta 2012: *Maahanmuuttajien sosiaaliset suhteet transnationalisuuden näkökulmasta – Tapaustutkimus Helsingin Hämeentieltä*. Kehityskaantieteen pro gradu -tutkielma: Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Kulakzis, Sibel & Purdekova, Andrea 2006: Somali Remittance Sector: A Macroeconomic Perspective. Teoksessa Maimbo, Samuel Munzele (edit.): *Remittances and*

- Economic Development in Somalia*. Social Development Papers. Conflict Prevention & Reconstruction. Paper no. 38. World Bank, Washington.
- Layder, Derek 1998: *Sociological Practice: linking theory and social research*. SAGE Publications Inc., London.
- Levitt, Peggy 2001: *The Transnational Villagers*. University California Press, California.
- Lewis, Ioan 2009: *Understanding Somalia and Somaliland*. HURST Publisher Ltd, London.
- Lindley, Anna 2010: *The Early Morning Phone call. Somali Refugees' Remittances. Studies in Forced Migration*. Berghahn Books, United States.
- Lovio, Ilari 2013: *Transnationalism, Remittances and Asymmetries. Multi-Local Family Ties of Senegambian Migrants in Finland*. Sosiaalitieteiden pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Maimbo, Samuel Munzele (edit.) 2006: *Remittances and Economic Development in Somalia. Social Development Papers. Conflict Prevention & Reconstruction*. Paper no. 38. World Bank, Washington.
- Malin, Maili & Anis, Merja 2013: Maahanmuuttajat hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Martikainen, Tuomas; Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna: *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Gaudeamus, Helsinki.
- Marjeta, Maarit 2000: *Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa: somalinaiset, perhe ja muutos*. Joensuu University Press, Joensuu.
- Martikainen, Tuomas 2009: Eettisiä kysymyksiä maahanmuuttotutkimuksessa. *Elore* 16 (2): 9.
- Martikainen, Tuomas 2011: *Suomi remix*. Into Pamfletti, Helsinki.
- Mazzucato, Valentina 2008: The Double Engagement: Transnationalism and Integration. Ghanian Migrants' Lives Between Ghana and the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34 (2): 199–216.
- Mazzucato, Valentina & Schans, Djamila 2008: *Transnational Families, Children and the Migration-Development Nexus*. SSRC Migration & Development Conference Paper 20, New York.
- Migration and Remittances Factbook 2011*. The World Bank, Washington.
- New York Times* 3.10.2001/ The Financing/ Frantz, Douglas/ Ancient secret system moves money globally.
<<http://www.nytimes.com/2001/10/03/international/03LAUN.html>> (viitattu 15.5.2013)
- Omar, Osman Mohamed 2006: *Somalia. Past and Present*. Somali Publications Pvt. Ltd, Mogadishu.

- Passas, Nikos 2005: Formalizing the Informal? Problems in National and International Regulation of Hawala. Teoksessa IMF: *Regulatory Frameworks for Hawala and Other Remittance Systems*. International Monetary Fund, Publication Service, Washington.
- Pihkala, Maarit 2013. Finanssivalvonnan lakimies. Suullinen sekä kirjallinen tiedonanto kesällä 2013.
- Portes, Alejandro; Luis E. Guarnizo & Patricia Landolt 1999: The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies* 22 (2): 217–237.
- Portes, Alejandro 2001: Introduction: the debates and significance of immigrant transnationalism. *Global Networks* 1 (3): 181–193.
- Rastas, Anna 2005: Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusu vuori, Johanna ja Tiittula, Liisa (edit.) 2005: *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere.
- The Royal Norwegian Ministry of Finance 2010: Regulation of payment services - Simpler rules for hawala-systems and other money remittance systems. Press release 15/2010. <<http://www.regjeringen.no/en/dep/fin/press-center/press-releases/2010/Regulation-of-payment-services---Simpler-rules-for-hawala-systems-and-other-money-remittance-systems.html?id=594714>> (viitattu 16.9.2013)
- Ruusu vuori, Johanna & Tiittula, Liisa (edit.) 2005: *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere.
- Ruusu vuori, Johanna (edit.) 2010: *Haastattelun analyysi*. Vastapaino, Tampere.
- Saaristo, Kimmo ja Jokinen, Kimmo 2004: *Sosiologia*. WSOY, Helsinki.
- Shiren, Saad A. 2006: Somali Remittance Companies and Their Clients. Teoksessa Maimbo, Samuel Munzele (edit.): *Remittances and Economic Development in Somalia*. Social Development Papers. Conflict Prevention & Reconstruction. Paper no. 38. World Bank, Washington.
- Smith, Michael Peter 2007: The two faces of transnational citizenship. *Ethnic and Racial Studies* 30 (6): 1096–1116.
- Smith, Michael Peter & Guarnizo, Luis Eduardo (edit.) 1998: *Transnationalism from Below*. Transaction Publishers, New Brunswick.
- Snel, Erik; Engnersen, Godfried & Leerkes, Arjen 2006: Transnational involvement and social integration. *Global networks* 6 (3): 285–308.
- Supon edustaja 2013: suullinen tiedonanto 23.4.2013.
- Tanner, Arno 2005: Brain drain and beyond: returns and remittances of highly skilled migrants. *Global Migration Perspectives* 24. Global Commission on International Migration, Geneva.

Tanner, Arno 2006: Risking Brain Drain. Harvard International Review.
<<http://hir.harvard.edu/articles/1446/>> (viitattu 27.2.2013)

Tiilikainen, Marja 2003: *Arjen Islam*. Somalinaisten elämää Suomessa. Vastapaino, Tampere.

Tiilikainen, Marja ja Mohamed Mukhtar Abdi 2008: Somaliväestö ja poliisi yhteistyössä, teoksessa Poliisi ja maahanmuuttajat. Teoksessa Tanner, Arno (edit): *Poliisi ja maahanmuuttajat - Kohti kotoutumista edistävää vuorovaikutusta*. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere.

Tilastokeskus 2012a: Väestö ja väestörakenne.
<<http://193.166.171.75/Dialog/SaveShow.asp>> (viitattu 13.3.2013)

Tilastokeskus 2012b: Työttömäksi joutumisen riski suurin vieraskielisillä.
<http://tilastokeskus.fi/til/tyokay/2011/01/tyokay_2011_01_2012-06-05_tie_001_fi.html> (viitattu 15.6.2013)

Tilastokeskus 2012c: Väestö/ Suomen kansalaisuuden saamiset.
<<http://193.166.171.75/Dialog/SaveShow.asp>> (viitattu 22.8.2013)

Tilastokeskus 2012d: Maahan- ja maastamuuttaneet lähtö- ja määrämaan iän ja sukupuolen mukaan 1987–2012. <<http://193.166.171.75/Dialog/SaveShow.asp>> (viitattu 22.8.2013)

Tilastokeskus 2012e: Väestö alueen, pääasiallisen toiminnan, sukupuolen, iän ja vuoden mukaan 1987–2011.
>[http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=010_tyokay_tau_101&ti=V%E4est%F6+alu-
een%2C+p%E4%E4asiallisen+toiminnan%2C+sukupuolen%2C+i%E4n+ja+vuoden+mukaan+1987%2D2011&path=../Database/StatFin/vrm/tyokay/&lang=3&multilang=fi](http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=010_tyokay_tau_101&ti=V%E4est%F6+alu-
een%2C+p%E4%E4asiallisen+toiminnan%2C+sukupuolen%2C+i%E4n+ja+vuoden+mukaan+1987%2D2011&path=../Database/StatFin/vrm/tyokay/&lang=3&multilang=fi)>
(viitattu 22.8.2013)

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/30. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>>
(viitattu 3.4.2013)

United Nations 2011: *International Migration 2011*. United Nations Publications, New York.

UNDP, United Nations Development Program 2011: *Cash and Compassion. The Role of the Somali Diaspora in Relief, Development and Peace-Building*. UNDP.

UNDP, United Nations Development Program 2012: *Somali Human Development Report 2012*. Empowering Youth for Peace and Development. UNDP.

UNHCR Statistical Online Population Database
<<http://www.unhcr.org/pages/4a013eb06.html>> (viitattu 4.4.2013)

Vertovec, Steven 2009: *Transnationalism*. Routledge, USA.

Wahlbeck, Östen 1999: *Kurdish Diasporas: A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities*. Macmillan, London.

Wahlbeck, Östen 2002: The concept of diaspora as an analytical tool in the study of refugee communities. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 28 (2): 221–238.

Wahlbeck, Östen 2008: Eettiset kysymykset vähemmistöjen tutkimuksessa. *Sociologia* 2008 (2): 154–156.

Wahlbeck, Östen 2012: The Kurdish Refugee Diaspora in Finland. *Diaspora Studies* 5 (1): 44-57.

Weinar, Agnieszka 2004: Instrumentalising diasporas for development: International and European policy discourses. Teoksessa Bauböck, Rainer & Faist, Thomas (edit.): *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam University Press, The Netherlands.

The World Bank 2011 Migration and Remittances Factbook. World Bank Publications, USA.

Liite 1 Haastattelujen kysymysrunko

1. Taustoja

- Kertoisitko itsestäsi?
- Ikä, elämäntilanne, Suomeen muuttaminen, muuttostatus, koulutustausta, työ- tai opiskelutilanne, perhe?

2. Somalia

- Mikä on suhteesi Somaliaan tällä hetkellä?
- Asuuko Somaliassa vielä sukulaisia/tuttavia/perhettä? Ollaanko heidän kanssa yhteyksissä? Miten? Kuinka usein?
- Vierailut?
- Ajankohtaisten asioiden seuraaminen?

3. Rahalähetykset

- Teetkö rahalähetyksiä? Kenelle? Minne?
- Mihin tarkoitukseen rahaa lähetät?
- Onko lähetys säännöllistä vai satunnaista?
- Lähettääkö joku muukin perheenjäsenistäsi? Lähettääkö hän samoille henkilöille kuin sinä?
- Lähetysmekanismi? Hawala, ystävät vai mikä?
- Lähetätkö muuta kuin rahaa, jotain lahjoja?
- Miten paljon rahaa lähetetä? Kuinka suuri osa se on tuloistasi?
- Miten päätös lähettää rahaa syntyy?

- Mitä rahalähetykset mielestäsi merkitsevät somalialaisille? Lähettävätkö kaikki tuntemasi somalialaiset?
- Näetkö rahalähetyksissä mitään huonoja puolia? Tuntuuko rahan lähettäminen joskus esim. vaikealta? Mitä muita tunteita rahalähetyksiin liittyy?
- Oletko osallistunut hyväntekeväisyystapahtumiin, joissa kerätään yhdessä rahaa Somaliiaan? Voisitko kertoa tällaisista yhteisistä hankkeista jotain?

Jos ei lähetä:

- Miksi et lähetä?
- Vaikuttaako päätös olla lähettämättä rahaa yhteydenpitoon sukulaistesi kanssa?
- Lähettääkö joku muu perheenjäsenistäsi?
- Näetkö rahalähetyksissä joitain huonoja puolia?
- Oletko osallistunut hyväntekeväisyystapahtumiin, joissa kerätään yhdessä rahaa Somaliiaan? Voisitko kertoa tällaisista yhteisistä hankkeista jotain?

4. Suomi

- Minkälaista elämä Suomessa on?
- Millainen on normaali arkipäiväsi?
- Mikä Suomessa on helppoa/mikä vaikeaa?
- Keneltä pyydät apua kohdatessasi hankaluuksia?
- Onko sinulla suomalaisia ystäviä/tuttavia?
- Onko haaveissasi Somaliiaan palaaminen jos rauha saataisiin aikaiseksi, vai haluatko jäädä Suomeen?

5. Muuta

- Haluaisitko kertoa vielä jotain muuta itsestäsi/rahalähetyksistä/Somaliasta/Somalian ja Suomen kulttuurieroista tai mistä vaan?

Liite 2 Haastatellut

1. Asad, 36-vuotias mies. Asunut Suomessa viisi vuotta. Opiskelee. Naimisissa ja yksi lapsi nykyisen vaimon kanssa. Vaimo ja lapsi asuvat Suomessa. 11-vuotias tytär aikaisemmasta avioliitosta asuu Etiopiassa ja odottaa oleskelulupapäätöstä Suomeen. Asad lähettää kaiken mahdollisen tyttärelleen.

2. Amaal, 20-vuotias nainen. Asunut Suomessa neljä vuotta. Opiskelee. Naimisissa, mutta mies asuu vielä Keniassa. Lähettää miehelleen kaiken mahdollisen rahan, mitä opintotuesta jää yli. Saanut perheensä Suomeen kolme vuotta sitten. Amaalin äiti lähettää rahaa sukulaisilleen Somaliaan.

3. Dayax, 39-vuotias mies. Asunut Suomessa yhdeksän vuotta. Opiskelee. Naimisissa ja kaksi lasta, joista toinen aikaisemmasta avioliitosta, eikä asu perheen kanssa. Kertoo lähettävänsä rahaa äidilleen aina kun pystyy.

4. Haboon, 19-vuotias nainen. Asunut Suomessa neljä vuotta. Työharjoittelussa. Mennyt juuri naimisiin, mutta asuu vielä kotonaan. Ei lähetä rahaa enää Somaliaan, mutta kertoo lähettäneensä silloin kun perhe vielä asui siellä. Kaksi vuotta sitten hän sai lopun perheensä Suomeen. Haboonin äiti lähettää rahaa sukulaisilleen Somaliaan.

5. Isniino, 20-vuotias nainen. Asunut Suomessa neljä vuotta. Työtön. Naimisissa ja odottaa ensimmäistä lastaan. Isniinolla on viisi pienempää sisarusta Somaliassa, joiden ainoa elättäjä hän on. Lähettää heille niin paljon rahaa kuin ikinä pystyy.

6. Gargaaro, noin 40-vuotias nainen. Asunut Suomessa kaksi vuotta. Opiskelee suomen kieltä maahanmuuttajille. Viiden lapsen äiti. Eronnut ja mies asuu Somaliassa, kaikki lapset asuvat hänen kanssaan Suomessa. Lähettää rahaa sisaruksilleen aina kun voi. Haastattelussa tulkkina toimii Gargaaron 16-vuotias tytär, joka on perheestä pisimpään asunut Suomessa.

7. Leylo, noin 50-vuotias nainen. Asunut Suomessa kolme vuotta. Työtön. Kahden lapsen äiti. Molemmat lapsista asuvat äidin kanssa. Eronnut lastensa isästä, mutta mennyt uusiin naimisiin. Aviomies ei ole saanut oleskelulupaa Suomesta ja asuu edelleen Somaliassa. Leylo kertoo lähettävänsä rahaa miehelleen sekä aina kun pystyy myös

muille sukulaisille. Haastattelussa tulkkina toimii Leylon 21-vuotias poika, Jamaal, joka osallistuu haastatteluun aktiivisesti myös omine mielipiteineen.

8. Darwiish & Dahabo, noin 50-vuotiaat avioliitossa oleva mies ja nainen. Asuneet Suomessa kaksi vuotta. Pariskunnalla on kuusi lasta. Työttömiä. Perhe ei kertomansa mukaan lähetä rahaa Somaliaan.

9. Fuaad, noin 50-vuotias nainen. Asunut Suomessa neljä vuotta. Työharjoittelussa. Seitsemän lapsen äiti. Lapsista neljä asuu Suomessa, kaksi vanhinta kadonnut Somaliassa ja nuorin kuollut. Eronnut lastensa isästä, mutta mennyt uusiin naimisiin Somaliassa. Aviomies ei ole saanut oleskelulupaa Suomesta ja asuu edelleen Somaliassa. Fuaad kertoo lähettävänsä rahaa miehelleen aina kun pystyy sekä myös muille sukulaisilleen. Haastattelussa tulkkina toimii Fuaadin 15-vuotias tytär, Ubax.